

როსტომ ჩხეიძე

კავლე ინგოროყვა

125 ამბავი

გამომცემლობა არტანუჯი
თბილისი

თან საკითხავი

35

სერიის მთავარი რედაქტორი
ბუბა კუდავა

რედაქტორი
ზვიად კვარაცხელია

ოპერატორი
თამარ ჩიხლაძე

დამკაბადონებელი
ვიოლა ტულუში

გარეკანის დიზაინერები
თეონა ჭანიშვილი
ილია ხელაია

ISSN 2587-4993

ISBN 978-9941-478-89-5

© გამომცემლობა „არტანუჯი“, 2019

მოგეხსენებათ, როგორ უჭირთ ადამიანებს დღეს
კითხვა.

დაძაბული გრაფიკი, ცხოვრების ჩქარი რიტმი, ცოტა
დრო, ბევრი საფიქრალი, ინფორმაციის მიღების
მრავალი სხვა საშუალება...

არადა, ბევრს უყვარს კითხვა და ბევრს აქვს
მოთხოვნილება იკითხოს.

გამომცემლობა „არტანუჯის“ ახალი სერია —
თან საკითხავი ერთგვარი გამოსავალია ამ
საყოველთაო უდროობის დროს.

დიახ, თან-საკითხავი.

საკითხავი „სხვათა შორის“, საკითხავი
თანდათანობით, სვენება-სვენებით თუ ერთი
ამოსუნთქვით. საკითხავი კეთების პარალელურად.
ადვილი და საინტერესო საკითხავი. საკითხავი
დასვენებისას, მგზავრობისას, თუნდაც მუშაობა-

მუშაობისას. საკითხავი ავტობუსში, მანქანაში, თვითმფრინავში, მატარებელში...

საკითხავი ჰამაკში, პლაჟზე, ჯდომისას თუ წოლისას, საკითხავი ისე, ნებისმიერ დროს და ნებისმიერ ვითარებაში. საკითხავი მათთვის, ვისაც მოსწონს წიგნებისთვის „თვალის გადავლება“, ვისაც უყვარს კითხვა აქა-იქ თვალის ჩაკვრით და ვისაც არ იზიდავს ვრცელი და გაბმული ტექსტები.

თითოეულ გამოცემაში ერთი საინტერესო თემისა თუ პიროვნების შესახებ შეკრებილი, გასაგები და უშუალო ენით დაწერილი, მცირე მოცულობის ძალზე საინტერესო „ამბები“ მოიყრის თავს. ეს ნაწილები არ იქნება ერთმანეთზე გადაბმული და დამოკიდებული.

ასე, ნაკვეს-ნაკვეს კითხვა ხომ წიგნის ნებისმიერი ნაწილიდან შეგვიძლია დავიწყოთ და ნებისმიერ დროს შევწყვიტოთ, ნებისმიერ დროს განვაახლოთ და შემდეგ ნელ-ნელა ჩავამთავროთ. ან არც ჩავამთავროთ... ☺

ესეც სერიის ოცდამეთხუთმეტე წიგნი!..

ბუბა კუდავა

წინათქმის მაგიერ

ეს სერია – „თან საკითხავი“ – ასეთი ორიგინალური და შთამბეჭდავი პროექტი თვალსაჩინო გამომცემლობის – „არტანუჯისა“, წარმოუდგენელი იქნებოდა პავლე ინგოროყვას გარეშე.

ისიც ხომ იმ რჩეულ პიროვნებათა შორის იგულისხმება, რომელთა ბიოგრაფიაც უშუალოდ გადაჯაჭვია ქვეყნის ცხოვრებას, მის ისტორიულ მდინარებაში მომხდარ უმნიშვნელოვანეს საზოგადოებრივ-კულტურულ მოვლენებს. მონაწილენი ხომ არიან და არიან, და ხშირად – თაოსანნიც და წარმართველნიც ამ მოვლენებისა და პროცესებისა.

იშვიათია ასეთი მღელვარე, ასეთი დრამატიზმით აღსავსე ბიოგრაფია მეცნიერისა და მწერლისათვის.

და ეს იშვიათობა ძალდაუტანებლად აირეკლება აქაც – პატარ-პატარა ამბებად დალაგებულ კომპოზიციურ ქარგაში.

125 ამბავი რატომ?

ახლახან 125 წელი შესრულდა პავლე ინგოროყვას დაბადებიდან და ბარემ ამ წიგნის გამოცემითაც აღნიშნულიყო ეს ღირსსახსოვარი თარიღი.

ამ ბიოგრაფიაში უფრო ღრმა ჩახედვისა და გარკვევის, ამ დიდებული მოღვაწის სულის კარდიოგრამისათვის თვალის მიდევნების მსურველთ შეუძლიათ მიაკითხონ ჩემს ბიოგრაფიულ რომანს „ბედი პავლე ინგოროყვასი“, საიდანაც შეირჩა და ამოიკრიბა ეს ერთიერთმანეთზე საგულისხმო, სამოძღვრებო თუ გულისშემძვრელი ამბები.

ისე მოხდა, რომ:

„ბედი პავლე ინგოროყვასი“ აღმოჩნდებოდა დასაწყისი ჩემი ბიოგრაფიული რომანების სერიისა.

და გული მიგრძნობს ისე მოხდება, რომ:

„პავლე ინგოროყვა – 125 ამბავი“ აღმოჩნდება დასაწყისი რკალისა, რომლითაც ჩემი მხრივ შევუერთდები და შევაჯავებ ამ მრავალმხრივ მნიშვნელოვან, ყველა თაობისათვის უკვე საყვარელ პროექტს, „თან საკითხავი“ რომ დარქმევია; და მართლაც თან უნდა ატარებდე ყველგან და ყოველთვის მის ცალკეულ ნიმუშებს, როგორც სანდო მეგზურთაც თუ თანამგზავრთაც.

1.

სიყმაწვილისას ძალიან უყვარდა პავლე ინგოროშვილს პალიასტომიკა და მისი სანახებიც და მხოლოდ მისი წარმოსახვისა და ინტერესების პატრონს თუ მოაფიქრდებოდა, ტბაში ჩამდინარე წყალში შეცურებული ნავი ქოხ-სამკითხველოდ გადაექცია. ეტივტივა და ეკითხა, ეკითხა და ეტივტივა...

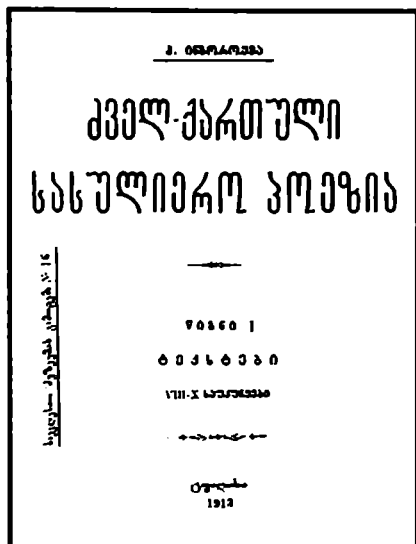
2.

„სექტემბრისათვის ერთ სტუდენტს გამოგიგზავნით, ინგოროყვას, – წინასწარვე მიუხარებია ექვთიმე თაყაიშვილს ნიკო მარისათვის 1913 წლის 25 აპრილით დათარიღებულ ბარათში, – სტორეთ გვასახელებს, ისეთი ნიჭის პატრონია, მაცადინი და მუშაკი. ეხლაც მთელი ლიტერატურა ჩვენი ქართული წყაროებისა მშვენიერათ შეუსწავლია, ხუცურს კარგად კითხულობს. ამან თუ ფილოლოგიური სწავლა მიიღო, კარგი შესანიშნავი მკვლევარი იქნება და შენი ადგილი მარტო მაგას შეეძლება დაიჭიროს. ცოტა სუსტი აგებულების არის და ეს არის საშიში. სასიამოვნო მოვლენაა ჩემთვის ეს ყმანვილი“.

უფრო აღმატებული ქება რა უნდა ყოფილიყო! შენი ადგილი მარტო მაგას შეეძლება დაიჭიროსო.

პავლე ინგოროყვას შეეძლო დაეკავებინა ნიკო მარის ადგილი პეტერბურგის უნივერსიტეტში და ამას ირწმუნება არა ვინმე სხვა, არამედ ექვთიმე თაყაიშვილი.

20 წლის პავლე
ინგოროყვას მიერ
გამოცემული
„ძველ-ქართული
სასულიერო
პოეზია“ (1913)

3.

ევროპაში ერჩივნა სწავლის გაგრძელება პავლე ინგოროყვას, გერმანიის ქალაქ ჰაიდელბერგის უნივერსიტეტში. 1912 წელს აპირებდა იქ გამგზავრებას, მაგრამ – როგორც მოსე ჯანაშვილთან მიწერილი ბარათი (დათარიღებულია 25 აგვისტო-თი) გვატყობინებს – კერძო მიზეზებს, სახელდობრ, ნერვების ავადმყოფობას, შეუშლია ხელი.

1913 წლის სექტემბრის თვეში კვლავ აპირებდა იქ გამგზავრებას. რამდენიმე თვით ადრე თბილისში შეუძლოდ გამხდარა და საზაფხულოდ პატარა

ცემის – სხვაგვარად ვახტანგ ღამბაშიძის სანატორიუმში მოუთავსებიათ.

„ახლა ცოტა უკეთ ვგრძნობ თავსო“, იქიდან წერს მოსე ჯანაშვილს 1 აგვისტოთი დათარიღებულ ბარათში და ჰაიდელბერგის უნივერსიტეტში შესვლის სურვილს რომ აუწყებს, სათხოვარსაც დასძენს: „უკვე ახლოვდება საზღვარგარეთ ჩემი უცხოეთში გამგზავრების დრო და ფული მესაჭიროება. ამისათვის გთხოვთ დამავალოთ და ჩემ მაგივრათ სთხოვოთ საეკლესიო მუზეუმის კომიტეტს, რაც შეიძლება ადრე მომცეს ჩემი სარგო ჰონორარი“.

ჰონორარი „ძველი ქართული სასულიერო პოეზიის“ გამოცემისათვის ერგებოდა, რადგანაც კომიტეტათუ საზოგადოებების გაღატაკებული საღაროები ფულის გაცემას ყოველთვის აგვიანებენ, იმას კი ასე დროულად სჭირდება, მოსე ჯანაშვილს შუამდგომლობაც ამიტომ სთხოვა.

როგორც ჩანს, მხცოვანი და ავტორიტეტული მოღვაწის ჩარევას არავითარი სარგებელი არ მოჰყოლია და 26 აგვისტოს ახლა უკვე ფოთიდან უგზავნის ბარათს, „კიდევ გთხოვთ იმას, რასაც იმ წერილში ვიწერებოდი. სექტემბერში ევროპაში ვეპირები, უნივერსიტეტში, და ფულები საშინლად მჭირია. მამაშვილურად გთხოვ დამავალოთ და როგორმე დააჩქაროთ კომიტეტის შესაფერისი გადანყვეტილება“. კვლავაც ამაოდ.

4.

1913 წლის 13 სექტემბერს სოფელ ბულუხაურიდან შეატყობინა ალექსანდრე აბაშელს, „ევროპიდან იქნებ მოგწერო“.

გამგზავრებას 1 ოქტომბრისთვის ვარაუდობდა, ისიც დაუზუსტებია, სემესტრი იქ 12 ოქტომბერს

იწყებაო. თუმც არც იმას უმაღლავს, „შეუძლოთა ვარ, შეუძლოთ არანაკლებ სულით, ვინემ სხეულით“...

24 ოქტომბერს უნაგერადან იროდიონ სონღულაშვილთან გაგზავნილ წერილში კვლავ ევროპაში წასვლას ახსენებს:

„ცოტა უკეთესობას ვგრძნობ. თუ ეს ხანგრძლივი აღმოჩნდა, მივალ ევროპაში ამ წელშივე“.

და 4 დეკემბერსაც თავის არცთუ სახარბიელო ჯანმრთელობას რომ აუწყებს და იმედსაც გამოთქვამს, მთლად როგორ გამიწყრება ღმერთიო, ისევ იქით უჭირავს თვალი:

„ევროპაში წასვლა გულიდან არ ამომიღია (ე. ი. წასვლა წრეულს), თუ ცოტა უკეთობა დამეტყო, ვიმგზავრებ“. ის წელიც ისე მიიწურებოდა და მომდევნო წლებიც ისე გადაიფურცლებოდა, პავლე ინგოროყვა წამითაც ვერ შეავლებდა თვალს თუნდაც ერთ ევროპულ ქალაქს. განსხვავებით უფროს თუ თანატოლ თანამოქალაქეთაგან, არაერთი ევროპული ქვეყანა რომ მოევლოთ და რამდენიმე უნივერსიტეტშიც ესწავლათ, მისთვის გზა ევროპისაკენ სამუდამოდ გადაიკეტებოდა, ვერც იქაურ ლექციებს მოისმენდა, ვერც იქაურ ბიბლიოთეკებსა თუ ნიგნსაცავებს მოინახულებდა...

პავლე ინგოროყვა
1910-11 წლებში

5.

იპოლიტე ვართაგავა მოგონებებში ვრცლად რომ საუბრობს „ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების“ დაუფასებელსა და

პირდაპირ აუწონელ კულტურულ მნიშვნელობაზე, აღნიშნავს იმასაც, რომ:

„სტიპენდიების დანიშვნის დროს გამგეობა ხელმძღვანელობდა მხოლოდ და მხოლოდ კანდიდატის ღირსებით, ნიჭითა და სიღარიბით. პროტექციას, შუამდგომლობას, ნათელმწირონობას აბსოლუტურად არ ჰქონდა ადგილი. თავის დამამცირებლად და პირდაპირ უღირსობად თვლიდა გამგეობის თითოეული წევრი, რომ რაიმე კერძო მოსაზრებით ვისიმე კანდიდატურა წამოეყენებია“.

და ერთ-ერთ ნიშანდობლივ ნიმუშად ამ შემთხვევას იხსენებს:

„კავკასის ჩვენი სკოლის მასწავლებლებიდან, მგონი დავით კარიჭაშვილს მოუვიდა წერილი, რომელშიაც ის ასწერდა ერთი ქართველი ღარიბი, მაგრამ შესანიშნავად ნიჭიერი ახალგაზრდის თავგადასავალს, ეს ახალგაზრდა ხელზე მოსამსახურედ ყოფილა ვილაცა რუსთან. როგორც უაღრესად ნიჭიერი ბავშვი, სახლის პატრონს ის შეუყვანია გიმნაზიაში. გიმნაზიაში მან თურმე გააკვირვა ყველა მასწავლებელი თავისი საუცხოო და უმაგალითო ნიჭით. ეს ბავშვი იყო პავლე ინგოროყვა, გურიიდან ჩამოსული“.

ასე ჩამოიყვანეს ყმანვილი პავლე ინგოროყვა თბილისში და ასე იდო თავს მისი აღზრდა და მეცნიერად ჩამოყალიბება ექვთიმე თაყაიშვილმა.

6.

პავლე ინგოროყვა სიმწიფის მოწმობის მისაღებად ემზადებოდა. იმხანად ფოთში ბევრი თვითმოქმედი წრე არსებობდა და მათ შორის ის წრეებიც, რომელთა წევრები საშუალო სასწავლებლებში შესასვლელად თუ სიმწიფის მოწმობის მისაღებად ემზადებოდნენ. ასეთ წრეებში რეპეტიტორებიც უმთავრესად იყვნენ უნივერსიტეტის სტუდენტები, რათა ამ გზით ეშვათ სახსარი სწავლის გასაგრძელებლად. ერთი ასეთი რეპეტიტორი ყოფილა ოდესის უნივერსიტეტის სტუდენტი, ქუთაისელი ევგენი ბოკერია. მისი წრე დიდი პოპულარობით სარგებლობდა და მოწაფეებიც ბევრი ჰყოლია. და თუმცა ყველასაგან გარკვეულ გასამრჯელოს ლებულობდა, რომ შეუტყვია, არიან სწავლის მსურველი ახალგაზრდები, რეპეტიტორთან მოსამზადებელი თანხა რომ არ გააჩნიათო, სათითაოდ შეუთვლია: მოდით ჩემთან და იმეცადინეთ, ჰონორარი არ მიწადავ.

ასე შეახვედრა ბედმა პავლე ინგოროყვა ცხოვრების დასაწყისში კიდევ ერთ კეთილშობილ კაცს.

7.

იროდიონ სონღულაშვილი ასე გაიხსენებს პავლე ინგოროყვას გამოჩენას საისტორიო და საეთნოგრაფიო საზოგადოების მუზეუმში 1912 წლის შემოდგომაზე:

შემოვიდა ახალგაზრდა, სტუდენტის ტანსაცმელში გამოწყობილი, 18 წლისა, მხრებში მოხრილი, მომღიმარი, ცისფრად გამკრავი მწვანე თვალების მქონე. ხელნაწერების ჩხრეკას შეუდგა, გავიკვირვით მეცა და ექვთიმეცა. მალე გავიცანით და თავისი ნიჭით გაგვაოცა.

სასულიერო პოეზიას მიჰყო ხელი და ამან გაოცება გაგვიორკეცა.

ექვთიმემ ხელი ჩასჭიდა. უხაროდა, რომ ხელნაწერ ფოლიანტებს მკვლევარი გამოუჩნდა. ახალგაზრდა ჩემსა და ექვთიმეს ოჯახში იწყებს სიარულსა. ჩემთან დაბინავდა რამდენიმე ხანსა და გავიცანი მისი მიზეზიანი ხასიათი. საქმეს მიჭირებდა და მაინც თავს არ ვანებებდი. ჯანსაღობა აკლდა და მაინც თავს არ უვლიდა, ამ მხრივ პატრონობა სჭიროდა ჯერჯერობით.

მოჰკიდებდა ხელს მუშაობას და თავს აღარ ანებებდა. თავისი გატაცებით, თავისი ნიჭით საბჭოს სხვა წევრებიც დააინტერესა. ზოგმა თუ თავიდანვე შურნარევი ეჭვის თვალთ გადმოხედა ამ ყმანვილს, ჩვენ, მე და ექვთიმემ, გატაცებით მივაპყარით თვალი. ზოგმა ზევიდან ქვევით გადმოხედა, რათა თავისი საეჭვო მეცნიერული ღირსება არ შეემცირებინა. სერგი გორგაძე კი ამ შემთხვევაში მე და ექვთიმეს ამოგვიდგა გვერდში. გორგაძემ იცოდა ახალგაზრდების ხელის გამართვა.

8.

განსაკუთრებით სჭირდებათ გულისხმიერი მოპყრობა პავლე ინგოროყვასნაირ პიროვნებებს – დიდი განცდებისა და ექსტაზურ ამოფრქვევათა პატრონებს, თავისებურად მიზეზიანებსაც, გრძნობიერ ნატურებს, უეცრად თავიც რომ შეიძლება გაიმეტებინა. მიზეზიანი ხასიათით, – იხსენებს იროდიონ სონლულაშვილი და მერეც იმეორებს:

ექვთიმემ მთავარი ზრუნვა ამ ახალგაზრდაზე გადაიტანა, ადვილი მოსავლელი კი არ იყო პავლეო.

„ეს ჩემ ქერქზე გამოვცადე, მის ბუნებაში მე ვხედავდი შეჯამებულს ერთად მეცნიერებისათვის ძლიერ ინტუიციით აღჭურვილს გონებას, ცხოვრებაში რომანიურობისაკენ ძლიერ მიდრეკილებას ავადმყოფობამდე დასულს მიზეზიანობას, მოულოდნელ აბრუნდებისაკენ დაქანებულს. ამგვარი შემადგენლობის მქონე და ზედ დართვით ძალზე მაღალის ჭურჭლის შენახვა-დაცვა სულიერად ძვირად გვიღირდა ყველას, მის ხელშემწყობთ, მეტადრე მე, რომელსაც ყველაზედ მეტად მიხდებოდა მასთან ყოფნა“.

9.

მის მონდომებასა და ჯაფას შთამბეჭდავად წარ-
მოსახავს თუნდ იმ ერთი ოქმის ჩანაწერიც (1913
წლის 8 თებერვლისა):

პავლე ინგოროყვას 1912 წლის დეკემბერს მოუვლია და შეუსწავლია მარტვილის, ჯრუჭის, გელათის, უბისისა და უდაბნოს მონასტერთა წიგნთსაცავები და საისტორიო და საეთნოგრაფიო საზოგადოების კრებაზე ამ მოგზაურობის და თავისი ტექსტოლოგიური მუშაობის შესახებ ვრცლად უამბნია.

და ნიშანდობლივია, რომ გარდა სასულიერო საგალობლებისა, მიუგნია და შეუსწავლია ეფრემ მცირის მიერ შედგენილი ლექსიკონიც, „დავითნის“ კომენტარების თარგმანზე დართული ისტორიულიტერატურული შესავალიც, დავით ტბელის თარგმანებიც, არსენ იყალთოელის „სჯულისკანონის“ შესავალიც და რუის-ურბნისის კრების „ძეგლისწერაც“, მისივე დოგმატიკურ-აპოლოგეტიურ თხზულებათა კრებულებიც, დავით აღმაშენებლის მატიანეც, საპაექრო წერილიც „სიტყვისგება ქრისტიანეთა და სარკინოზთა“... შეადგინა ხელნაწერთა შედარებით ვრცელი აღწერა საისტორიო და გადამწერთა მინაწერების გადმოღებით... სასულიერო პოეზიის ნიმუშებს ნულარც ჩამოვყვებით... და ეს ყოველივე ერთ თვეში.

სხვათა შორის, მარტვილში ეპისკოპოსი ლეონიდე (შემდგომ: კათალიკოს-პატრიარქი) დაინტერესებულა მისი მუშაობით და ძლიერ კმაყოფილიც დარჩენილა.

10.

და აი, ერთხელაც მიქაელ მოდრეკილის ცნობილ ხელნაწერს რომ ჩაღრმავებოდა, თვალში მოხვდა, თუ როგორ იყო წარმოდგენილი ამ კრებულში იამბიკონები (12-მარცვლიანი ლექსით დაწერილი თხზულებანი): ისინი გაბმით, პროზის მსგავსად გადაეწერათ.

რახან იამბიკოთა პოეტური საზომი გარკვეულიყო, მის ტაეპთა დალაგება სტრიქონებად სავსებით იოლი გახლდათ, მაგრამ პავლე ინგოროყვა არა ჩქარობდა და ვიდრე გადმოიწერდა, ტექსტს კვლავ გულმოდგინედ აკვირდებოდა, თურმე აინტერესებდა, სალექსო ფორმის განმასხვავებელი გრაფიკული მაჩვენებელი თუ გასდევსო.

ერთადერთი გრაფიკული მაჩვენებელი, რომელიც იამბიკოს გასდევდა, იყო შავი წერტილები. ისინი თურმე გარკვეული კანონზომიერებით მიჰყვებოდნენ ერთმანეთს, პროზაულ ტექსტში გამოჰყოფდნენ ყოველ ტაეპს (აგრეთვე ნახევარ ტაეპსაც, როცა ტაეპი მუდმივი ცეზურით ორად განიკვეთებოდა) და წარმოადგენდნენ მეტრულ პუნქტუაციას.

ამის შემოწმება ადვილი იყო. ვთქვათ, იოანე მინჩხის იამბიკოზე დართული შენიშვნა – „ყოველსა მუხლსა 60 შეტყუებაი (=მარცვალი) აქუს, 5-ჯერ 12“ – ასეთნაირად განიმარტებოდა: „იამბიკოს ყოველ მუხლში (სტროფში) 60 მარცვალია, მუხლი შედგება 5 ტაეპისაგან, რომელთაგან თვითეულში 12 მარცვალია“, და როცა პროზაული ტექსტი ამის მიხედვით დალაგდებოდა ლექსად, სტრუქტურა ზუსტად დაემთხვეოდა თავი წერტილების თანმიმდევრობას და გრაფიკულ მინიშნებას შედარება მკაფიოდ წარმოგვიდგენს. ეს იამბიკოს ხელნაწერისეული გრაფიკული ფორმა (პუნქტუაციის ზუსტი დაცვით):

„განუკუეთელი განიკუეთა ქუეყანაი. და დაეფლა აბელი, რომელ მოიკლა. ძმისა ხელითა. შეიწყევა ქუეყანაი. ხოლო ოდეს დაეფლა ღმერთი და კაცი. იკურთხა მის წილ. აწ და უკუნისამდე“.

ესეც მისი ლექსითი სახე:

განუკუეთელი/ – განიკუეთა ქვეყანაი,
და დაეფლა აბელი, რომელ მოიკლა

ძმისა ხელითა;/ – შეინყევა ქუეყანაი!
 ხოლო ოდეს დაეფლა ღმერთი და კაცი,
 იკურთხა მის წილ ან და უკუნისამდე!

ნიშანი / გამოხატავს მუდმივ ცეზურას, რაც ნახევარ-ტაეპის ბოლოში მოდის და რაც ხელნაწერში წერტილით აღინიშნება.

ასე ბუნებრივად დააღაგა პროზა ლექსად, რომლის საზომი გამოვლენილია მეტრული პუნქტუაციით.

ყოველი აღმოჩენის მერე რარიგ უბრალო ჩანს ყველაფერი, ხოლო აუხსნელი – მისი ასეთი დაგვიანებული მიგნება: ასეთი მარტივი რამ როგორ დარჩა ან შეუნიშნავი, ანდა სათანადოდ შეუფასებელიო.

პავლე ინგოროყვას აღმოჩენაც სწორედ ამგვარი უბრალოებით გვხიბლავს; და გვაჯადოებს იმ უჩვეულო სამყაროს დაფარული სიდიადის ამომბეურებით საუკუნეთა სიღრმიდან, როგორც დღესდღეობით აღვიქვამთ ძველ ქართულ სასულიერო პოეზიას.

ის, რაც კარდინალმა პიტრამ მოიმოქმედა ბიზანტიური ჰიმნოგრაფიის მიმართ, გამოამჟღავნა მისი პოეტური აღნაგობა და ბუნება, ჩვენთან აღასრულა სავსებით ყმანვილმა კაცმა, ვისი მიგნებაც მეტრული პუნქტუაციისა ჰიმნოგრაფიულ იამბიკონურ ტექსტებში გახდა დასაყრდენი დანარჩენი სალექსო ფორმების გასახსნელად.

11.

გეოგრაფიული ლექსიკონის შედგენას – სხვა ყველაფერთან ერთად – დიდად სჭირდებოდა ღრმა ისტორიული განათლებაც: და პავლე ინგოროყვას სიჭაბუკის წლებშივე არც ეს სფერო დარჩენია შეუსწავლელი.

მოგვიანო ხანის დიდტანიანი გამოკვლევებიც მეტყველი დასტურია, რაოდენ იდეალურად შეზავებოდა ერთმანეთს პავლე ინგოროყვას აზროვნებაში ისტორიკოსისა და ლიტერატურის მკვლევარის ნიჭი. თუმცა გესლს რომ დაანთხევდნენ, არც ამის თქმას მოერიდებოდნენ.

– ლიტერატურის კრიტიკოსს რა გესაქმებათ ისტორიაში?! – პავლე ინგოროყვა არ შეიმჩნევდა შეურაცხმყოფელ მიმართვას და უბრალოდ შეეცდებოდა განმარტებას:

– მე ისტორიის აკადემია დავასრულე საისტორიო და საეთნოგრაფიო საზოგადოებაში მისი თავმჯდომარის ექვთიმე თაყაიშვილის ხელმძღვანელობით...

12.

სულის მოთხოვნა – ეს შესიტყვება კარგად მიესადაგება ამ ჩანაწერის ექსპრესიას, ჩანაწერისა, რომელიც საკუთარი თავის ძიების მტანჯველ პროცესს მოაქცევს ლაკონიურ სიტყვიერ გარსში, ოღონდ ისე, შთაბეჭდილება გვრჩება, თითქოს ნეტარი ავგუსტინეს „აღსარების“ დაკარგულ ფრაგმენტს ვეცნობოდეთ.

ღვთისმადიებლობა კიდევ უნდა დაგვირგვინდეს იმ განცდით, რომ წყვდიადიდან გამოღწევის შემდეგ იგრძნოს ფერისცვალება – ახალ კაცად მოველინოს რეალობას.

„მაგრამ ეხლა ჰქრება სევდა, სევდა ჰქრება მეთქი, – არა, ის არც იყო. ის თურმე მხოლოდ მოლოდინი იყო ახალი შინაარსისა. და აი მომეწვინა ეს შინაარსი... იწყება ახალი თავი ჩემი სულის ცხოვრებისა. უფრო მეტიც – მე ეხლა ვიწყები მთლად... ჰო, სევდა არ იყო. ის ღვთის წყურვილი იყო თურმე, მაგრამ როგორ შეიძლება დაიბადოს იმის წყურვილი, რაც არ არის?! და აი მომეწვინა ეს ღმერთი, მას ვგრძნობ ჩემში და ყველგან... სევდა არ იყო მეთქი. ის ტალი იყო მხოლოდ, ჩემგან ცეცხლი რომ უნდა გამოეკვესა. ის თვითშობის ტკივილები იყო... ადამიანის სული იმ სურნელოვან ხესა ჰგავს თურმე,

რომელიც უნდა დაიკოდოს, რომ გუნდრუკი გამოსცეს, ის იმავე თვისებისაა, როგორც აი, თუნდა ეს ღრუბლები, ჩემი ფანჯრიდან რომ მოსჩანან და შავად მოუღრუბლავთ ცის ტატნობი – ის ნაკვთია შავი ღრუბლის, მზის ერთ ფერს რომ შავად სახავს, აგრევე შვების თეთრ აბრეშუმს შავი სევდის ტარი ძახავს... ჰქრება ჩემი ეგოიზმიც. ახალი სიყვარულით აღსავსე, მე მზადა ვარ ჩემი სულის საუნჯე ყველას გავუზიარო, მზადა ვარ, როგორც ქრისტემ მოვიხმო სულით ლატაკნი და ვუთხრა: „მოვედით ჩემდა მაშვრალნო და ტვირთმძიმენო და მე განგისვენო თქვენ“. აღარ ძალმიძს ჩემო კარგო გაგრძელება, ცრემლები მალრჩობს, ადრე მნახო ღვთის მადლის მახარობლად მოვლენილი...”

მართლა „აღსარების“ დაკარგულ ფრაგმენტს მოგვაგონებს ეს ბარათი. ისევ და ისევ ვკითხულობ გულიდან ამომსკდარ ამ სტრიქონებს და ვრწმუნდები, რომ ჩემსავით იფიქრებთ, ჩემსავით შეგძრავთ სულის ეს კარდიოგრამა და თვალწინ ამოილანდება ყმანვილი კაცის აკანკალებული მარჯვენა და ანთებული მზერა, სიმარტოვის დიდ მოყვარულსაც რომ ვეღარ გაუძლია უმძაფრესი სულიერი განცდებისათვის და ფურცელს ანდობს ყველაზე ღრმა, ყველაზე ფაქიზ მოძრაობას სულისა. პირველ გვერდს საგანგებოდ იმიტომ მიაწერს: „ეს წერილი ისე არ წაიკითხო, თუ სულით დამშვიდებული არ იყო“ – რომ ეს აუცილებელი გაფრთხილებაა.

13.

„პავლე ინგოროყვა იშვიათი ნიჭის პატრონი ახალგაზრდაა, ისეთი ნიჭის რომლის მსგავსი მე ჯერ ჩემ დროში და ჩემს გამოცდილებაში არ შემხვედრია. ჯერ უმაღლესი სასწავლებლის კარები არ უნახავს, მაგრამ იმდენი საგნები შეუსწავლია, რომ გასაოცარია, როდის და როგორ მოასწრო ასე

დანინაურებულიყო სხვადასხვა საგანში. საქართველოს შესახებ რაც კი რამ წყარო მოგვეპოვება ძველი და ახალი, ყველა ზედმიწევნით იცის. ერთგვარათ არის განვრთნილი როგორც საქართველოს ისტორია-არქეოლოგიაში, ისე პოეზია-ლიტერატურაში. კერძოთ საქართველოს სიძველეთა კვლევა-ძიებაში ეხლაც ყველასა გვჯობს, ვინც ამ დარგში ცოტათ თუ ბევრათ ტფილისში დიდი ხნით ვმუშაობთ. უნარი კვლევისა მას საოცარი აქვს. მე-თოდი ანალიტიკური და სინტეტიური ერთგვარათ ემარჯვება. ნიჭი მისი მრავალგვარია. შრომის მოყვარეობა საოცარი. ენტუზიაზმი გამოუთქმელი. მე ღრმად დარწმუნებული ვარ, რა საგანსაც ეს ხელს მიატანს და თავის მიზნათ გაიხდის, ყველაში შესამჩნევ კვალს დასტოვს ჩვენს ლიტერატურაში და ჩვენს ცხოვრებაში".

ეს არ ყოფილა საბჭოთა ეპოქა, როდესაც დახასიათებები ფორმალურად იწერებოდა, და არც ექვთიმე თაყაიშვილი გახლდათ ის პიროვნება, თუ რაიმე დაბეჯითებით არა სწამდა, ის ემტკიცებინა. და ოდნავადაც არაფერს აზვიადებს, როდესაც გამგეობის წევრებს არწმუნებს, ყველაფერი, ყველა საგანი ზედმიწევნით იცის და კვლევა-ძიებაში უკვე ყველასა გვჯობსო.

სხვაგვარად ასეთ ეპითეტებსაც მოერიდებოდა: საოცარიო, მრავალგვარიო, გამოუთქმელიო...

14.

იმედოვნებს, რომ სტიპენდია 50 მანეთი დაენიშნოს, რათა დასთან ერთად წავიდეს ბახმაროში, ექიმები რასაც ურჩევენ და თან იქ ადვილია განმარტოება („...ლოკოკინასავით ნიჟარაში დამალვა“). თუკი ეს შეუძლებელი აღმოჩნდება, მაშინ სესხით შოვნასა სთხოვს, 15 სექტემბრამდე იქნებ გამოართვა ვინმეს და მანამდე როგორმე გავისტუმრებო: „მართალია უქონელი ვარ, უსახლკარო ობოლი, როგორც ერთგან ამბობს ტიუტჩევი, ყველა გემი დაწვი ჩემს ზურგს უკან, ისევე, როგორც მეფე გადაადებს გვირგვინს ზღვაში, მაშ თუკი ვიცოცხლე (და ეს იგივეა, რომ ვთქვა, თუ მომინდება სიცოცხლე) – ჟამი ჩემია და ჟამისა მე ვარ იმედი, – მე ყოველთვის სავსე ვარ აღმაფრენით და მელის ყველაზე მაღლიანი სიცოცხლე დედამიწაზე.“

მეტი აღმაფრენა რალა უნდა იყოს, როდესაც ნაპოლეონის სიტყვები აგონდება ბარათაშვილის ლექსიდან („ჟამი ჩემია და ჟამისა მე ვარ იმედი“), როგორც ყველაზე ზუსტი შესატყვისი მისი იმჟამინდელი განცდებისა, თუმც იქვე გარეშე დამკვირებლის აუღელვებელი სიმშვიდით ესეც შეიძლება მიაწეროს: „...ფოთში დამემართა ციებ-ცხელება და ეს გართულებები მემუქრება, შეიძლება „კაპუტიც“ მოხდეს“.

სიკვდილს თვალეში შეჰყურებს და შეჰლიმის, თორემ როგორი სათქმელია, შეიძლება „კაპუტიც“ მოხდესო.

15.

წიგნის სიყვარული მისთვის ხელოვნების რანგში აღიოდა, უკიდურესი გატაცება გახლდათ და „მსხვერპლად აჩემებული ჰყოლია“ წერა-კითხვის

გამავრცელებელი და საისტორიო და საეთნოგრაფიო საზოგადოებათა წიგნთსაცავები და თანამოსაუბრის ხელში დანახული წიგნები.

ვთქვათ, აი, იროდიონ სონღულაშვილი უახლოვდება უნივერსიტეტის შენობას წიგნებით დატვირთული. კარებთან პავლე ხვდება და „ქორივით ხელებში აფრინდება“. წიგნების გამოტაცებას ცდილობს.

– მოიტა, ვნახო რა არის.

– აუშვი, კაცო, ხელი, მუზეუმში ნახე.

ის თავისას არ იშლის, კვლავ წართმევას ღამობს. ეს ხან თუ დაყვება მის ნებას, ამჯერად კერპდება და უარზე დგება.

– ვესტიბიული რა ადგილია წიგნების გადასათვალიერებლად, – ჯავრდება.

– ეუჰ მე! – აღმოხდება პირიდან გაბოროტებული შორისდებული და კბილებით მხარში წვდება. ეს წიგნებს არაფრისდიდებით არ აძლევს და გულქვა ადამიანის სახელს იმსახურებს.

ანდა:

ეს თავის ოთახშია, მაგიდასთან ტახტზე ჩამომჯდარი და კნუტ ჰამსუნის „პანს“ კითხულობს. კარი იღება და მის წინ დაბარებულივით ჩნდება პავლე.

– რას კითხულობ? – ეკითხება სწრაფად და ხელიდან წიგნს აცლის.

– პავლე, მომე ნიგნი, – ჯერ წყნარად ეუბნება.

– შენ რად გინდა? მე უნდა ნავიკითხო.

– მოიტა, კაცო, ნიგნი.

– არა, მე უნდა ნავილო.

აგონდება, ერთი კვირის წინათ ასე რომ მოსტაცა ნიგნი და თან გაიყოლა. გული მოსდის.

– როგორ თუ უნდა ნაილო! იმდღევანდელიც გეყოფა შენ. გაბედე და ნაილე.

მაგიდას ურბენენ გარშემო, ბოლოს ეს მიწვდება და, თუმც მავრად ჩაბლუჯულ ნიგნს ხელიდან ვერ აცლის, თვითონ პავლეს ჰკიდებს ხელს და ტახტზე წააქცევს და კისერს მოუგრებს და ნიგნს გააგდებინებს.

წაქცეულს თავს ანებებს. ის ვაინაჩრობით წამოჯდება, დარეტიანებულია. ცოტა ხანს თავჩაქინდრული ზის, ბოლოს გონს მოვა და შურდულივით გავარდება გარეთ. ერთი კვირა აღარ გამოჩნდება, მაგრამ მალე მოინელებს ამ ამბავს და ძველებურად განაგრძობს სიარულს მეგობართან.

ეგაა, რევაზ გაბაშვილს რომ შეხვდებოდა, შესჩივლებდა: ილომ (შინაურობაში როგორც ეძახდნენ იროდიონს) გამლახაო.

16.

იროდიონ სონღულაშვილი და რევაზ გაბაშვილი კარის მეზობლები იყვნენ და რეზოს მეუღლეს, მაროს ხშირად შეჰქონდა ხოლმე ესა თუ ის ნახელავი მეზობელთან, რაკილა ამ მარტოხელა კაცის ოთახი თავისუფალი ეგულებოდა – მისაკითხავსაც მიუკითხავდა, შენახვითაც შენახვინებდა.

პავლესაც ოთახი ჩაკეტილი რომ დახვდებოდა, უკან არასოდეს გაბრუნდებოდა, იცოდა მასპინძელი გასაღებს სადაც ინახავდა, შეაღებდა და შევიდოდა.

ერთ ზამთარსაც ოთახში გოზინაყი დახვდებოდა, მაროს რომ შეეტანა, მაგრამ ამას თავისი მასპინძლისად უგულვია და გემრიელადაც მიურთმევია. გარეთ გამოსულს რეზოს მეუღლე დახვედრია და დაუბარებია: ილოს გადაეცით, რომ გოზინაყი მე შევუჭამეო.

– მართალია ილოს გოზინაყი არ იყო, მაგრამ მაინც გაამოსო, – ღიმილი ვერ შეუკავებია იმას და პავლე დარცხვნილი გამოჩქარებულა.

17.

ერთხელ აიტეხს პავლე: ვეგეტარიანელი ვარო და ხორცეულის ჭამაზე ხელს აიღებს. იროდიონ სონღულაშვილი როგორც ბუნებისმეტყველი, ბევრს ელაპარაკება ვეგეტარიანობის აბსურდულობაზე, მაგრამ ვერ გადაათქმევინებს. არადა, ეს შეშფოთდება: ისედაც ნაავადარი უჭმელობისაგან სულ გახდაო.

მხსნელად ექვთიმე თაყაიშვილი მოევლინება.

– პავლე, მოდი ჩემთან ისადილე ხოლმე, – ეტყვის.

– აბა, როგორ შეგანუხოთ, მე ვეგეტარიანელი ვარ, ცალკე ხომ არ გამიკეთებინებთ სადილსა?

– კაცო, რას ამბობ, მე თვითონ ამიკრძალა ექიმმა ხორცეულის ჭამა. მწვანეულობა და მხალეულობა გამომიწერა. წვენიც ვეგეტარიანული უნდა მქონდეს. რასაც მე ვჭამ, შენც ისა ჭამე.

პავლეს გაეხარდება და დაიწყებს მასთან სიარულს სადილად. ერთი თვის შემდეგ ექვთიმე იროდიონს ჰკითხავს:

– რას ატყობ? მოკეთდა თუ არა პავლე.

– გასუქდა.

– იცი? არ უთხრა კია და მთელი თვის განმავლობაში ხორცის უხორცო წვნიანს ვაჭმევდი.

ბევრს იცინებენ. პავლეს კი ამ ოინს მაშინ გაუმუღავნებენ, როდესაც თავისი ვეგეტარიანობა უკვე კარგა ხნის მივიწყებული ექნება.

18.

„მეცით სიკვდილს დაშნა ან ხმალი, რომ ამოკვეთოს ეპიტაფია...“ პავლე ინგოროყვას ცხოვრების ეს მოვლენა ექვთიმე თაყაიშვილს ასე გაუხსენებია: ქეთევან ბაქრაძე არ მიჰყვებოდა პავლეს. პავლემ ამანათით გამოგზავნა მინა ბათუმიდან ქეთოს სახელზე: თავს მოვიკლავ, ეს მინა შენ დამაყარე გულზეო. ეს სიტყვები იოსებ მეგრელიძეს აქვს დამონმებული ნიგნში და იქვე ექვთიმეს მეუღლის, ლიდას, მიერ მიწოდებულ ცნობასაც იხსენებს:

პავლე ყოველდღე ჩვენთან სადილობდა, ექვთიმემ ქეთოს უთხრა – ნუ მოაკვლევინებ ნიჭიერ კაცს თავს, ცოდვად დაგედებაო და მითხოვდა...

როგორც ექვთიმეს, ისე მისი მეუღლის სიტყვებში რეალურად მომხდარი ამბის ძალზე შორეული,

გაფერმკრთალებული ანარეკლია შემორჩენილი. შესაძლოა მთლად ზუსტად აღარ ახსოვთ, ანდა საჭიროდ არ მიაჩნიათ ყველაფრის ამოტივტივება, ყოველ შემთხვევაში ასე იოლად არ მოგვარებულა: თავს ნუ მოაკვლევინებო და მითხოვდაო.

ამ პასაჟიდან ისეთი შთაბეჭდილება რჩება, თითქოს „თავის მოკვლა“ მეტაფორული გამოთქმა უფრო იყოს, გულუბრყვილო მკითხველი ალლოს ვერც აართმევს ბუნდოვნად ნაგულისხმევს, არადა, თვითმკვლელობის მცდელობა რეალურად მოხდება.

„თავს მოვიკლავ და ეს მიწა შენ დამაყარე გულზეო“ – ფუჭი მუქარა არა ყოფილა, ძლიერ სენტიმენტალურ ქალს რომ ააღელვებდა, თორემ მტკიცე ნერვების პატრონი აინუნშიც არ ჩააგდებდა.

პავლე ინგოროყვა რასაც იტყოდა, კიდევ შეასრულებდა. ის ეპიზოდიც თვითმკვლელობის მცდელობისა იროდიონ სონღულაშვილის მემუარებმა შემოგვინახა. მართალია ძალიან მოკლედ და ცოტა არ იყოს ბუნდოვნადაც, მაგრამ მთავარი მაინც ნათქვამია...

პავლე ინგოროყვამ მართლაც დაიხალა რევოლვერი, ბედად ოდნავ რომ ასცდა გულს და მოხერხდა დაჭრილის გადარჩენა. განმეორება ამ უმძიმესი აქტისა აღარ დასჭირებია, რადგან ქეთევან ბაქრაძე დათანხმდა მის ცოლობას.

19.

პავლე ინგოროყვა მარტო არ ყოფილა თავის სულისკვეთებაშიო, – იტყვის მოგვიანებით მაყვალა მრევლიშვილი, მას თანაუგრძნობდა, ხელს უწყობდა, ამოქმედებდა, განამტკიცებდა მისი ერთგული და ერთადერთი უახლოესი ადამიანი, მეუღლე ქეთო ბაქრაძე, მთელი პატრიოტული საქმიანობის სულისჩამდგმელი და კეთილი ანგელოზიო.

ამასაც დასძენს:

მან ახალგაზრდამ დედობრიობა ჩაიკლა და მხოლოდ მეუღლეობას დაუქვემდებარა თავისი ყმანვილქალობაო.

20.

იროდიონ სონღულაშვილი თავის ახსნას უძებნის, თუ რატომ მოხდა, რომ „ძველ-ქართული სასულიერო პოეზიის“ I ტომის გამოცემის (1913 წელი) შემდგომ კარგა ხანს აღარ გამოჩნდება პავლე ინგოროყვას ახალი დიდტანიანი ნაშრომი.

წლები გადის, არც მეორე ტომი ჩანს, არც გამოკვლევა „ვეფხისტყაოსანზე“, საჯარო ლექციებად წაკითხულმა რამდენიმე მონაკვეთმა აქედან დასრულებული სახე ჯერ ვერ შეიძინა, ვერც „ვეფხისტყაოსნის“ კრიტიკულად დადგენილი ტექსტის გამოცემა უხერხდება.

ერთ მიზეზად იმას ასახელებს, რომ პავლე ინგოროყვა პოლიტიკაში გადავარდება, რევოლუციით

გამოწვეულ ამბებში ჩაებმება („მისმა მრავალ-მხრივმა ნიჭმა აქაც იჩინა თავი. ამ ასპარეზზე უკვე დამთავრებულ ადამიანად გამოდის. შეიძლება ითქვას, რომ საქართველოს ტერიტორიული საზღვრები პავლემ შემოხაზა“).

მეორე მიზეზად კი მისი ხასიათის იმ თვისებას, ყველა მიმართულებით რომ სჩვეოდა გატაცება და როდის შეისვენებდა, ალლოს ვერ აუღებდი, და ძლიერ გატაცებას ძლიერი გულგრილობაც მოსდევდა: გულმოდგინედ მუშაობდა ჰიმნოგრაფიაზე, მაგრამ მიაწვდებდა თავი განზრახულ შემდეგ ტომს. შოთა რუსთველსა და „ვეფხისტყაოსანზე“ დიდი გეგმებით, გულმხურვალედ დაინყო მუშაობა, ვარიანტების გამოცემასაც მოჰკიდა ხელი, მაგრამ ვარიანტების გამოცემა თუ ომმა და უქალაქობამ შეაჩერა, დანარჩენი ყველაფერი მისმა გულგრილობამო.

– პავლე, რატომ მიაწვდებდა თავი? – უკითხავს დანანებით.

– ნუ გეშინიან, მასალა ყველაფერი მზადაა მაქვს. დანარჩენი შემდეგში იქნება.

„ეს შემდეგი საბჭოთა ხელისუფლებისას მოხდება, მაგრამ ნაწილობრივ. მისი დანარჩენი განზრახვები განზრახვებადვე დარჩა“, – დასძენს იროდიონ სონდულაშვილი.

21.

პავლე ინგოროყვას წიგნი რომ აღარ ჩანდა, კონსტანტინე გამსახურდია, ვისაც უკვე ასევე კარგად მოეხსენებოდა მისი ინტერესები და საქმიანობა, ბრალს წერა-კითხვის გამავრცელებელ საზოგადოებას დასდებდა:

ამ ორგანიზაციამ თავისი სასიკეთო მისია კი შეასრულა XIX საუკუნეში, მაგრამ თანამედროვეობისათვის ანაქრონული აღმოჩნდა, ამიტომაც ვერ ართმევს თავს პრობლემებს – არ გამოცემულა სიძველენი, რუკები, უცხო ენათა ლექსიკონები, სახელმძღვანელოები, კლასიკა, ივანე ჯავახიშვილისა და პავლე ინგოროყვას ნაშრომები, არ გაგვაჩნია სასწავლო ნივთებიო.

ეს მკაცრი საყვედური ითქმის გაზეთ „სახალხო საქმის“ ფურცლებიდან 1917 წლის 25 აგვისტოს და უთუოდ საგულისხმოა, რომ უკვე როგორ კონტექსტშია მოქცეული პავლე ინგოროყვას სახელი.

სახელდებით მხოლოდ იგი და ივანე ჯავახიშვილი იხსენიებიან, ეს ორნი გამოირჩევიან საერთო ფონზე და ამგვარი მოხმობა მათი სახელებისათვის სიმბოლურ იერსაც კი იძენს, სწორედაც სიმბოლურს, რაც მოგვიანებით ასევე გახშიანდება იოსებ გრიშაშვილის ლექსში „გენიოსების ბედი ტფილისის ბაზარზე“.

22.

და ვიდრე საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის ასარჩევად წარმომადგენელთა არჩევნები გაიმართებოდა, ქართველთა სამღვდელოებამ ყოფილი ეგზარხოსის რეზიდენცია დაიკავა და სინოდსა და რუსულ პრესასთან მწვავე პაექრობისას დამაჯერებლად ცხადყო თავისი მოქმედების კანონიერება.

არჩევნები კი 1917 წლის 27 აგვისტოს დამთავრდა.

დელეგატთა შორის პავლე ინგოროყვაც მოხვდა და ასე გახდა კათოლიკოსის არჩევის უშუალო მონაწილე: 17 სექტემბერს დელეგატთა უმრავლესობამ კირიონს მიანიჭა უპირატესობა და 1 ოქტომბერს იგი მცხეთაში აკურთხეს საქართველოს პატრიარქად კირიონ II-ის სახელით.

იპოლიტე ვართაგავა საკათალიკოზო საბჭოში ერთად ყოფნისას დაუახლოვდებოდა პავლე ინგოროყვას და მოგვიანებით იტყოდა: პავლე და კიდევ ორი ახალგაზრდა – პეტრე ბარათაშვილი და რაფო ივანიცკი (ინგილო) იმიტომ აირჩიეს საბჭოში, რომ აშკარად ამჟღავნებდნენ თავიანთ ეროვნულ სულისკვეთებას და ეკლესიის გათავისუფლებას დიდ ეროვნულ-პოლიტიკურ აქტად მიიჩნევდნენ. სამივე ენერგიულად, გატაცებით, დაუზარებლად მუშაობდა და ხელს უწყობდა ავტოკეფალიის ჩამოყალიბებასო.

23.

სადგურებისათვის სახელთა გადარქმევისთვისაც მას მიაკითხავდნენ.

„საქართველოს რესპუბლიკის“ ფურცლებზე (1920, 25 მაისი) ასეთი ცნობა გამოქვეყნდებოდა:

„გზათა სამინისტროს დეპარტამენტის დირექტორის განკარგულებით სადგურებს უნდა დაერქვას შესაფერი ქართული სახელები. ამ მიზნით შესდგა კომისია, რომელშიც მონაწილეობის მიღება უნდა ეთხოვოს პროფ. ივ. ჯავახიშვილს, ისტორიკოს ს. კაკაბაძეს და ეთნოგრაფს პ. ინგოროყვას“.

საზღვრების დასადგენად ხომ უკეთესი მცოდნე არც მოიძებნებოდა და, როდესაც – 1920 წლის დამდეგს – ინგლისის მთავრობის წინადადებით წამოიჭრებოდა საკითხი ამიერკავკასიის რესპუბლიკებს შორის საზღვრებისა და ეკონომიკურ პრობლემათა მოგვარების თაობაზე და საზღვრების გასარკვევად კომისია შედგებოდა, პავლე ინგოროყვა ერთ-ერთი იქნებოდა ოთხ წევრს შორის ივანე ჯავახიშვილსა, ექვთიმე თაყაიშვილსა და გენერალ ოდიშელიძესთან ერთად.

კომისიას დაევალებოდა მასალების მომზადება, რათა ეს მასალები ლონდონში გაგზავნილიყო საქართველოში ინგლისის წარმომადგენლის ოლივერ უორდროპის ხელით.

24.

„სვეტიცხოველი“ მანამდე უკვე დაარსებულიყო ეკლესიის დროებითი მმართველობის კომიტეტის გადანყვეტილებით – ყოველკვირეულ ორგანოდ ჩაეფიქრებინათ, და, თუმცა რედაქტორობა პავლე ინგოროყვასათვის შეეთავაზებინათ, ხელს სარედაქციო კოლეგია აწერდა.

პირველი ნომერი 1917 წლის 27 აგვისტოს გამოჩნდებოდა. მეორე მართლაც კვირის თავზე მოჰყვებოდა – 3 სექტემბერს (ენკენისთვის). მერე კი ცოტა დაირღვეოდა პერიოდულობა – მესამე ნომერი 24 სექტემბერს მიემატებოდა.

„ჟურნალი“, – თვითონ ასე იხსენიებდნენ, თუმცა ბიულეტენი უფრო ეთქმის, მხოლოდ ოფიციალურ მასალებს რომ აქვეყნებენ და ასე ცდილობენ

შეენიონ ისტორიულ დღეს საქართველოს ცხოვრებაში – 12 (ახალი სტილით 25) მარტს, როგორც დადგინებას ჩვენი ეკლესიის თავდაღწევისა რუსული ეკლესიის კაბალისაგან.

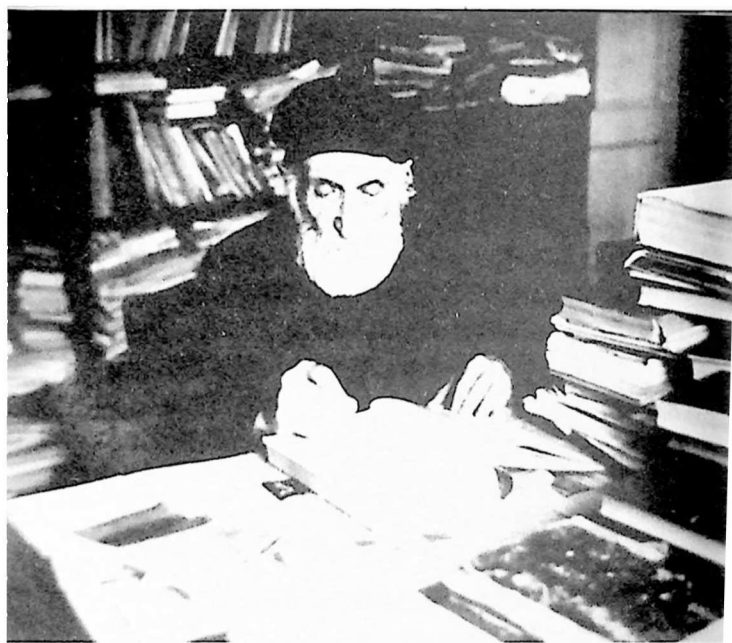
მოპოვებულ უფლებას კიდევ ბევრი ბრძოლა დასჭირდა და დასჭირდებოდა განსამტკიცებლად და განსახორციელებლად. 8 სექტემბერს განზრახული იყო სრულიად საკათალიკოსოს საეკლესიო კრება, რომელსაც უნდა დაეგვირგვინებინა 12 მარტს დაწყებული საქმე ეკლესიური ცხოვრებისა და მისი შინაური ორგანიზაციის დებულებათა შემუშავებით და ეკლესიის თავის – სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის ამორჩევით, კრების მიერ ამორჩეულ ორგანოებთან ერთად სათავეში რომ ჩაუდგებოდა ჩვენი ეკლესიის აღორძინების საქმეს.

„უურნალი „სვეტიცხოველიც“, რომელიც თავისი სახელით გვაგონებს წმინდა აკვანს ჩვენი სულიერი აღორძინებისას, თავის ვალად დაისახავს, ხელი შეუწყოს ეკლესიის ერთგულ შვილთა დარაზმვას ახალი ცხოვრებისათვის საბრძოლველად, სარწმუნოებრივი ცხოვრების აყვავებისა და წარმატებისათვის" – ასე განსაზღვრულიყო გამოცემის მიზანი სარედაქციო წინათქმაში „მომენტიისათვის“, რომელიც რედაქტორს უნდა შეედგინა – აბა, სხვას ვის.

და მართლაც პავლე ინგოროყვას სტილურ მანერას მოგვაგონებს.

25.

პავლე ინგოროყვაც ადმინისტრაციულ ტერმინ „ამიერკავკასიის“ ნამდვილ შინაარსს რომ აშიშვლებდა, ანუ მის ოდიოზურობას ამხელდა და ამიერკავკასიის სეიმის დაშლასაც წინასწარმეტყველებდა, იმავდროულად კავკასიის მთიელთა ეროვნულ ყრილობაზე მიეშურებოდა, რათა მათთვის ქართველთა თანადგომა დაედასტურებინა. ამ გონივრული ნაბიჯით პავლე ინგოროყვამ სცადა როგორც მთიელთა, ისე ქართველი საზოგადოების მზერა მიემართა სრულიად უწყურადღებოდ დარჩენილი მხარისაკენ, სადაც არანაკლებ საბედისწერო რკალი იკვროდა, ვიდრე სამხრეთით.

უშუალოდ ამ საბედისწერო რეალის გარღვევის პოლიტიკა ითხოვდა გადაუდებელსა და ახლო კავშირს კავკასიის მთიულებთან, მითუფრო, რომ საამისოდ არსებობდა ის მართლაც რეალური პირობები, რაც პავლე ინგოროყვას ასე მოკლედ და ნათლად აქვს ჩამოყალიბებული:

„მთიულებს ჩვენთან აერთებს არა მარტო ძმური რასსიული ნათესაობა, არამედ საარსო ინტერესებიც, პანმონგოლიზმის საფრთხე ორ მხრივ ელის ქართულ-კავკასიურ რასსას: სამხრეთით – თურქებისა, ჩრდილოეთით – რუსების; ერთი – პირველ რიგში ემუქრება საქართველოს, მეორე – მთიულეთს. და თუ საქართველოს ავანგარდი მესხეთი კულტურულად თითქმის ჩამოგვაშორა ოსმალეთმა წარსულ საუკუნეებში, რუსეთმა – უკანასკნელ ასწელში სრულებით ამოშალა მთიულეთის რუკიდან საჩერქეზო და ეთნოგრაფიულად კავკასიის კარებს მიებჯინა“.

აი, ამ სამერმისო პერსპექტივაზე საუბრობდა პავლე ინგოროყვა თავის გამოსვლაში მთიულთა პირველ ეროვნულ ყრილობაზე, როგორც ზემოხსენებული სტატიის სქოლიოში გაიხსენებს, და იქვე იმასაც გულისტკივილით დასძენს, ჩვენთან მხოლოდ აკადემიურ წრეებში თუ შეიძლება ასეთ საგნებზე ლაპარაკიო.

26.

მე არ შემიძლიან დანვრილებით აღვწერო, რაც ითქვა კავკასიის მთიელთა ეროვნულ კრებაზე, – გვაუწყებს შალვა ამირეჯიბი და ზოგად განწყობილებას ასე წარმოსახავს, – ჩვენ, ქართველი სტუმრები, იძულებული დიპლომატები ვიყავით, მთიულებმა კი, თუ დიპლომატია არა, კურტუზია მაინც სანაქებო გვიჩვენესო.

ერთ პასაჟს მაინც საგანგებოდ გამოარჩევს იმ თოთხმეტსაათიანი კრებიდან, ფრაზას, რომელიც ყველაზე მკაფიოდ ჩარჩა ხსოვნაში.

მაინც რა უნდა თქმულიყო და ვის უნდა ეთქვა იმისთანა რამ, დასაკარგავად რომ დანანებია, როგოც ყველაზე მნიშვნელოვანი ეპიზოდი.

ვის და: „ჩვენმა მეგობარმა პავლე ინგოროყვამ, იქნებ პირველად აჩვენა მთიელებს თუ რა ჭრელ ხალიჩის სანახაობას მიიღებს კავკასია, თუ მის კარტაზე ეტნოგრაფიულ ფერადებს დავსვავთ“.

და იქვე შალვა ამირეჯიბის კომენტარი: „ცხადია, რომ ყველაზედ უფრო საინტერესო მომენტი ჩვენის საუბრისა აქ იჩენდა თავს“. აშკარაა, იმ ფრაზის ირგვლივ შენივთებულა მსჯელობა და არც ისაა შემთხვევით ჩანერილი: იქნებ პირველადო.

27.

თურქეთმა როგორც კი იურიდიული უფლება მოიპოვა სომხეთისა და საქართველოს სასაზღვრო მხარეებზე და მათი მოთხოვნისთანავე რუსულმა ჯარმა მიატოვა ეს მიწა-წყალი, მაშინვე თავისი ლაშქარი შემოუსია. მოინევდნენ მტკიცედ და ენერგიულად, ხოლო ამ ორი ქვეყნის მთავრობები, როგორც საქართველოსი, ისე სომხეთისა, სულ უკან და უკან იხევდნენ, რადგან იმათთან საზავო პირობებზე მოლაპარაკება და დათმობა არაფრით არ უნდოდათ, არადა არც შესაფერისი სამხედრო ძალით დაპირისპირების თავი ჰქონდათ.

მაგრამ, ასეა თუ ისე, მოლაპარაკება მაინც გაიმართა, ერთი მხრივ, თურქეთსა და, მეორე მხრივ, კავკასიის ერების წარმომადგენელთა შორის და ეს

მოლაპარაკება იყო ეგრეთწოდებული ტრაპიზონის კონფერენცია, რომელსაც რევაზ გაბაშვილი იურიდიული თვალსაზრისით ყოვლად გაუმართლებლად (უფრო მკაცრად გამოთქვამს: „უცნაური“ და „ლაყბობაო“) მიიჩნევს.

მისი ასეთი სიმკაცრე მითუფრო გასაგებია, როცა შევიტყობთ, რომ ამიერკავკასიის საზავო დელეგაციაში მონაწილეობდნენ ურთულესი პოლიტიკური ვითარებისა და კავკასიის ქვეყანათა ისტორიული საზღვრების ნაკლებად მცოდნე ადამიანები და სწორედ ამ გარემოების თვალსაჩინოებისათვის იხსენებს იმ სურათს, ეროვნულ საბჭოში შემთხვევით შესული რომ წააწყდება, თუ როგორ უხსნის კედელზე ჩამოკიდებულ რუკასთან ჯოხით მდგარი სტუდენტისქუდიანი პავლე ინგოროყვა საქართველოს ნაწილების საზღვრებს მეორე დღეს ტრაპიზონს მიმავალი დელეგაციის მეთაურს – აკაკი ჩხენკელს და კიდევ რამდენიმე ქართველს (შესაძლოა დელეგატსო).

რევაზ გაბაშვილი მაშინ შესულა, როცა პავლე ინგოროყვას ჯოხის წვერით შემოუხაზავს ერთი ფართობი და მიბრუნებია მსმენელებს:

„ეს გახლავთ კახეთი!“

– ქე დიდი ქვეყანა ყოფილა – გაკვირვებით შესძახებს აკაკი ჩხენკელი.

28.

თურქები წინ მოინევენ საქართველოს ტერიტორიაზე, ტრაპიზონის კონფერენციას, რომელშიც მოსალაპარაკებლად საქართველოს დელეგაციაც მონაწილეობდა კავკასიის დანარჩენი ქვეყნების დელეგაციებთან ერთად, სასიკეთო პირი არ უჩანდა. რევაზ გაბაშვილი ჯერ სხვა გზას ეცადა, როგორც იქნა დაიყოლია ნოე ჟორდანიას, „მანდატი“ მიეცა ბერლინში წასასვლელად (გიორგი მაჩაბელთან ერთად) და იმის სათხოვნელად, რომ გერმანიის მთავრობა ჩარეულიყო საქმეში და თურქეთზე გავლენა მოეხდინა.

თითქოს არ კმარა, „მანდატს“ წინწკლებში რომ სვამს მემუარისტი, მისი ფიქციურობის გამოსაკვეთად, იმასაც შენიშნავს ირონიულად, რა მხრივ უნდა მოეხდინა გერმანიის მთავრობას გავლენა ოსმალებზე, ამის შესახებ მანდატი სდუმდაო. მაშინვე შეატყო, რა ფასიც ჰქონდა ჟორდანიას მიერ ბოძებულ ყოვლად უსარგებლო ფურცელს და ამიტომ იყო, დაუხანებლად რომ გაუდგნენ გზას ბათუმისაკენ რევაზი, პავლე და მათთან ერთად გერონტი ქიქოძე.

რადგანაც ჯერ სულ სხვასთან ერთად აპირებდა გამგზავრებას, ჩანს პავლესა და გერონტის ბოლო

ნუთს და შემთხვევით შეუტყვიათ ეს სარისკო ჩანაფიქრი და ერთბაშად გადაუწყვეტიათ თვითონაც ეცადათ ბედი.

ბათუმიდან გერმანიისაკენ გზა ტრაპიზონზე იდო და იმედოვნებდნენ, იქნებ ჩვენს დაბნეულ დელეგატებს ჩავეშველოთ, ვიდრე რაიმეს დააზიანებენო.

მეორე დღეს სალამომდე ძლივს დაუთანხმებიათ მანქანიანი და იალქნიანი პატარა ნავის მეპატრონე („კაპიტანი“), რათა ტრაპიზონში წაეყვანა. ფულიც უძლევიათ და რევოლვერებითაც დამუქრებიან... ხან ერთი, ხან – მეორე: რომელიმეს უნდა გაეჭრა... ის მაინც უარობდა და არცაა გასაკვირი მისი შიში. ჯერ „იქ დაგვიჭერენო“, არწმუნებდათ (ჯაშუშებად თუ მიიჩნევდნენ, რაც მოსალოდნელი იყო, დაჭერას მართლა ვერ გადაურჩებოდნენ). რახან ეს საბუთი არა ჭრიდა, ცისკენ უთითებდა, „შეხედეთ ცასა, ორ-სამ საათში ქარიშხალი ამოვარდება და ნავიანად დავიღუპებითო“.

ესენი მაინც არ ეშვებოდნენ, ხან ისევ ფულს ჩაჩრიდნენ, ხანაც – რევოლვერებს მიუშვერდნენ. არ ვიცი, რომელმა საბუთმა უფრო იმოქმედაო, რევაზ გაბაშვილი იგონებს, მაგრამ მეპატრონე ბოლოსდაბოლოს დათანხმებულა.

გერონტი ქიქოძემ, ეტყობა მგზავრობა ველარ გაბედა, გადამწყვეტ ნუთს შეკრთა, ვერ ჩააგდო სიცოცხლე საფრთხეში (მუცელი ასტკივებია, ტან-

საცმელი და ჰალსტუხიც ხეირიანი არა მაქვსო, დაუჩივლია). იქნებ ამ ფაქტის ხელახლა აღნიშვნა მაინცდამაინც საჭიროდ არც კი მიიჩნიოს ვინმემ იმის მოსაბაბებით, ჩვენს სახელოვან მწერალს ამით ჩრდილი ადგება და ერთხელ ითქვა და ამით გათავდეს, ჩვენ ნულა გავიმეორებთო. მაგრამ მაინც მგონია, რომ არაფრით არ შეიძლება ესა თუ ის შემთხვევა შელამაზდეს თუ მიიჩქმალოს, ყველაფერი ცნობილი უნდა იყოს და პირუთვნელადაც შეფასდეს. არც ის უნდა დავივიწყოთ, რომ ყველა ადამიანს გმირობა არ უნდა მოვთხოვოთ, სხვისი დამუნათება ადვილია. ნურც გერონტი ქიქოძეს გავამტყუნებთ, თუ ასეთი სარისკო მგზავრობის წინაშე შეკრთა. ოღონდ ისიც აშკარაა, რომ ამ ფონზე კიდევ უფრო დავაფასებთ იმ ორი პიროვნების გაბედულებას, თანაც, ნუ დავივიწყებთ, რომ მათ შორის ერთი საკმაოდ ახალგაზრდა გახლდათ, 24 წლისა, და ჭლექისა და ნერვიული სნეულებისაგან გატანჯული.

ასეა თუ ისე, რევაზ გაბაშვილმა და პავლე ინგოროყვამ ზღვაში შესცურეს. ნავი ჯერ ნელქარს მიჰყავდა იალქნით, მაგრამ მალე გაძლიერდა, იალქანმა ტყლაშუნი დაიწყო და „კაპიტანმა“ ჩამოუშვა... შებინდდა თუ არა, ჯერ ნელი და შემდეგ უფრო და უფრო ძლიერი ღელვა ატყდა. ზღვა ნავს კაკლის ნაჭუჭივით ხან ტალღის ქედზე მოიქცევდა და მგზავრები აქეთ-იქით უფსკრულს ჩასცქეროდ-

ნენ, ხან სადღაც ჩასრილდებოდნენ სიღრმეში და გარშემო ცამდე აზიდული წყლის მთები დაჰყურებდნენ.

მოგონების ავტორი აქ ერთ საგულისხმო დეტალს იხსენებს: პავლე ნერვიულად სულ კიტრის წნილსა ჭამდაო. ან რა გასაკვირია: დასნეულებულ სხეულს ასეთი ღელვა რა ხეირს დააყრიდა და კიდევ კარგად გაუძლო – ეს კიტრის წნილიც ხომ სწორედ ბედად აღმოჩნდა ნავზე. „კაპიტანი“ ნავის ბოლოზე იდგა და გაშტერებული წინ და მაღლა იყურებოდა. რევაზ გაბაშვილი კი განუწყვეტლივ ჩაჰყურებდა მოჩიფჩიფე „მანქანას“ (საკერავი მანქანის ოდენას) და ყურს უგდებდა, ჰა როდის გაჩერდებოდა.

უნაპირო, აშლილი ზღვა ხან აიტანდა ნავს, თითქოს კავკასიონის მთაზედ, ხან ჩააქანებდა ჯურღმულში. თვითონ ბობოქრობდა, ნავს ათამაშებდა, მგზავრები კი ყველანი უმოძრაოდ იყვნენ, თითქოს მიჭედოილნი თავიანთ ადგილას, როგორც განუყოფელი ნაწილი ამ საოცარი „ხომალდისა“.

მანქანა ჩიფჩიფებდა, მგზავრები ხან ცას აწვდენდნენ ხელს და ხან ქვესკნელს, მაგრამ წინ მიდიოდნენ, უკან თუ სად ეხეთქებოდნენ, ვერაფრით ველარ არკვევდნენ.

უთუოდ შენიშნავდით: როგორ დაჟინებით მეორდება ეს მეტაფორულ სახეებში მოქცეული სურათი

მღელვარე ზღვაში თავგანწირვით მიმავალი ნავისა, ხან ცას რომ შეასკდება და ხანაც უფსკრულში ჩაიჩეხება. ეს დაჟინებული განმეორებაც პირდაპირ გადმოვიტანე მემუარებიდან, რადგანაც მცირე ფრაგმენტში გამჟღავნებული ასეთი დაჟინება შთაბეჭდილებას ამძაფრებს და ფათერაკიან გზასაც უფრო ხელშესახებად და სახიერად აღადგენს – თხრობაში აფორიაქებული სულიერი განწყობილება შემოაქვს.

თურმე რარიგ გაუნელებლად შემორჩენია ის განცდანი ამდენი ხნის მერეც რევაზ გაბაშვილს (და უნდა ვიფიქროთ, პავლე ინგოროყვასაც, თუმცა ეს შემთხვევა არავისთვის უამბნია და გულში დამარხულს ატარებდა).

ასეთ ღელვასა და უკუენეთში იარეს 19 საათი (ამ მანძილის გავლას ჯავშნოსანი ხომალდი მხოლოდ 5 საათს უნდებოდა). განთიადზე ზღვა თანდათან დაწყნარებულა და ტრაპიზონს რომ უახლოვდებოდნენ, უკვე სარკესავით იყო მოკრიალებული. მეზღვაური არა ვარ, მაგრამ, ვფიქრობ, სწორედ ამ ნავის სიპატარავემ და მისმა სწორედ კაკლის ნაჭუჭისებურმა გარსმა გადაგვარჩინა დაღუპვასო – ასე სჯეროდა რევაზ გაბაშვილს – უფრო მძიმე ან არგოსავით გრძელი რომ ყოფილიყო, ტალღების ცემას ვერ გაუძლებდა, ახლა კი ტალღა მას მსუბუქად ატივტივებდა მხოლოდო.

29.

ზღვაზე გადახდილი მღელვარე თავგადასავლის შემდეგ პავლე ინგოროყვამ და რევაზ გაბაშვილმა ტრაპიზონში მშვიდობიანად ჩააღწიეს. ნაპირზე გადახტნენ თუ არა, კონფერენციის ადგილსამყოფელი იკითხეს, რათა არაოფიციალურად მიეღოთ მონაწილეობა მის მუშაობაში და საქართველოს ისტორიული საზღვრების დადგენა ჩვენი სახელმწიფოსთვის წამგებიანად არ მომხდარიყო; და მაშინვე მას მიაშურეს, მაგრამ თურმე როგორი განბილება ელოდათ: გამოეგებათ აღშფოთებული გიორგი გვა-

ზავა და „აკაკი ჩხენკელის დავალებით“ აღელვებული განუცხადებთ – „ეხლავე დაბრუნდით უკან... რისთვის მოდიოდით აქ?... თავადაც გართულებული გვაქვს საქმე, თქვენ უფრო გაგვიფუჭებთო...“ და სხვა ამგვარებს (რევაზ გაბაშვილი ეჭვს გამოთქვამს – ჩვენი ჩასვლის ამბავი „დელეგატებმა“ წინდანინვე ხომ არ იცოდნენო).

გვაზავა ძლივს დაუშოშმინებიათ და აუხსნიათ, ჩვენ გერმანიაში მივდივართ დავალებით და აქ მარტო ამა და ამ კაცის ნახვა გვინდაო.

გიორგი გვაზავა ხელახლა დაბრუნებულა მათთან და „ჩხენკელისავე დავალებით“ უთქვამს: „აქ ჩვენთვისაც ვერა ეშოულობთ საჭმელს და ბინას და თქვენ როგორ მოგანყოთო? („ვინ ეხვეწებოდა ამასო“, – ჩაურთავს მოგონების ავტორი) და თუ ეხლავე არ დაბრუნდებით – დაგაჭერინებთ“.

მთელს ამ სიტუაციას ბუნებრივი კომენტარი მოსდევს – „საგიჟეთში გეგონებოდათ თავი, ჩვენ რისთვის მოვედით და მათ რისი შიში ჰქონდათ ვერ გავიგეთო“. და მაინც არ მოშვებიან, იქნებ ის კაცი (ვინმე ბერნშტიინი) შეგვახვედროო. ბოლოსდაბოლოს დაუყაბულებიათ, მაგრამ რა: ტრაპიზონის სადღაც ომის ნანგრევების ბნელ კუთხეში გამოცხადებიათ გაფითრებული ბერნშტიინი და ცახცახით უთქვამს – „რა გინდათ ჩემგან? მე არაფერი შემიძლიან, მე თითონ გამოვიპარე, როგორმე ჩავალწიო

გერმანიაში და რამდენიმე დღის წინად აქედან წასულა უკანასკნელი გერმანული გემი. ოსმალებმა რომ გამიგონ თქვენთან ლაპარაკი, დამხვრეტავენ, არ ვიცი როგორ გავიპარო, წადით აქედან".

ისე კანკალებდა ის საცოდავი შვილი გამარჯვებული გერმანიისა, ჩვენ მასთან დევგმირები ვიყავითო, - გვამცნობს მოგონება, - სულ აქეთიქით ქურდული ქცევითა და ცქერით წავიდაო. ეს ბერნშტიეინი ჩვენი გმირებისათვის ნოე ჟორდანიას მიუსწავლებია, „ძალიან ყოჩალი კაცია, რევოლუციონერი, ჩვენი მეგობარი, გერმანელია და ჩემი სახელით რასაც ეტყვით - გაგიკეთებთო.“ „აკიც გაგვიკეთაო“, ეს მწარე ირონია და გულისტკივილი მსჭვალავს მასთან შეხვედრის სცენას.

ის წავიდა და თურმე ჩვენს გმირებს ჩანაფიქრი მთლიანად უნდა ჩაფუშვოდათ: აქეთ ეცნენ, იქით ეცნენ, მაგრამ ველარც თავიანთი „კაპიტანი“ იპოვეს და ვერც სხვა რამ ნავი ან საშუალება, რომ გზა განეგრძოთ გერმანიისაკენ. იხტიბარს მაინც არ იტეხდნენ, მაგრამ თავგანწირვასაც აღარაფერი შეეძლო. მეორე თუ მესამე დღეს ჯავშნოსან ხომალდს („კაროლ კარლ“) თავისი ნებით დაუტოვებია დელეგაცია ტრაპიზონში და ბათუმისაკენ აუღია გეზი. „ჩვენც კუდამოძუებულნი მარცხით და უსაქმურობით, იძულებულნი გავხდით, გამოვყოლოდით უკანო“, ასე მთავრდება ეს ეპიზოდი.

30.

რევაზ გაბაშვილს მძიმე მოგონებად ჩარჩებოდა ხსოვნაში იმ დღეთა სიმწარე, ტრაპიზონის საზავო მოლაპარაკებისას პავლე ინგოროყვას რომ შეუქმნიდნენ ქართველი დელეგატები, და გალიზიანებული ამიტომაც ამბობს: უსაქმურობით გავბეზრდითო, – თორემ მთლად ასეც არა ყოფილა და პავლე ინგოროყვას ენერგიულად უცდია საზავო მოლაპარაკებაში ჩარევა მისი მიმართულების შემოსატრიალებლად.

ეს პასაჟი სამსონ ფირცხალავას ჩაურთავს დღიურში – რასაც ტრაპიზონის საზავო კონფერენციის მსვლელობისას ადგენდა – და თბილისში დაბრუნებისთანავე გამოუქვეყნებია გაზეთ „სახალხო საქმის“ (1918, 29-31 მარტის ნომრები) ფურცლებზე, რათა საზოგადოებრიობას მალევე შეეტყო სიმართლე დელეგატთა საქმიანობასა და ქვეყნის საზღვრების განაწილების თაობაზე.

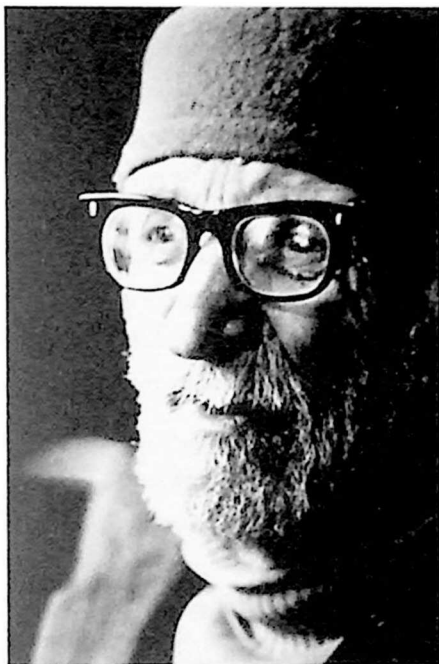
ის რაღა იყო, რომ ბრესტ-ლიტოვსკის ხელშეკრულების ტექსტს, რის ირგვლივაც ბჭობდნენ, ჩვენი დელეგატები საკმაოდ მოგვიანებით გაეცნენ. დაუ-

ჯერებელია, მაგრამ სანდო გადმოცემას სად წაუხვალ. გაეცნენ და მოულოდნელად აღმოაჩინეს, რომ ბათუმისა და ყარსის ოლქების თაობაზე სულ სხვაგვარად შეიძლებოდა მსჯელობა: თურმე ტერიტორიები უშუალოდ კი არ გადადიოდა თურქების ხელში, არამედ ამ ოლქების მცხოვრებლებს თავისი სახელმწიფო საერთაშორისო ურთიერთობა და შინაური წყობილება თვითონ უნდა გამოერკვიათ ავსტრია-გერმანია-ბულგარეთთან და თურქეთთან შეთანხმებით. ასეთ შემთხვევაში უკვე გზა იხსნებოდა გერმანიასთან მოსალაპარაკებლად და სახალხო რეფერენდუმი კი ბათუმის ოლქს არ მონყვეტდა საქართველოს.

რაუფ-ბეი აჩქარებდათ: მალე მოგვეცით პასუხი, თქვენი პირობები წარმოგვიდგინეთო.

ქართველებს ცალკე საუბარი გაუმართავთ. და, აი, ის პასაჟი 16 მარტის ჩანაწერიდან:

„პ. ი-ვამ (გუშინ ჩამოვიდა) თავის ყოველმხრივ დასაბუთებულ მოხსენებაში განმარტა, თუ რამდენ ბუნებრივ რაიონად არის დაყოფილი ბათომისა და ყარსის ოლქები და რის დათმობა შეიძლება თანდათანობით. ჩვენი საბოლოო დათმობა უნდა იყოს: ყარსის ოლქი, ფოცხოვის ნაწილის გამოკლებით, და ბათომის ოლქიდან მხოლოდ კლარჯეთი. ამის შემდეგ ეროვნულმა საბჭომ და სეიმმა თავს უნდა იდვან: ომი თუ კიდევ დათმობა?..“

31.

თავზეხელაღებულმა მგზავრობამ ბათუმიდან ტრაპიზონში, გარდა იმისა, რომ სასურველი შედეგი ვერ გამოიღო და ტრაპიზონის საზავო მოლაპარაკება ვერ გადანყდა პავლე ინგოროყვას მიერ შეთავაზებული პროექტით, სხვა მხრივაც მძიმე დღეში ჩააგდო ქვეყნის პოლიტიკურ ცხოვრებაში

ასეთი ენერგიით ჩართული მეცნიერი. სწეული ფილტვებით მღელვარე ზღვას რომ შეეხება, იოლად არ ჩაუვლიდა. საშინელი გულისრევის შეგრძნებას ერთხანს რომ ასე თუ ისე დაიშოშმინებდა და შინაგანად გასალკლდევეებული გერმანიისაკენ გასამგზავრებლად ანთებულისყო, შინ დაბრუნებული და უმწეობის განცდით გულმოკლული მაინც დაეჯახნა ავადმყოფობას. ალბათ შინ ფეხის შედგმასაც ვერ მოასწრებდა, რომ ლოგინზე წაემხოვოდა.

სახადი გასტანჯავდა, თან მკურნალობაც ისე გააჩანაგებდა ნივთიერად, რომ საკმაო ვალი დაედებოდა და საისტორიო და საეთნოგრაფიო საზოგადოებას შეევედრებოდა, იქნებ როგორმე ეშველათ და ვალებისაგან დაეხსნათ.

7 აპრილს გაგზავნა მოკლე ბარათი – „სახადით ავადმყოფობის დროს დიდძალი ვალები დამედო (4000 მანეთზე მეტი) და ამჟამად დიდ გაჭირვებას განვიცდი. ვთხოვ საბჭოს აღმომიჩინოს ერთდროული დახმარება და ამით ცოტათი მაინც შემიმსუბუქოს დღევანდელი ჩემი მეტად შევიწროებული მდგომარეობა“ – და მოუთმენლად ელოდა შემწეობას. ვიდრე ბარათი თბილისს ჩააღწევდა, საბჭოზე მოისმენდნენ და დახმარების სახსარსაც გამოსძებნიდნენ.

ეს კი ნიშნავდა პავლე ინგოროყვას გადარჩენას ლამის გარდუვალი აღსასრულისგან.

32.

დემოკრატიული სახელმწიფოს ტერიტორიული საზღვრების დასადგენად საქართველოს მთავრობამ 1919 წელს შექმნა საგანგებო კომისია, რომლის წევრებიც იყვნენ ექვთიმე თაყაიშვილი, ირაკლი წერეთელი და დავით ონიაშვილი, და მათ მისცა უფლება, კომისიის წევრად მოეწვიათ ყველა, ვისაც საჭიროდ მიიჩნევდნენ.

კომისიამ მოიწვია პავლე ინგოროყვა და ალექსანდრე მდივანი (შეენიშნავ, რომ ვიკტორ ნოზაძე

კომისიის წევრთა სიას რამდენადმე განსხვავებულად წარმოგვიდგენს: ირაკლი წერეთელი, დავით ონიაშვილი, პავლე ინგოროყვა და გენერალი ოდიშელიძე).

საერთო გადაწყვეტილებით, პავლე ინგოროყვას დაევალა ეს მეტად საპასუხისმგებლო საქმე – ამ საკითხის ყოველმხრივ შესწავლა და მოხსენების წარდგენა კომისიისათვის.

საისტორიო საზოგადოების სხდომაზე წაკითხული მოხსენებიდან ჟურნალ „პრომეთეში“ სწორედ ის ნაწილი აღარ დაბეჭდილა, საქართველო-სომხეთის საზღვრებს რომ არკვევდა. მაშინ სხვა სასაზღვრო არეალის პრობლემა უფრო გამწვავდა და სათავეში-საცემოც ის უფრო გახდა... ახლა კი იმ ნაშრომითაც უნდა ესარგებლა (გარემოებათა ცვლილების შესაბამისად, საგრძნობლად შეეცხო და ნიუანსობრივადც დაეზუსტებინა) და აზერბაიჯანთან საზიარო საზღვრებისა და, განსაკუთრებით, საინგილოს მხარის, გარშემოც მოემზადებინა საფუძვლიანი გამოკვლევა.

რამდენადაც ვიცნობთ პავლე ინგოროყვას პიროვნებას, სავსებით მოსალოდნელია, რომ ისტორიული თუ სხვა წყაროებით სრულიადაც დაკმაყოფილებულიყო, თავის დროზე თვით მის მიერვე თავმოყრილი ტოპონიმიკურ-სტატისტიკური მასალითაც კი, და ამ მიდამოებს კიდევ ერთხელ სწევოდა. საბო-

ლოო დასკვნები ასე უფრო დამაჯერებელი იქნებოდა.

ასე დაამუშავა ვრცელი მოხსენება, რომელიც აგებული ყოფილა არა ეთნიკურ საზღვრებზე, არამედ სახელმწიფოს საჭიროებაზე.

კომისიას ერთხმად გაუზიარებია პავლე ინგოროშვილს მიერ წარდგენილი საზღვრების მოხაზულობა (ვიკტორ ნოზაძე აზუსტებს: საქართველოს სახელმწიფო საზღვარი სამხრეთიდან გადის მცირე კავკასიის ქედზე, მიდის ბორჩალოს მაზრის სამხრეთ საზღვართან, გადადის გოგჩის ტბის ჩრდილო ნაპირამდე, უხვევს ჩრდილოეთით მდინარე აღსტაფაზე, მიდის სადგურ ძეგამამდე, შეიცავს საინგილოს და თავდება სილაგათის მთით. ყველა ის მხარენი, რაც მეზობელ სახელმწიფოებს თავის საკუთრებად მიაჩნდათ, საქართველომ თავისად აღიარა) და დაუდგენია, ინფორმაციის სახით მოესმინა აზერბაიჯანისა და სომხეთის მთავრობათა აზრი.

აზერბაიჯანის მთავრობა არ ჩამოსულა, მხოლოდ სომხეთიდან ენვიათ რამდენიმე წარმომადგენელი და მათ ჩვენი კომისიისათვის გაუცვნიათ თავიანთი მოსაზრება ამ საზღვრების მოწესრიგების თაობაზე. განსხვავება იმდენად დიდი ყოფილა, რომ შეხვედრა დასრულებულა აზრთა უბრალო გაცვლა-გამოცვლით.

მხატვარი
ზურაბ ნიჟარაძე

33.

პავლე ინგოროყვამ ის პატარა (თუმც დიდფორმატიანი) წიგნი, „საქართველოს ტერიტორიული საზღვრების შესახებ“, საგანგებოდ კონსტანტინე-პოლის კონფერენციისათვის შეადგინა სამახსოვრო ცნობად. და შეადგინა იქვე, ამ უძველეს ქრისტიანულ ქალაქში, ახლა სტამბოლი რომ დარქმეოდა. და მოუმზადებია სახელდახელოდ.

გასაკვირი არაფერია. წლობით ნაგროვები, გულდასმით აწონილ-დაწონილი და თან უკლებლივ წა-

ღებული სტატისტიკური და ტოპონიმიკური ცნობების თავმოსაყრელად ამ ყაიდის ნაშრომში მეტი დრო არც დასჭირდებოდა. მითუმეტეს, წინასწარვე უთუოდ მოფიქრებული ექნებოდა თხზულების აგებულებაც და მასალათა განაწილების თანამიმდევრობაც.

აგებულებას იმიტომ მივაქცევ ყურადღებას, რომ მაშინდელი პოლიტიკური ვითარების გათვალისწინებით, ავტორს მკაფიო თვალსაჩინოებისათვის ცალ-ცალკე აქვს გამოყოფილი, ერთი მხრივ, მთლიანი საქართველოს ისტორიული საზღვრები და მოსახლეობის ეთნიკური შემადგენლობა ბათუმ-ოლთის-არტაანის გამოკლებით, და მეორე მხრივ, საკუთრივ ეს მხარე.

და ყოველმხრივ სარწმუნო საბუთებით მტკიცდება, რომ თურქეთის მფლობელობის ქვეშ მოქცეული ბათუმ-ოლთის-არტაანის მხარე ძირეული ქართული კუთხეა, საქართველოს განუყოფელი ნაწილი, რომლის მოწყვეტაც დედასამშობლოდან ისტორიულად და მორალურად ყოველად გაუმართლებელი იქნებოდა.

და პოლიტიკურად ასეთი მნიშვნელოვანი და მეცნიერულად ასეთი ღირებული ნაშრომი შეიქმნებოდა სულ სამ დღეში, როგორც წიგნაკის ბოლოს მიწერილი თარიღი გვაუწყებს.

34.

– საქართველოს ბრწყინვალე ისტორიამ ამოგვიხაზა ჩვენი სამკვიდრო ქვეყანაო – ამ სიტყვებით მიმართავდა პავლე ინგოროყვა ქართველ მებრძოლებს გაზეთ „საქართველოს“ (1918, 13 ოქტომბერი) ფურცლებიდან – მაგრამ საქართველოს საზღვარი დაიდება დღეს მხოლოდ იქ, სადამდისაც მისწვდება ჩვენი მამაცი მეომრების ხმალიო.

იქნებ ის ოცნებაც წარმოესახა, ბათუმ-ოლთის-არტაანის გარდა ხომ შეიძლება უფრო ადრე მიტაცებული მინა-წყალიც დავიბრუნოთო. ნამდვილად ეს ოცნება უნდა იყოს, თორემ სხვას რას უნდა ნიშნავდეს, სადამდისაც მისწვდება ჩვენი მამაცი მეომრების ხმალიო.

ჩვენს წმინდა უფლებას ჩვენს სამკვიდრო მინა-
წყალზე თვითონ ქვანიც კი ღალადებენო – ამაზე
მეტი რაღა დაესაბუთებინა, ამ მხარის მთელი
ისტორია ამ უაღრესად ტევად ფრაზაში დანახი-
ლიყო; და თუ ქვათა ღალადი უცხო ტომისათვის
სრულიად გაუგებარი გახლდათ, ქართველი მოლაშ-
ქრენი ანდამატივით უნდა მიეზიდა – და პავლე
ინგოროყვა სიმხნევისა და თავგანწირვის რწმენას
უღვივებდა, „...საქართველო არ შეიძლება იყვეს
ძლეულთა შორის, რადგან საქართველოს მორალი
არასდროს არ ყოფილა მორალი მონის!“ – დღეს
ბედისწერა ხელახლა კარებზე გვირეკს, და საქარ-
თველომ შესაძლოა ყველაფერი მოიპოვოს ეხლა...
ან თვითონ ყველაფერი დაჰკარგოს!

და ჩვენ ყოველ გზა-ჯვარედინზე გვინდა ვამცნოთ
ეს ქართველ ხალხს, მეთორმეტე უამის მოახლოე-
ბა!..

ბრძოლა ერთადერთი მსაჯულია აქ, და ამასთან
ერთად-ერთი პირუთვნელი მსაჯული, – ამას რომ
ამბობდა პავლე ინგოროყვა, ეს არ ყოფილა სა-
შიშროების გაზვიადება, არამედ ის რეალობა გახლ-
დათ, რაც თვალწინ მკაცრად აღმართულიყო და
მოიცავდა არამარტო თურქებთან ბრძოლას, არა-
მედ ყველა იმასთან, ვინც საქართველოს სახელმ-
წიფოებრივი საზღვრების დარღვევას შეეცდებოდა.

35.

ყოველ გზაჯვარედინზე მინდა ვამცნო ქართველ ხალხს მეთორმეტე ჟამის მოახლოებაო, ყოველ გზაჯვარედინზე ვუყივი და შევლაღადებო, მხოლოდ მეტაფორული, მხატვრული სახეები არა ყოფილა პავლე ინგოროყვასათვის, იგი მართლაც არაერთხელ გამოსულა სიტყვით და გაზეთში გამოთქმული ეს ფრაზები არსებითად ის ქვაკუთხედი, რომლის გარშემოც ტრიალებდა მისი გამოსვლები: სულიერი ნათელით გასხივოსნებული.

თვით სტატია თავისი შინაარსითა და დაძაბული და მკვეთრი რიტმით (ლამის თავისუფალ ლექსსაც რომ მოგვაგონებს) უთუოდ წარმოგვიდგება როგორც ბიბლიური ყაიდის ღალადისი, თითქოს იმ უძველეს წინასწარმეტყველებათა ფრაგმენტი, რომელთან გარეგნულზე მეტად შინაგან სიახლოვესა და საერთოს რომ იჩენს.

ერთი რეალია კი ძალაუნებურად მოითხოვს, საგანგებოდ ჩავუყვირდეთ.

მაინც რა არის ასეთი?

რა და:

დიდგორის ომის შემდეგ წმინდა გიორგის სახება აღარსად გამკრთალა ცის კაბადონზე ჩვენს სახილველად.

36.

მემატიანე ირწმუნებოდა, დავით აღმაშენებელი და მისი მხედრობა ხედავდა წმინდა გიორგის აჩრდილს და სწორედ მისი შემწეობით სძლიეს თურქ-სელჩუკთა ურიცხვი ლაშქარიო.

მერე აღარ გამოჩენილა – ქართლის ცხოვრების ქრონიკები აღარ ახსენებდა არც დიდების ხანაში და არც დაცემის ჟამს.

ვაჟა-ფშაველა მოისაკლისებდა მის აჩრდილს და „ბახტრიონში“ ლაშარის ჯვარს ანუ წმინდა გიორ-

გის მოუვლენდა მფარველად ქართველ მოჯანყეებს. ეს ხდება XIX საუკუნის 90-იან წლების დასაწყისში.

ხალხური გადმოცემები ამცნობდა რაიმე ამგვარს? თუ თვითონვე გამოიხმობდა მის სახეებას? ყოველ შემთხვევაში, პოემის მხატვრულ რეალობაში მოუძღვოდა მეომრებს წმინდა მხედარი, და აკაკი წერეთელი რამდენიმე წლის შემდეგ იმავე ბახტრიონის ალების თემაზე რომ შექმნიდა მოთხრობას („ბაში-აჩუკი“), წმინდა გიორგის აჩრდილს ისიც დაისაჭიროებდა.

ისტორიულ მატთანში მსგავსიც არაფერი აღენიშნათ ამ ისტორიული ეპიზოდის გადმოცემისას?

სამაგიეროდ, მოთხრობის მხატვრული სამყარო ძალდაუტანებლად მოითხოვდა მის არსებობას. თითქოს ორივე შემოქმედს თავისებური კორექტივი შეეტანა მატთანესა და ხალხურ გადმოცემებში.

ვაჟა-ფშაველა „ფშაველი ჯარისკაცის წერილშიც“ გამოიხმობდა წმინდა გიორგის აჩრდილს. პირველი მსოფლიო ომი რომ ატყდებოდა და მოულოდნელად ტაოს, ამ ისტორიული ქართული მხარის, დაბრუნების იმედი გამოჰიატდებოდა, ვაჟა ამ იმედსა და ოცნებას იმით გააღვივებდა, რომ ევროპის გზებზე მოხეტიალე ქართველ ჯარისკაცებს წმინდა მხედარს დაანახვებდა შემწედ... ნათელი მიუძღოდათ. ნათელი წმინდა გიორგის ანარეკლს ასხივებდა.

ეს ნათელი აქ, საქართველოში პავლე ინგოროშვილსაც შეემჩნია და მის იმ ექსტაზურ ლაღადისში თეთრი გიორგის სახეობაც სავსებით ბუნებრივად ჩნდება, და ჩნდება არა როგორც მეტაფორული გააზრება, არამედ როგორც რეალური ხილვა.

ეს სწორედ იმგვარივე ხილვაა, რაც ვაჟას „ფშაველი ჯარისკაცის წერილიდანაც“ მკაფიოდ ჩაგვრჩენია ხსოვნაში – ღამით ქართველთა ჯარს ნათელი რომ მიუძღვის, ლურჯცხენიანი მხედარი ამოღებული ხმლით. და: „ეს ჩვენი ჩუმი მფარველი ლაშარის ჯვარად ვცანითა“.

ამგვარი რეალური ხილვა შემოდის პავლე ინგოროშვილს წარმოსახვებშიც და ისიც უმაღლეს ცნობს სინათლის მოციქულის შარავანდედს, რასაც უნდა ამოჰყვეს ლურჯცხენიანი მხედარი:

„ჩვენ ველით, – ბრძოლაში დაბერებული ძველი გიორგი კვლავ ამოიწვდის ქარქაშში დებით მოშივებულს თავის ხმალს, რათა განიბნინენ მტერნი მისნი და მოძულენი მისნი ილტვოდნენ პირისაგან მისისა...“

მიუძღოდათ ეს ჩუმი მფარველი.

მისდევდნენ, გადადენიდნენ.

და თურქეთსაც რაღა დარჩენოდა, უნდა შეგუებოდა და ელიარებიან კავკასიური პოლიტიკის მარცხი.

37.

სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობის ის აქტი, რომელსაც ამდენი წელი ვიცნობდით და ერთადერთ დოკუმენტად მიგვაჩნდა ეროვნული სახელმწიფოს შექმნისა იმ დრამატულ 1918-21 წლებში, ნაყალბევი არა ყოფილა და იურიდიულად საესეებით სანდოც გახლდათ, ეგაა, მეორეული იყო, რადგანაც არსებობდა მანამდე უკვე მიღებული დამოუკიდებლობის აქტი – დამტკიცებული უშუალოდ 26 მაისს 1918 წლისა, ოლონდ რაკილა ის დაამტკიცა ეროვნულმა საბჭომ, რომელსაც სათანადო რწმუნება კი ჰქონდა როგორც არჩეულს საქართველოს ეროვნული ყრილობის მიერ 1917 წლის 22 ნოემბერს, მაგრამ სახალხო არჩევნების გზით არ ყოფილა შექმნილი, ხელახლა მიიღებდნენ მას შემდეგ, რაც არჩევნები გაიმართება და მთავრობაში მოვა სახალხო კენჭისყრით გამარჯვებული დამფუძნებელი კრება.

და, აი: დამფუძნებელ კრებაზე 1919 წლის 12 მარტს მოხდება ეს ხელახალი მიღება ამ ისტორიული აქტისა.

ამის მიუხედავად: ეს დოკუმენტი მაინც მეორეული იყო და საფრანგეთში საქართველოს პირველი დემოკრატიული რესპუბლიკის ელჩი აკაკი ჩხენკელი

განსაკუთრებით გაფრთხილება დამოუკიდებლობის აქტის დედანს – 26 მაისს გამოცხადებულს. ემიგრანტობისას ეს დოკუმენტი ამოულია პარიზში ჩატანილი საქართველოს ეროვნული არქივიდან და პირად არქივში შეუნახავს. მისი გარდაცვალების შემდეგ, 1959 წელს, ეს დოკუმენტი დარჩენია მის ქვრივს, ვისაც მოგვიანებით ის გადაუცია ციურისში მცხოვრები მაზლისათვის, მეცნიერისა და მოღვაწის – კიტა ჩხენკელისათვის, ვისაც სიკვდილის წინ საქართველოს დამოუკიდებლობის აქტი დაუტოვებია თავისი ერთგული მოწაფის – ლეა ფლურისათვის, ვინც დიდხანს საიმედოდ და სათუთად ინახავდა ამ დოკუმენტს, ვიდრე დადგებოდა უამი საბჭოთა რეჟიმის დამხობისა და საქართველოს ხელმეორე დამოუკიდებლობისა რუსეთის კაბალაში ყოფნის ორი საუკუნის განმავლობაში.

ის, რაც ამდენ ხანს საიდუმლოდ შეინახეს, ისე რომ მისი არსებობა ყურმოკვრითაც აღარავინ უწყოდა, კვლავ ამოაღწევს სამზეოზე და მის კუთვნილ ადგილსაც დაიკავენ 1919 წლის 12 მარტს მიღებული დამოუკიდებლობის აქტის წინ.

ამოაღწევს და: პავლე ინგოროყვას ხელრთვაც ამოანათებს. არა, თვალი არ გვატყუებს – იოლად გაირჩევა ასოთა მკაფიო მოხაზულობა, რათა მისი დასტურიც შეუერთდეს 117-წლიანი ტყვეობიდან ქვეყნის გამოსნის ბედნიერ დღეს, საათს, წუთს...

38.

ახალშექმნილ პოლიტიკურ ჯგუფს „პატრიოტების ესთეტიკურ ლიგას“ დაარქმევდნენ და „საქართველოს რესპუბლიკის“ 1919 წლის 30 იანვრისა და „მეოცნებე ნიამორების“ თებერვლის ნომრებიდან ეუწყებოდა კიდევ საზოგადოებას, რომ არჩევნებში მეთოთხმეტე ნომრით მონაწილეობდნენ ლიგის წევრები:

პაოლო იაშვილი, იაკობ ნიკოლაძე, პავლე ინგოროყვა, ტიცციან ტაბიძე, ლადო გუდიაშვილი და ალი არსენიშვილი.

39.

პარლამენტის სხდომა რომ დასრულდება, სასახლის ერთ-ერთ დარბაზში პლატონ მოგველაძე (გრიგოლ რობაქიძე) და რაფაელ ახვლედიანი (პაოლო იაშვილი) ნოე რამიშვილსა და ევგენი გეგეჭკორთან მოსაუბრე ესტატე მაყაშვილსა (კოტე მაყაშვილი) და ჟურნალისტებს – გენადი ქადაგიშვილსა (ქრისტეფორე რაჭველიშვილი) და ერემო გოდებანიძეს (პავლე ინგოროყვა) დაინახავენ.

ნოე ჟორდანიას სიტყვა უკვე მთელს ქალაქს მოსდებია. ბოლშევიკების აგიტაციით თვალაბმულნი ჰკიცხავენ მთავრობის თავმჯდომარეს, ნაციონალისტები კი აქებენ და ადიდებენ.

სხედან: ქრისტეფორე რაჭველიშვილი, პავლე ინგოროყვა,
 თედო სახოკია, აკაკი შანიძე, ალექსანდრე აბაშელი.
 დგანან: ვახტანგ კოტეტიშვილი, ერეკლე ტატიშვილი,
 სიმონ ყაუხჩიშვილი, კონსტანტინე გამსახურდია,
 სიმონ ჯანაშია

პლატონ მოგველაძე მინისტრებს, ესტატე მაყაშვილსა და მეგობარ ჟურნალისტებს მიესალმება და თავის აღტაცებას გაუზიარებს: დღეს ისტორიული დღეა, ჟორდანიამ სწორი პოლიტიკური კურსი აიღო. დღეს იურიდიულად ჩაეყარა საძირკველი საქართველოს დამოუკიდებელ სახელმწიფოს. საქართველოში ყველა წოდება, ყველა პარტია და ორგანიზაცია საერთო ნაციონალურ პლატფორმაზე უნდა შეკავშირდესო.

მხოლოდ ერთი რამ ვერ გამიგიაო, – დასძენს, – ჩვენი პარლამენტის თავზე ეროვნული დროშის ნაცვლად წითელი დროშა რად ფრიალებსო.

ესტატე მაყაშვილი მაშინვე აუბამს მხარს: ეს წითელი დროშა მუშათა კლასის ბრძოლისა და რევოლუციის ემბლემაა და სრულიადაც არ გამოხატავს ქართველი ხალხის ერთობლივ სულისკვეთებას. ჩვენს სახელმწიფოს, ქართველ ხალხს თავისი ეროვნული დროშა აქვს და საქართველოს პარლამენტის თავზე ის უნდა აღიმართოსო.

ნოე რამიშვილი თავს ჩაჰკიდებს, მცირე ხნის დუმილის მერე კი თანამოსაუბრეებს განუცხადებს:

– ეს ჩვენთვის უხერხულია. ჩვენ რომ ეს ჩავიდინოთ, ბოლშევიკები დემაგოგიას მიმართავენ, რევოლუციის ლალატს დაგვწამებენ და მათ ყაყანს თავს ვერ გავართმევთ. ეს საქმე თქვენ, ნაციონალ-დე-

მოკრატებს და ფედერალისტებს შეგფერით და თქვენ უნდა იკისროთ...

მენშევიკურ მთავრობას უკვე გამოუტანია დადგენილება ნითელი დროშის ნაციონალური დროშით შეცვლის გამო და რამიშვილს სხვისი ხელით გადაუწყვეტია ამ საქმის მოგვარება.

მცირე თათბირის შემდეგ ესტატე, პლატონი, რაფაელი, გენადი ქადაგიშვილი და ერემო გოდებანიძე თავიანთი კლუბებისაკენ გაეშურებიან. კლუბებში ფუსფუსი, განგაში და დიდი მზადებაა. სასწრაფოდ გაიგზავნებიან შიკრიკები და ნაციონალურ-დემოკრატიული და ფედერალისტური პარტიის წევრები თავს ერთად შეიყრიან, მათ სახელდახელოდ დაურიგდებათ თოფები და ასე შეგროვებული რაზმელები ოფიცერთა მეთაურობით სალამოს 5 საათზე დამფუძნებელი კრების შენობისაკენ გაეშურებიან.

მათ წინააღმდეგობას არავინ გაუწევს და თავისუფლად შევლენ სასახლეში – შენობის მცველი გვარდიელები წინასწარ არიან გაფრთხილებულნი. და, აი: უცებ გენადი ქადაგიშვილი დარბაზში სამფეროვან დროშას გაშლის. საგანგებოდ ჩოხაში გამოწყობილი ესტატე მაყაშვილი, პლატონ მოგველაძე, ერემო გოდებანიძე და სხვები ხელს დასტაცებენ, სასახლის თავზე ავლენ, ნითელ დროშას ჩამოხსნიან და მის ნაცვლად დამფუძნებელი კრების შენობის თავზე სამფეროვან დროშას აღმართავენ.

40.

პავლე ინგოროყვა საეკლესიო კრების წინასწარი თათბირის სხდომის (8 ივნისი, 1919) ოქმს რომ შეადგენდა, პრინციპულ დადგენილებად ამას გამოჰყოფდა:

„საეკლესიო მართვა-გამგეობის დებულებანი აგებულ უნდა იყვეს საღმრთო წერილისა და კათოლიკე ეკლესიის მიერ შეწყნარებული კანონების ნიადაგზე. თანამედროვე ცხოვრების პირობების მიხედვით შეტანილი იქმნება ცვლილებანი იმდენად, რამდენადაც ეს არ დააშორებს ეკლესიას კანონიერ საფუძველს.“

5 ივლისის წინასწარი თათბირის სხდომაზე კი, ეპისკოპოსი პიროსი რომ თავმჯდომარეობდა, პავლე ინგოროყვა მოხსენებად წაიკითხავდა თავის პროექტს: „ძირითადი დებულებანი საქართველოს ეკლესიის მართვა-გამგეობისათვის. საეპარქიო მართვა-გამგეობა“.

დებულებათა გადასინჯვის კომისია, თავმჯდომარის განცხადებით, იზიარებდა პავლე ინგოროყვას მიერ წარმოდგენილ პროექტს. თათბირიც, მუხლობრივი განხილვის შემდეგ, უცვლელად დატოვებდა წარმოდგენილ პროექტს.

41.

იქ, სოლანლულსა და კოჯორ-ტაბახმელას მიდამოებში ქართულ ლაშქარს 1921 წლის თებერვლის დრამატულ დღეებში მოხალისეებიც შეერთებოდნენ, ვისაც ხელში იარაღის აღება შეეძლო და გულიც ერჩოდა, თბილისში, აბა, რა გააჩერებდა: და, მათ შორის, პავლე ინგოროყვასაც.

ლეგენდარული გადმოცემის მიხედვით, კიდეც დაჭრილა და დაბეჯითებით ძნელია თქმა, ეს ნამდვილად ასე მოხდა თუ მისი ცხოვრების სხვა ეპიზოდთა თავისებურად გადასხვაფერებული ვერსიია. ყოველ შემთხვევაში, მეგრძოლთა შორის მართლა რომ იყო და საბოლოოდ მათთან ერთად მოუწია უკანდახევა, ამას ალექსანდრე ქუთათელის რომანის „პირისპირ“ ერთ-ერთი სცენაც გვიდასტურებს.

25 თებერვალია. ქართული ჯარი კოჯრის, სოლანლულისა და კუმისის ტბის მიდამოებიდან დედაქალაქში შემოდის და საქართველოს სამხედრო გზითა და მტკვრის მარცხენა სანაპიროთი მცხეთისაკენ

მიემართება. ზოგი მებრძოლი ნაწილს ტოვებს და შინ ბრუნდება.

თბილისში ნისლი დგას და თოვს. პოეტები რაფაელ ახვლედიანი და ლეონარდო ტაბადაძე (პაოლო იაშვილი და ტიცციან ტაბიძე) პლექსანოვის პროსპექტზე გავლენ და ერთ-ერთ სამხედრო ნაწილს წააწყდებიან. ფრონტიდან მომავალი, დაღლილ-დაქანცული, ილაჯგანყვეტილი და სულიერად დაცემული ჯარისკაცები ძლივს მიათრევენ ფეხებს და სდუმან.

უცებ ორთვალას უკან მიმავალი ჯარისკაცების ჯგუფიდან გულში ჩახშული თავზარდამცემი ძახილი, ოხვრა და ქვითინი გაისმის:

– რას მოვესწარიტ, ძმებო, რას მოვესწარიტ! თბილისს ვტოვებთ! არ შემოძლია ამის ატანა, თავს მოვიკლავ, თავს მოვიკლავ!

და ამ სიტყვებს იძახის პავლე ინგოროყვა, რომელიც სავსებით ბუნებრივად ჯარისკაცთა შორისაა და არა ქუჩა-გამზირებზე გამოფენილ ხალხში.

ხოლო ასეთ სიტყვებს, ასეთ სულიერ ექსტაზს კიდევ მოსდევს თავგამეტებული მცდელობა მის შესასრულებლად:

„მან მართლაც ამოიძრო ბუდიდან ნაგანი და თავის მოკვლა დააპირა, მაგრამ ორმა ჯარისკაცმა – გენადი ქადაგიშვილმა და დათა კაჭკაჭიშვილმა

იარალი წაართვეს, შეჰკრეს, ორთვალაზე დააგდეს და თავზე დაანვნენ“.

ხომ ხედავთ, როგორ უკიდურეს საშუალებებს მიმართეს პავლე ინგოროყვას თვითმკვლელობის თავიდან ასაცილებლად.

აშკარაა: ის ორნი მშვენივრად იცნობდნენ და იცოდნენ, რომ პავლე ინგოროყვა ამ ტრაგედიას ასე იოლად ვერ შეეგუებოდა და სულიერად შეძრული თავის ნათქვამს კიდევ აღასრულებდა. ამიტომ არ კმაროდა მარტო ნაგანის წართმევა, ნაგანს სხვას წაჰგლეჯდა და იმას დაიხლიდა... მხოლოდ ასე ვერ მოახერხებდა ვერაფერს: თოკით შეკრული და ორთვალაზე დაგდებული, თავზე ორი კაცი რომ დაანვებოდა (მაინც რომ ფრთხილობდნენ, თოკისაგან თავი არ გაითავისუფლოსო).

პაოლო იაშვილი და ტიცციან ტაბიძე შეძრწუნებულები შეჰყურებენ ამ სურათს. ასევე შეხედავდნენ სხვა მოქალაქენიც და შეუძლებელია ასევე არ შეგძრას დღესაც, აქედან რომ გავცქერით. თოვლით დაფენილ პროსპექტზე ისევ ნისლი დგას. მალე ორთვალა და მის უკან მიმავალი ჯარისკაცები გაუჩინარდებიან, მაგრამ ტიცციანსა და პაოლოს კიდევ დიდხანს მოესმის ისტერიული ყვირილი, ოხვრა და ქვითინი:

– თბილისს ვტოვებთ! თავს მოვიკლავ, თავს მოვიკლავ!

მხატვარი კარლო ფაჩულია

42.

საქართველომ აღადგინა ბრესტ-ლიტოვსკის ზავის შედეგად უღმერთოდ დამახინჯებული სასაზღვრო ზოლი სამხრეთით და ბათუმის მთელი ოლქიც თავის სახელმწიფოებრივ საზღვრებში მოაქცია. მაგრამ არც თურქეთი თმობდა და მისმა პარლამენტმა „ეროვნული პაქტით“ ბათუმი და, აგრეთვე, არტაან-ოლთის-ყარსის მხარე თურქეთის მიწა-წყლად გამოაცხადა, და რუსეთის ახალ, საბჭოთა

მთავრობას ნოტა გაუგზავნა: თქვენ აღიარეთ ჩვენი უფლებანიო.

რუსეთი 1920 წლის 7 მაისს საქართველოსთან დადებული ხელშეკრულებით ცნობდა მის დამოუკიდებლობას და, ბუნებრივია, ბათუმის ოლქსაც მას აკუთვნებდა. ანკი რაღა უფლება ჰქონდა, მორალური თუ იურიდიული, დამოუკიდებელი ქვეყნის შინაურ ცხოვრებაში ჩარეულიყო, მაგრამ ახლა, თურქეთის ნოტა რომ მიუვიდა, თავისი ეს ხელშეკრულება არაფრად ჩააგდო, საქართველოს მიმართ გულში ჩადებული ფარული ზრახვები გაამჟღავნა და ბათუმის მთელი ოლქი ამჯერად მათ კუთვნილებად ცნო: ხელშეკრულებითაც დაადასტურა და განამტკიცა.

და როცა საქართველოს დამოუკიდებელი რესპუბლიკა დაეცა, ქართული ეროვნული ლაშქარი უკანდახევისას თანდათან შემოიფანტა, ხოლო ბოლშევიკთა სამხედრო შენაერთები ამასობაში ბათუმს უახლოვდებოდნენ. თურქები შეშფოთდნენ, ვაითუ ბათუმში რომ შევიდნენ, ის ჩვენი ხელშეკრულებაც ფარატიანა ქალაქად აქციონ და პირში ჩალაგამოვლებულები დაგვტოვონ, ამიტომ სჯობს იქ შესვლა დავასწროთ და მერე ვერანაირად ველარ წაგვედავებიანო.

და კიდევ მალევე აიღეს ბათუმი.

ახლად და სახელდახელოდ შექმნილ რევოლუციურ კომიტეტს (ვისაც დემოკრატიული რესპუბლიკის მთავრობის გაქცევის მერე ძალაუფლება ჩაუვარდა ხელთ) მისი დაბრუნების ძალ-ღონე არ გააჩნდა, გენერალი არა ჰყავდა და იძულებულნი შეიქნენ გიორგი მაზნიაშვილისათვის ეთხოვნათ, ლაშქარი სასწრაფოდ შეადგინე და შენვე უსარდლე, ჩვენი მხრივ მოქმედების სრული თავისუფლება მოგვციაო.

არა, სიტუაცია მაინც არ არის პარადოქსული. ეს იყო ეროვნული საქმე და არც გიორგი მაზნიაშვილი და არც მისი დროშის ქვეშ ერთბაშად შემოკრებილი მოლაშქრენი (მისი ყოფილი თანამებრძოლნი თუ წითელარმიელები) პარტიულობას აღარ დაგიდევენ.

სამართალი მალე აღსრულდა. ახდა პაოლო იაშვილის პოეტური წინასწარჭვრეტა, „ჩვენ დავიბრუნებთ ბათუმის კარებს, მწარე იქნება ჩვენი რევანშიო“.

თუმცა თურქები გააფთრებით იცავდნენ თავს, მაგრამ ქართველთა თავდადება და ერთსულოვნებამ მაინც თავისი გაიტანა. სამდღიანმა სისხლისმღვრელმა ბრძოლამ ბათუმი საქართველოს დაუნარჩუნა. 20 მარტს 12 საათიდან ბათუმსა და მის ოლქში არცერთი თურქი ჯარისკაცი აღარ ჭაჭანებდა.

ეს ამბები გიორგი მაზნიაშვილს აქვს მოთხრობილი „მოგონებებში“ და საკმაოდ ნათელ წარმოდგენას გვიქმნის მოვლენათა მსვლელობაზე, და თუმცა რეალური ეპიზოდი არაფერი შემოგვრჩა პავლე ინგოროყვას ცხოვრების ამ დღეებიდან, მხოლოდ ზოგადი გადმოცემა არსებობს ამ ბრძოლაში მისი მონაწილეობის შესახებ, მაგრამ ერთი რამ ცხადზე ცხადია – ისიც იქ არის, იმ მოვლენათა შუაგულში, შეძრული და ანთებული გამაყრუებელ სროლასა და ორომტრიალში მიიწევს ბათუმისაკენ... წინ და წინ... ის რამდენიმე დღე, ვინ იცის, რამდენ თვედ თუ სულაც წლად გადაქცეულა, ისე ეჩქარება, რომ რა გასაკვირია ყოველი წუთი ინელებოდეს.

მაგრამ ყველაფერს დასასრული აქვს. თვით გაჭიანურებულ დროსაც.

და მესამე დღეს ისიც შედგამს ფეხს ბათუმის მიწაზე.

სიხარულისაგან გადარეული ალბათ როგორ ეალერსებოდა ყველაფერს: ხელით თუ მზერით... არაერთი მოგონება წამოეშლებოდა... აქ რომ გაუვლია... აი, აქაც... ეს რა მკაფიოდ ჩარჩენია ხსოვნაში... აი, ისიც... აგერ, აგერ აქ შეცურეს მან და რეზო გაბაშვილმა... ხოლო აი, ის...

ჯერ აღტაცება თქვით და მერე პავლე ინგოროყვას ექსტაზი...

43.

ბათუმისა და მთელი აჭარის დაბრუნება რარიგ სასიხარულოც უნდა ყოფილიყო და იმედოვნების ხელახლა გამღვივებელიც, თურქები ასე იოლად არ შეურიგდებოდნენ მის დაკარგვას და თავისას დაბეჯითებით მოითხოვდნენ – აგერ ხელშეკრულებანი, ერთი, მეორე, მოსკოვისა თუ ყარსის (ეს ცოტა მოგვიანებით), ყველაზე დამაჯერებელი და ურყევი დოკუმენტები, რომელნიც ამ მხარეზე მათ კანონიერ უფლებებს ადასტურებდა:

განა მკაფიოდ არ იკითხებოდა, მდინარე ჩოლოქს იქითა მიწა-წყალს რუსეთის საბჭოთა რესპუბლიკა თურქეთს უთმობსო?

მკაფიოდ იკითხებოდა და, აბა, ვის რა უნდოდა, ხელს ისე როგორ შეუშლიდნენ, რომ ეს უფლებანი რეალობად არ გადაქცეულიყო.

საქართველოს ბედს სხვა განაგებდა და ვინც განაგებდა, ის თურქეთს ასე მორიგებოდა. მორჩა და გათავდა.

და ულტიმატუმის წამოყენებას რა დაუშლიდათ: როგორც ხელშეკრულებაშია აღნიშნული, სხვას არაფერს ვდავობთო.

ამიტომ აუცილებელი შეიქმნა ამ პრობლემის შემსწავლელი საერთაშორისო კომისიის შექმნა და მის შემადგენლობაში პავლე ინგოროყვაც შეიყვანეს.

საბედნიეროდ!..

აბა, სხვა რა უნდა ითქვას. ისე, ბევრიც ეცადა, რას მიაღწევდა. ახლა კი, როგორც კომისიის ოფიციალურ წევრს, კიდევ ევალებოდა საქართველო-თურქეთს შორის საზღვრების საბოლოო მონესრიგებასა და დადგენაში მონდომებით ემონაწილევა, და ბევრიც აღარ უჭოჭმანია და არც ზედმეტ ჩხრეკას გაჰყოლია, მაშინვე ხელშეკრულების ტექსტს ჩაებლაუჭა, თითქოს სავალალოს ჩვენთვის, მაგრამ სინამდვილეში სწორედ რომ სახეიროს, თუ ერთი მარჯვე შემთხვევა არ გამოეპარებოდათ.

ვის, პავლე ინგოროყვას გამოეპარებოდა ასეთი შესაძლებლობა?

და კომისიის დანარჩენ წევრებს ამ კარგად ცნობილ ტექსტს კიდევ ერთხელ გადაუშლიდა თვალწინ და მღელვარედ და დაბეჯითებით დაუბჯენდა თითს იმ სიტყვას, იმ ტოპონიმს, რაც საზღვრების ბედს წყვეტდა და, რომ არაფერი შეეცყოთ, გულუბრყვილო გაოცებით იკითხავდა: რა უნდათ, რამხელა სურვილები გასჩენიათ, სადამდე ეპოტინებიან, ხომ გარკვევით წერია: მდინარე ჭოროხის იქითო...

არა, იქ რომ „Чорух“ ეწერა, დოკუმენტის შემქმნელთა ჩანაფიქრით მდინარე ჩოლოქს გულისხმობდა: მაგრამ პავლე ინგოროყვასთვის იმათ ნაგულისხმევს რა მნიშვნელობა ჰქონდა, ჩოლოქს იქით მთელი აჭარა იყო, ხოლო ჭოროხს იქით – ბევრად და ბევრად მცირე ნაწილი.

იმ მიწის გადარჩენა რაღანაირად მოხერხდებოდა, თორემ ეს, რა სათქმელია, რას დათმობდა და მტკიცედ დაიჟინებდა: რა ჩოლოქი, რომელი ჩოლოქი, ჭოროხია და ჭოროხიო.

არადა, როგორ უცნაურად შემობრუნებულიყო ბედი.

ადრე, ლამის მთელი საუკუნის წინათ, 1828 წელს, რუსეთთან ომში დამარცხებული თურქეთი იძულებული შეიქნა დათანხმებოდა მისთვის მეტად უსიამოვნო აქტს – საზღვარი მდინარე ჭოროხს გაჰყოლოდა და, ამდენად, აჭარა რუსეთის იმპერიის ფარგლებში მოქცეულიყო. მაგრამ რუსმა გენერალმა, ვინც სასაზღვრო ხელშეკრულებას და საზავო რუკას ადასტურებდა, ჭოროხი და ჩოლოქი ერთმანეთისაგან ვერ გაარჩია და საზღვარს მდინარე ჩოლოქის გასწვრივ დაყაბულდა.

ასე უაზროდ დაიკარგა სისხლით მოპოვებული მიწა-წყალი.

ამ საბედისწერო ისტორიულ ფაქტს (ზედგამოჭრილია გამოთქმისათვის: სწორედ სასაცილო იქნებოდა, სატირალიც რომ არ იყოსო) ვიკტორ ნოზაძეც იხსენებს და დასძენს: შეცდომა შეამჩნიეს ხელშეკრულებაზე ხელმოწერისა და დამტკიცების შემდეგ, მაგრამ უკვე გვიან იყო ამ საკითხის ხელახალი აღძვრა და ამ შეცდომის შედეგად ბათუმი თურქეთს დარჩაო.

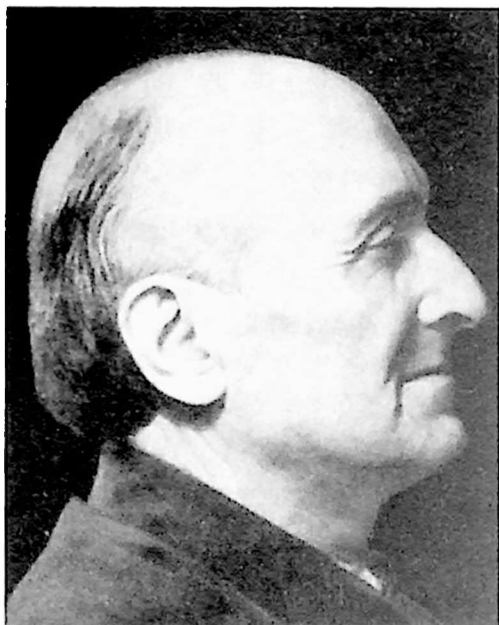
ორი ტოპონიმის ფონეტიკურ მსგავსებას ასეთი სავალალო შედეგი მოჰყოლოდა, ხოლო ახლა, კიდევ ერთხელ გაჩუქებული აჭარა, ამავე მსგავსების შემნობით უნდა გადარჩენილიყო.

პავლე ინგოროყვა ეჭვსაც კი არ გაიკარებდა, ნეტა მართლა დავინარჩუნებთ თუ არა აჭარასო, და თვითონ რომ მტკიცედ სჯეროდა, სხვებსაც ამ სიმტკიცით დააჯერებდა. თურქებს მთლად გასაქანს აღარ მისცემდა. და ისინიც რაღას იზამდნენ, ოცნებებს უნდა შელეოდნენ და საზღვარს მდინარე ჭოროხის გასწვრივ დაყაბულებოდნენ.

საზღვარს: საბოლოოდ რუსეთის იმპერიასთან შეთანხმებით დაკანონებულსა და ბეჭედდასმულს, ოლონდ, სინამდვილეში, პავლე ინგოროყვას მიერ დადგენილს.

გიორგი მაზნიაშვილის ხმალმა და პავლე ინგოროყვას კალამმა ასე ერთსულოვნად იღვანეს თურქთა განსადევნად, რაც ხმალს დააკლდა, მელნით რუკაზე გავლებულმა ხაზმა მოათავა და შესაფერისადაც დააგვირგვინა: აჭარის მხარე საქართველოს დაუნარჩუნა.

აქედან როგორ იოლად გამოიყურება ყველაფერი, როგორც ყოველი აღსრულებული საქმე, ღიმილისმომგვრელიც კია, რა კარგად გავაცუცურაკეთო... ზოგი მაშინ გაგველიმა, კომისიის წევრად რომ პავლე ინგოროყვა არ ყოფილიყო!

44.

პავლე ინგოროყვას „რუსთველიანა“ უკვე თითქმის მოთავეებული რომ ჰქონდა და „ვეფხისტყაოსნის“ ტექსტის ხელნაწერთა შესწავლას განაგრძობდა, ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებ-

ბელი საზოგადოების ბიბლიოთეკა-მუზეუმის აღმინისტრაციისათვის უთხოვია, სამუშაო კუთხე იქნებ აქვე გამომიყოთო. სურდა, მეტი საშუალება ჰქონოდა თავაუღებელი შრომისათვის. ბიბლიოთეკა-მუზეუმი, თავისი ძველქართულ ხელნაწერთა უმდიდრესი კოლექციით, იმხანად თბილისის უნივერსიტეტის შენობაში მოეთავსებინათ, ხოლო თვითონ ბიბლიოთეკასთან მონყობილი გახლდათ „ილია ჭავჭავაძის ოთახი“, სადაც დაცული იყო ილიას პირადი ნივთები, ბიბლიოთეკა და კაბინეტის მონყობილობა. და პავლე ინგოროყვას წილად ხვდა სამუშაო კუთხე სწორედ ილიას ოთახში მოეწყო და ძველ-ქართული ხელნაწერებიც იქ დაუხვავეს. „ვეფხისტყაოსნის“ ტექსტისა და სხვა ხელნაწერთა შესწავლა ილიას ოთახში თვეები გაგრძელებულა.

და აი, ერთხელაც მისი ყურადღება უნებლიეთ მიიპყრო ხის ყუთმა, რომელიც ილიასეულ წიგნებთან ერთად იდო სანიგნე თაროზე. ეს ხის ყუთი დახურული იყო, მაგრამ გასაღებით არ დაეკეტათ. პავლე ინგოროყვას მასში რომ ჩაუხედავს, შიგნით აღმოჩნდა მეორე ყუთი, მუყაოსი, ზონრით შეკრული და ის წერილებით ყოფილა სავსე. ეს იყო ილია ჭავჭავაძის წერილები, გაგზავნილი თავის მეუღლესთან, ოლლა გურამიშვილთან: 240-მდე ბარათი.

ამ ეპიზოდს თვითონ პავლე ინგოროყვა იხსენებს ბარათების პუბლიკაციის (რაც მოგვიანებით განხორციელდა) შესავალში, იხსენებს ასე დეტალუ-

რად, მშვიდი კილოთი: სიხარული იმისა, რომ „ვეფხისტყაოსნის“ კვლევისას უეცრად წააწყდა ილიას ეპისტოლური მემკვიდრეობის ასერიგად მნიშვნელოვან ნაწილს, მისი სულიერი მშვენიერების გამომხატველ კიდევ ერთ სხივს, ამ მშვიდი კილოს მიღმაა ჩამალული, გარეგნულად არა ჩანს, არადა, რაღაც გვაგრძნობინებს მოულოდნელი მიგნების სიხარულს, და ეს „რაღაც“ უთუოდ გულმოდგინე დეტალიზება უნდა იყოს.

ოღონდ მაშინდელი განცდები მაინც ამოხეთქავს და ფრაზას, „მღელვარებით ვკითხულობდი ამ წერილებს“, ბუნებრივად მოჰყვება ეგზალტირებული განწყობილება: „წერილების კითხვის დროს ილიასეულ ოთახში თითქოს გაცოცხლდნენ ილიას და ოლღას აჩრდილები“.

ეს ერთი წუთითაც არავის მოეჩვენოს გარეგნულ პათეტიკად, რაც სრულიად უცხოა პავლე ინგოროყვას სტილისათვის: ესაა რეალური განცდა, გამოთქმული მღელვარე ინტონაციით. არა, პათეტიკური ნამდვილადაა, ოღონდ ამ რეალურ განცდათაგან ამოზრდილი.

ამავე მიზეზით შეუძლებელი იქნებოდა, საგანგებოდ არ აღენიშნა, რომ „...ყუთში დაცული იყო გამხმარი ველის ყვავილი, ვინ იცის როდის მოწყვეტილი ილიას ხელით და სასოებით შენახული მისი მეგობრის მიერ, წერილებთან ერთად“.

45.

გრიგოლ ორბელიანის სამოგზაურო ნარკვევს რომ აღმოაჩენდა, „მგზავრობა ჩემი ტფილისიდან პეტერბურგამდის“, და მის ისტორიულ-ფილოლოგიურ კვლევას მიჰყოფდა ხელს, არაფრით არ გამოორჩებოდა, რომ ეს დოკუმენტური თხზულება ინახავდა უაღრესად საგულისხმო ვითარების ხსოვნას და ავსებდა 1832 წლის შეთქმულების მზადების სურათს – იმხანად გრიგოლ ორბელიანი პეტერბურგში მოგზაურობის წყურვილს კი არ ნაუყვანია, არამედ ერთგვარი სამხედრო მისია შეუსრულებია შეთქმულებისათვის.

„მგზავრობაში“ ასეთი რამ უშუალოდ არსად აღნიშნულიყო, მაგრამ განა თხრობის მდინარეა ძალაუწებურად არ გაამჟღავნებდა ამ მიზანს?

ვითომ შემთხვევით, ყოველგვარი წინასწარი განზრახვის გარეშე ჩნდებოდა გარკვეული სახის სამხედრო ცნობები?

თანაც დააკვირდით: გრიგოლ ორბელიანი ყველა იმ პუნქტის შესახებ, რაც მან საქართველოსა და

მის მეზობლად მდებარე ჩრდილო კავკასიის რაიონებში დაათვალიერა, გამოუკლებლივ, დაწვრილებით აღნიშნავდა, თუ სად არის ჯარების შესაკრები ადგილები, სად რამდენი რეგულარული ჯარი დაბანაკებულია და რა სახის იარაღი აქვს, ამასთან, დაწვრილებით მსჯელობდა დარიალის ხეობის სტრატეგიულ მნიშვნელობაზე.

პავლე ინგოროყვასათვის ნათელი გახდა: გრიგოლ ორბელიანის ეს ინტერესი არც ისე უბრალო ყოფილა და გარკვეული მიზნით ჰკრებდა სამხედრო მნიშვნელობის ცნობებს ჯარის დისლოკაციის შესახებ.

აქ ის გარემოებაც გახლდათ საგულისხმო, რომ ჩრდილო კავკასიიდან პეტერბურგამდე უკვე აღარავითარი ინტერესი არ გამოუჩენია სამხედრო ცნობების შესაგროვებლად.

და ამ აზრით მთლიანობაში რომ გაადევნებდა თვალს „მგზავრობას“, პავლე ინგოროყვა დაბეჯითებით გამოარკვევდა, რომ სამხედრო ცნობები საგანგებოდ შეეგროვებინათ სწორედ იმ მიდამოებში, რომელთაც უშუალო მნიშვნელობა ექნებოდათ აჯანყების დაწყების დროს.

ეს მახვილგონივრული დაკვირვება კიდევ უფრო გამოკვეთდა გრიგოლ ორბელიანის სიახლოვეს შეთქმულებასთან და მის ბიოგრაფიასაც დაამშვენებდა.

46.

1933 წლის ოქტომბრის პირველ რიცხვებში თბილისის სწვევია იური ტინიანოვი, იმხანად პოპულარული რუსი მწერალი და ლიტერატურისმცოდნე. იგი პავლე ინგოროყვას საქართველოს მუზეუმში გაუცვნია და მისთვის უჩვენებია უცნობი მხატვრის მიერ დასურათებული „ვეფხისტყაოსნის“ ხელნაწერი, რომლის ერთ მინიატურაზეც სპარსულად მორთულ პერსონაჟს გრაგნილზე ასოები გამოჰყავდა.

ეტყობა, ახლა ამოეცნო მეტად საგულისხმო გარემოება და თავისი სიხარული იმასაც გაუზიარა:

– სურათის დამსურათებელი რომ ქართველი მხატვარია, იქიდან ჩანს, რომ მის მიერ დახატული ვითომ მაჰმადიანი ქართველივით მარცხნიდან მარჯვნივ წერს და არა პირიქით, როგორც ეს მოსალოდნელი იყო არაბულად წერის მცოდნისგან.

მწერალს მოსწონებია ეს განმარტება და მუზეუმიდან გასულს სათანადოდ შეუფასებია:

– დამკვირვებელ პალეოგრაფისტს შეეძლო ასეთი რამ შეენიშნა!

47.

თუმც პავლემ იმ წუთას ზუსტად ვერც დაადგინა, რატომ გაემეტებინათ ასე უღვთოდ ლევან რაზიკაშვილი, რატომ მიესაჯათ მისთვის სასჯელის უმაღლესი ზომა – დახვრეტა, მაგრამ შორიდან იცნობდა, ვაჟას ღირსეულ მემკვიდრედ მიაჩნდა და ღრმად სჯეროდა, უთუოდ უდანაშაულო იქნებოდა, ისევე, როგორც დანარჩენები.

პავლეს გულს ის უკლავდა, სხვების შველა რომ არაფრით შეეძლო, ხოლო ლევანის გადასარჩენად ის მოტივი მაინც არსებობდა, რომ იგი ვაჟას შვილი გახლდათ, იქნებ მამის სახელს დაეფარა.

დაიფარავს, ნამდვილად დაიფარავსო, გულს იმაგრებდა პავლე და სასახლის ბაღში მწერლებს რომ შეუერთდა და მომხდარი ამბავი აცნობა, მაშინვე შესთავაზა, დელეგაცია უნდა შევადგინოთ, აბა ვინ სჯობს, ჩემთან ერთად რომ წამოვიდესო.

ერთხანს ითათბირეს და საბოლოოდ ორ კაცზე შეჩერდა არჩევანი: შალვა დადიანსა და ალექსანდრე აბაშელზე. აბაშელი პავლეს გულითადი მეგობარი გახლდათ და მარტოს ვერ გაუშვებდა, თვითონაც თუ არ გაჰყვებოდა, ხოლო შალვა დადიანს ხელისუფლება რატომღაც კეთილი თვალით უყურებდა და, შესაძლოა, ესეც გამოსდგომოდა, ხოლო პიროვნული სიმამაცე არცერთს არ აკლდა.

და ეს დელეგაცია ეახლა სერგო ორჯონიკიძეს საკავშირო კპ (ბ) ამიერკავკასიის სამხარეო კომიტეტში ქართველ მწერალთა სახელით.

თავიდან ცუდად არ მიუღია, კიდევ ესიაშოვნა, რომ მწერლებს სათხოვარი გასჩენოდათ, მაგრამ გაიგო თუ არა, ლევან რაზიკაშვილის შეწყალებას მთხოვენო, გაცეცხლებულა და რას გაცეცხლებულა... მტკიცება-შეგონებას იმასთან, აბა, რა აზრი ჰქონდა, ერთიბენო იმედიც იფუშებოდა.

წამოსასვლელად რომ წამოდგნენ, პავლემ მაინც სცადა ყველაზე ძლიერი არგუმენტის გამოყენება: იქნებ ლევანს იმან უშველოს რომ იგი დიდი ვაჟა-ფშაველას შვილიაო.

„რაო, ვაჟა-ფშაველას შვილი?!“ – ორჯონიკიძე მთლად გადარეულა, – „დიდი მწერლის ვაჟა-ფშაველასი?! ცოცხალი რომ იყოს, იმას პირველ რიგში დავხვრეტდიო“.

აუდიენცია დასრულდა. მოდიოდნენ მხრებჩამოყრილნი: ქართველ მწერალთა სახელს ერთი კაცის ხსენაც არ შეეძლო.

და სამხარეო კომიტეტს რომ გამოსცდებოდნენ, მაშინლა ამოიდგამდნენ ენას:

„ის მაინც რა იყო ვაჟაზე, ის რა თქვა, ღმერთო დიდებულო, თუმც ანკი რა გასაკვირიაო“.

48.

სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობის დაკარგვის შემდეგ მალევე ხმა რომ დაირხა, ახალმონესეებს დაუჩეხავთ მთელი საქართველო და საზღვრები ისე უღმერთოდ მიუსწორ-მოუსწორებიათ და გაუჩუქებიათ, მტერს არ ვუსურვებთო, ქართველი მოღვაწენი ძლიერ შეძრწუნდნენ, აღშფოთდნენ, ოღონდ გაკვირვებით სულ არ გაკვირვებიათ. კარგად იცოდნენ, ვის ხელშიც ჩავარდნილიყვნენ. მაგრამ გულგრილად მაინც ვერ დაელოდებოდნენ მოვლენათა განვითარებას და მაშინვე შეიკრიბა რამდენიმე პიროვნება (არ არის დაზუსტებული არც მათი რაოდენობა და არც ვინაობა), წინ პავლე ინგოროყვა გაიძღოლეს თავისი რუკებითა და დემოგრაფიული ცხრილებით და სამხარეო კომიტეტს მიადგნენ.

ყველაზე ძლიერ და სარწმუნო საბუთად პავლე ინგოროყვას კვლავაც ის ჰქონდა, რასაც მანამდე დაუსრულებლად იმეორებდა: საქართველოს საზღვრები ის იყო, რაც თვით ბუნებისაგან გამოკვეთილ მიჯნებს გასდევდა და ისტორიულადაც ძირეულ ქართულ ქვეყანას წარმოადგენდა.

ამიტომ საზღვრების დადგენისას უთუოდ უნდა გაეთვალისწინებინათ არამარტო დღეის დღე, არამედ წარსულიც და მომავლის პერსპექტივაც, ერის

სამერმისო საჭიროებაც, – არამარტო დღევანდელი მაცხოვრებელნი, არამედ მოსახლეობა მთელი ისტორიის მანძილზე... თორემ სხვაგვარად წარმოუდგენელი უსამართლობა იქნებოდა ვინრო, ზერელე და ტენდენციური თვალთახედვით გადაეწყვიტათ ისეთ მხარეთა ბედი, რომელიც იმპერიას კოლონიზაციისა და ძალმომრეობის გზით გადაერჯულებინა.

პავლე ინგოროყვა რუკასაც გადაშლიდა მაგიდაზე და დემოგრაფიულ ცხრილებსაც მოიმარჯვებდა, თქვენი თვალთ ნახეთ და დარწმუნდითო, მაგრამ ამდენს ვინლა აცლიდა, ისედაც დიდხანს უთმინეს, და გამძვინვარებული ორჯონიკიძე სკამიდან წამოიჭრებოდა: რას ჩამოკიდებიხართ ამ ერთ ნაგლეჯ საქართველოს, რითი ვერ შეგაგნებინეთ, რომ ეროვნებები საერთოდ აღარ იარსებებს, ყველანი დედამიწის მოქალაქენი ვიქნებით და საზღვრები რისი მაქნისია, რას ცოდვილობთ, რა ძალა გადგათო.

პავლე ინგოროყვა კვლავ თავისას იმეორებდა: ნუ იზამთ ამას, აგერ ნახეთო...

ორჯონიკიძე მაგიდაზე გადაშლილ რუკას მუშტს მთელი ძალით დაჰკრავდა:

აქედან გამეცალეთ და თქვენი ხმა აღარ გავიგონო, თორემ საზღვარს თბილისში ამოვიტან და შაითან-ბაზარში გავავლებო...

49.

საზოგადოება ძალიან შეუშფოთებია მიხეილ ჯავახიშვილის სიკვდილით დასჯის განაჩენს და რამდენიმე პიროვნებას გადაუწყვეტია სერგო ორჯონიკიძესთან მისვლა მის გადასარჩენად.

მათგან ქეთევან ჯავახიშვილი ასახელებს ექიმ ნიკოლოზ ყიფშიძესა და პავლე ინგოროყვას. ეტყობა სხვების ვინაობა ზუსტად აღარ ახსოვს. ეს ფაქტი ადრევე შეჭველად ეცოდინებოდა, ხოლო 1970 წელს

მასთან პირად საუბარში პავლესაც გაუხსენებია, ოღონდ ზოგადად, „დელეგაციაში მეც ვიყავი“. ქეთევანი აღარ ჩასძიებია, შესაძლოა, ფიქრობდა, ისედაც არ დამავიწყდებაო... ამ შემთხვევის ირგვლივ უფრო ნიშანდობლივი გადმოცემა არც შემოგვრჩენია. ისიც კი უცნობია, ის რამდენიმე პიროვნება რა პროფესიისა იყო, ან სულ რამდენნი იყვნენ.

პავლეს სახელის ხსენება ნუ შეგაცბუნებთ და ნურც გაიკვირვებთ, მანამდე ორჯონიკიძისგან ორჯერ უარით – თანაც, მრისხანედ და მუქარით ნათქვამი უარით – გამობრუნებულ პავლე ინგოროყვას თავისი მაინც რომ არ დაუშლია.

ჯერ საქართველოს ისტორიულ საზღვრების შენარჩუნებაზე რომ გაიზიარებდა პავლე ინგოროყვას მტკიცებას.

მერე ლევან რაზიკაშვილს რომ არ ააცდენდა დახვერტას.

რაც იყო, პავლე იმას არაფრად ჩააგდებდა. თუ ერთი ბენო იმედი მაინც არსებობდა, იმ საქმეზე ხელს არ აიღებდა და ვერც აიღებდა.

ბოლოსდაბოლოს, ვინ იცის, ორჯონიკიძე რა გუნებაზე დახვდებოდათ: ერთი მხრივ თუ საშიში გახლდათ, მეორე მხრივ შესაძლოა წყალობა გამოეჩინა, და ამის იმედად მიადგნენ.

ნიჭიერი მწერალიაო – ემუდარნენ – ჩვენი ერისათვის საჭირო და სასარგებლო პიროვნებაა და ნუ დავლუპავთ, იქნებ ქართველ ხალხს აჩუქოთ მისი თავიო. თავდებად ჩვენ ვუდგებით, რომ ამიერიდან პოლიტიკას აღარ გაეკარება, ლიტერატურის ასპარეზს არ გასცილდებაო.

და გინდ სასწაული დაარქვით, ანდა რაც გენებოთ... დახვრეტას კი გადარჩებოდა და...

მაინც რა მოხდა:

ორჯონიკიძე რატომღაც კარგ გუნებაზე დახვედრია დელეგაციას, თორემ გულს რა მოულობდა და მიხეილ ჯავახიშვილს სატუსალოდან რა გამოაშვებინებდა? ან იქნებ მიხეილ ჯავახიშვილს იმან უშველა, რომ იმხანად, 1923 წელს, როგორც პოლიტიკურ მოღვაწეს, გაცილებით დიდი სახელი მოეხვეჭა, ვიდრე როგორც მწერალს, და თუ პოლიტიკას თავს დაანებებდა – როგორც დაბეჯითებით არწმუნებდნენ – ხელისუფლებისათვის რალა საფრთხე შეიძლება შეექმნა. ის კი არა, მადლიერება და ცხოვრების მოწესრიგების სურვილი აიძულებდა, რომ ახალი რეჟიმისათვის სულაც დიტირამბები ემღერა.

არადა სატირიკოსად უნდა მოვლენოდა საზოგადოებას მიხეილ ჯავახიშვილი და ბოლშევიზმისათვის სარკე აეყუდებინა წინ – მისი არსის გასაშიშვლებლად.

50.

20-იან წლებში ყველაზე ძალიან მაინც ნიკო მარის იმხანად შექმნილმა იაფეტურმა თეორიამ გაიტაცა, რადგანაც ეს სწორედ ის ძიება გახლდათ, რისკენაც შინაგანად ყოველთვის მიილტვოდა პავლე ინგოროყვა, ფიქრითა და ოცნებით სულ თავს დასტრიალებდა და ხეთური იეროგლიფების გაშიფვრასაც იმიტომ შესჭიდებოდა.

ამ აღმოჩენით შორეული სივრცეები იხსნებოდა შინაგანი მზერის წინაშე და ქართული ენა, ერთბაშად და უთუმცაოდ, ცენტრალურ ადგილს იკავებდა თანადროულ ფილოლოგიაში.

და ამ აღმოჩენას აყოლილი მტკიცედ ირწმუნებოდა, „არ არის არავითარი გადაჭარბება იმაში, თუ ვიტყვით, რომ ქართულ ენას ეძლევა ისეთივე მნიშვნე-

ლობა უძველესი მსოფლიო კულტურის პრობლემების გადასაჭრელად, როგორც ჰქონდა სანსკრიტულ ენას ინდო-ევროპულ შედარებით ფილოლოგიაში. თანდათან უცილობლად მტკიცდება ის ფაქტი, რომ ქართველები, მისი ძმურად მონათესავე კავკასიის მთიელებით, გენეტიურ ნათესაობაში იმყოფება იმ უძველეს რასასთან, რომელიც იყო პირველი მატარებელი კულტურისა წინა-აზიაში და ხმელთაშუა ზღვის მსოფლიოში“.

თურმე ამ რასას ეკუთვნოდნენ ეგეოსის ზღვის უძველესი ხალხები – პელაზგები, ეტრუსკები, ესპანეთის იბერები.

თვით ელინური და ლათინური კულტურა თავისი ფესვებით ემყარებოდა იმავე იაფეტურ ეთნიკურ და კულტურულ საფუძველს.

გული როგორ მოუთმენდა, ნიკო მარს არ სწევოდა და ამ აღმოჩენისა და შორეული პერსპექტივების ირგვლივ პირადად არ ესაუბრა მასთან.

ნამდვილად რომ ეს საუბარი ჰქონიათ, იმით ირკვევა, რომ ის მოსაზრება – რასაც პავლე ინგოროყვა ერთ ესეიში („ტფილისის უნივერსიტეტის დღე“) აღნიშნავს, მარმა გამიზიარაო – ასეთი გახლავთ: თვით ჰომეროსის პოემებიც კი, ვიდრე ბერძნულად გადამუშავდებოდა, თავდაპირველად იაფეტურ ხალხთა თქმულებას წარმოადგენდაო.

51.

პავლე ინგოროყვასთვის იაფეტური თეორია ერთ-ბაშადვე ისე მნიშვნელოვანი შეიქნა, რომ თვით თავის სათაყვანებელ ივანე ჯავახიშვილსაც ვერ დაუთმობდა მის უარყოფას.

ივანე ჯავახიშვილმა მის მიერვე აღმოჩენილი ხან-მეტი ტექსტების თაობაზე საჯარო ლექცია რომ წაიკითხა, პავლე ინგოროყვა ამ ლექციას გაზეთ „რუბიკონში“ (1923 წ., 11 თებერვალი) გამოეხმაურა მცირე წერილით (სხვათა შორის, აქაც იხსენებს

ნიკო მართან პირადი საუბრისას გაგონილ კიდევ ერთ ფაქტს) და თავისი პრინციპული პოზიცია ასე ჩამოაყალიბა:

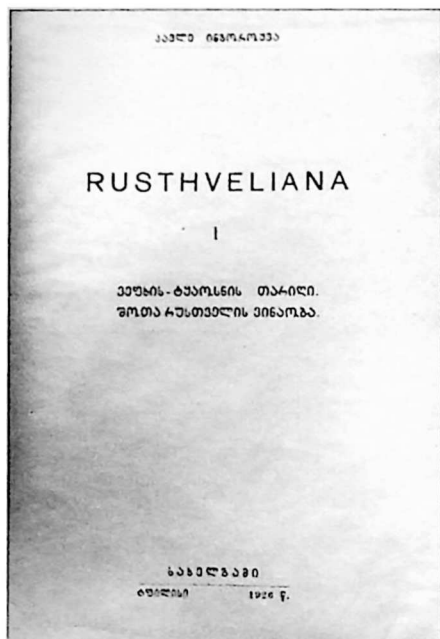
„განსაკუთრებით მოულოდნელი და გაუმართლებელი იყო მისი პოლემიკური გამოსვლა აკად. მარრის წინააღმდეგ. ნიკო მარის ზოგმა გაუმართლებელმა პოლიტიკურმა ნაბიჯებმა არ უნდა შეგვიშალოს დავინახოთ ის გენიალური აღმაფრენანი, და დიდი შემოქმედებითი საქმე, რომელიც მან შეასრულა ქართულმეტყველების დარგში. კერძოდ მარრის „სვანურ-მესხური“ ენაკალი ჰიპოთეზა, და აგრეთვე შეხედულება ბიბლიის ქართული ვერსიის წარმოშობის შესახებ ჩვენც შემცდარად მიგვაჩნია, მაგრამ ეს შედარებით უმნიშვნელო დეტალია ნ. მარრის დიდი მეცნიერული მემკვიდრეობისა. პროფ. ჯავახიშვილმა კი ნ. მარრის გენიალური მიღწევა, იაფეტოდოლოგიის მთელი ფილოლოგიური დისციპლინა, აღიარა უნიადაგო ჰიპოთეზად“.

და აქვე ისიც დასძინა:

„...რაც ადრე ქართულ უნივერსიტეტში ნ. მარრს აღმოუჩნდებოდა მემკვიდრენი, რომელნიც წაიყვანენ იაფეტოდოლოგიის თეორეტიულ მუშაობას იმ ფართო მასშტაბით, რომლითაც აწარმოებს მას ნ. მარრი, მით უფრო ნაყოფიერი იქნება ეს მეცნიერებისთვის საზოგადოდ და ქართული კულტურისთვის კერძოდ“.

52.

პავლე ინგოროყვა შენიშნავდა, რომ ის ცნობილი სტროფი – რაც ავთანდილის ლოცვას უძღვის, „ვა, სოფელო, რაშიგან ხარ, რას გვაბრუნებ, რა ზნე გჭირსა, ყოვლი შენი მინდობილი ნიადაგმცა ჩემებრს სტირსა, სად წაიყვან სადაურსა...“ და სამშობლოდან განდევნილის მწარე და გაუნებელ მოთქმას გამოხატავს – უშუალოდ სიუჟეტის ნაწილი კი არა ჩანდა, არამედ ლირიკული გადახვევა იყო და ამდენად, ასახავდა არა მხოლოდ პერსონაჟის, არამედ თვითონ შემოქმედის სულიერ განცდებსაც.

„რუსთველიანას“
1926 წლის
გამოცემის ტიტული

53.

თავის დროზე „რუსთველიანას“ გამოჩენა მნიშვნელოვანი სიახლე გახლდათ და წიგნის გამოსვლამდე საჯარო ლექციებს უკვე დიდი შთაბეჭდილებაც ამიტომ მოჰყვა (წიგნი წინასწარვე შერაცხეს ეპოქალურ მოვლენად).

პავლე ინგოროყვამ ოთხი ლექცია წაიკითხა ხალხით გადაჭედნილ „პოეზიის აკადემიაში“ და ვინც დასწრება ვერ მოახერხა, ისინიც გულმოდგინედ იძიებდნენ, რა ითქვა და როგორ საბუთდებოდა ეს გაბედული თვალსაზრისები, ყველა რომ ერთბაშად აალაპარაკა.

სულს ამით ითქვამდნენ... სულს: დამთრგუნველ კაბალაში მოქცეულს.

1922 წლის მიწურულია...

იმასაც იმეორებდნენ: ივანე ჯავახიშვილს მოსწონს და საჯაროდაც გამოუხატავს თავისი აღტაცებაო.

და უხაროდათ, რომ მათ შინაგან რწმენას ამხელა ავტორიტეტი უმაგრებდა მხარს.

ამ ლექციებით გამონვეულ შთაბეჭდილებასა და ზეგავლენას ლიტერატურულ ცხოვრებაზე კარგად გვაგრძნობინებს ვალერიან გაფრინდაშვილის ერთი ესეის ფინალური სიტყვები, ესეისა, რომელიც ეძღვნება თანადროულ პოეზიას, მაგრამ ამ ფონზე სრულებითაც არ ჟღერს შემაცბუნებლად პავლე ინგოროყვას სახელი, რადგანაც:

„1922 წლის პოეზია ღირსულად დააგვირგვინა პავლე ინგოროყვამ ლექციების ციკლით რუსთაველის შესახებ და ეს „რუსთველიანა“ მეტ სიმაღლეზე აყენებს ჩვენს პოეზიას და მეცნიერებას“.

54.

სამტომეულად ჩაფიქრებული „რუსთველიანას“ პირველი წიგნი შეიცავდა 300 გვერდს.

გამოვიდოდა 15 ივნისს.

ხელის მომწერთათვის ეღირებოდა 5 მანეთი ოქროთი.

ხელის მოწერა მიიღებოდა ტფილისში:

1. ხელოვანთა სასახლეში (სერგის ქუჩა 13) სასახლის კომენდანტთან.
2. განათლების სახალხო კომისარიატში: მთავარ სახელოვნო კომიტეტის მდივანთან – შალვა აფხაიძესთან.
3. სასახლეში ილია ერეთელის ძე ზურაბიშვილთან.

4. კახეთში – სიღნაღში: სანდრო შანშიაშვილთან.
5. ქუთაისში – ნიკო ლორთქიფანიძესთან.
6. ბათომში – ალი არსენიშვილთან.

პროვინციის დანარჩენი ადგილებიდან ფული და მისამართი უნდა გამოეგზავნათ ასეთი მისამართით: თფილისი, სერგის ქუჩა 13, ხელოვანთა სასახლე, შალვა აფხაიძეს. ყოველგვარი მიწერ-მოწერა პროვინციიდან ამავე მისამართით ინარმოვობდა.

ჩაიკითხავ ამ განცხადებას და... რაღაც უჩვეულო სიტბო ჩაგელვრება გულში, როდესაც ნიკო ლორთქიფანიძის გვარ-სახელსაც ამოიკითხავ. ეს თითქოსდა რიგითი დეტალი განსაკუთრებული სხივით იმოსება და ამშვენებს არამარტო „რუსთველიანას“ და მისი შემოქმედის ბიოგრაფიას, არამედ „რაინდების“ შემოქმედისაც:

ქუთაისში „რუსთველიანას“ შეძენის მსურველებმა უნდა მიაკითხონ... ნიკო ლორთქიფანიძეს.

ცხადია, პავლე ინგოროყვა ვერ შებედავდა უფროსი თაობის მწერალს: ჩემი წიგნის ხელმოწერებმა ეგებ თქვენ მოგაკითხონო, – თვითონ ბატონ ნიკოს რომ არ გამოედო თავი და აქეთ არ შემოეთავაზებინა: იცოდე, ქუთაისში მე გყავარ და არ მომერიდოო.

და ვითომც არაფერი, ისე უბრალოდაა აღბეჭდილი განცხადებაში ამ დიდებული კაცის გვარ-სახელი.

55.

პავლე ინგოროყვა თავის დროზე (1917 წელს) ერთ-ერთი თაოსანი გახლდათ საქართველოს მწერალთა კავშირის დაარსებისა. ის მაშინ ეროვნულ-კულტურულ კერად ჩაეფიქრებინათ: მძლავრ და სიცოცხლისუნარიან კერად – და ყველაფერს წარმოიდგენდნენ, ამას კი ვერაფრისდიდებით, რომ მწერალთა კავშირი სულ ცოტა ხნის მერე სრულიად შეიცვლიდა დანიშნულებასა და მიზნებს და ეროვნული და კულტურული კერიდან გადაიქცეოდა ქართული ტრადიციებისა და კულტურული თავისთავადობის ჩაკვლისა და განიორწყლების ბუდედ, მწერლობის დამთრგუნველ უაღრესად საშიშ იდეოლოგიურ იარაღად ხელისუფლების ხელში...

რას წარმოიდგენდნენ ბედისწერის ასეთ მკაცრ განაჩენს და დიდი იმედითაც შესდგომოდნენ მისი საძირკვლის ჩაყრას.

56.

პავლე ინგოროყვას წინადადებით – მისივე თაოსნობით დაარსებული – მწერალთა კავშირის თავმჯდომარედ აირჩიეს ცნობილი პოეტი და საზოგადო მოღვაწე კოტე მაყაშვილი. პავლეს თავის თავი როდი შემოუთავაზებია თავმჯდომარის პოსტზე, მისი აზრით, უფრო შესაფერისი იყო სხვა პიროვნება ისე, როგორც ივანე ჯავახიშვილმა თავის მიერ დაარსებული უნივერსიტეტის პირველ რექტორად დაასახელა და დააყენა საქვეყნოდ ცნობილი მეცნიერი, პროფესორი პეტრე მელიქიშვილი.

57.

ცისფერყანწელებთან ყოფნა და საუბარი ყოველთვის სიამოვნებას ანიჭებდა, ეგ არის, ბოჰემურ ცხოვრებას ძალიან გაუბოდა და ცისფერყანწელთა გადაბმულ ქეიფებსაც ამიტომ ერიდებოდა. დროდადრო ერთ საღამოს ან უფრო ცოტა ხანს გაძლებდა სუფრაზე.

ისე კი საუბარი მართლაც შთამბეჭდავი იცოდნენ, მღელვარე და პოეტური გზნებით აღსავსე. წამდაუნუმ ახსენებდნენ ედგარ პოს, ბოდლერს, მალარმეს, რემბოს, ჰერედიას, ვერჰარნს, რუს სიმბოლისტებსაც, მაგრამ ამათ, ევროპელებს, მაინც განსაკუთრებული რიდითა და მოწინებით. იმონებდნენ იმათ სტრიქონებს, მთელ ლექსებს, კითხულობდნენ ექსტაზით და არცთუ იშვიათად საკუთარ თარგმანებსაც მოაყოლებდნენ.

მარტო ქუთაისის დუქნები კი არ გადაუქცევიათ პარიზის ლიტერატურულ კაფეებად, აქ, თბილისშიც ამასვე ცდილობდნენ და არღნის ხრინწიან ხმასა და აუცილებელ მრავალუამიერს ამ სახელთა ხსენებით თავისებურ ელფერს ანიჭებდნენ.

პავლე თამამად ჩაერეოდა ამ საუბრებში და ლექსების წაკითხვაშიც ასდევდა: არანაკლები განცდითა და ექსტაზით წარმოთქვამდა გახმაურებულსა თუ შედარებით ნაკლებად ცნობილ სტრიქონებს.

ისიც ხომ სავსებით ბუნებრივი იყო, რუსული პოეზიის ახალი სახელი, ბორის პასტერნაკი, ჩვენში პირველად სწორედ მან რომ აღმოაჩინა 1922 წელს მოსკოვის წიგნთსაცავებიდან ქართული ხელნაწერების დასაბრუნებლად წასულმა და მისი პოეტური კრებული, „დას ჩემსას, ცხოვრებას“, პაოლოსა და ტიცციანს ჩამოუტანა და თავისი აღტაცებაც გაუზიარა.

58.

„...პავლე ინგოროყვას სახელით ახალ მწერლობის რიგში სდგას ერთი მეტად მძლევარი ტალანტი, – ეს აზრი საჯაროდ გამოეთქვა გრიგოლ რობაქიძეს „რუბიკონის“ 1923 წლის 21 იანვრის ნომერში, – რასსიულად არიული (–„ინგოროყო“ ჩრდილოეთ კავკასიიდან) იგი არიულ სინმინდეს შეიტანს ჩვენს ლიტერატურაში. ფილოლოგოსი, ისტორიკოსი, კრიტიკოსი – იგი, როგორც ვიაჩესლავ ივანოვ, უეცრად თავდამტკიცებულ პოეტად შემოიჭრება ქართულს პოეზიაში. მე ეს მწამს“.

იმხანად ვიაჩესლავ ივანოვთან შედარება დიდი პატივიც კი გახლდათ ახალგაზრდა კაცისათვის, და პაოლოც უფრო შეუჩნდა:

ხომ ხედავ, თვით გრიგოლი მოელის შენს ლექსებს, ალბათ ჩუმად კიდევ წერ და იქნებ გაბედო და გამოაქვეყნო.

მაგრამ პავლე ინგოროყვა რაკი ერთხელ შეელია იმ გზას, შეელია... მისი მეტად მძლავრი ტალანტი სხვა ასპარეზს ჰპოვებდა. და უკვე ველარც ივანოვთან შედარება აცდუნებდა.

59.

გარდაიცვალა ცისფერი ორდენის წევრი, სრულიად ახალგაზრდა პოეტი შალვა კარმელი და მისი დაკრძალვის ცერემონიაზე ქუთაისში პაოლო იაშვილთან, ტიცვიან ტაბიძესთან, ვალერიან გაფრინდაშვილსა და რაუდენ გვეტაძესთან ერთად პავლე ინგოროყვაც გაემგზავრა.

ვიდრე ქუთაისში ჩავიდოდნენ, ჯერ კუპეში სხედან დასევდიანებულები, ყოველ წუთს ახსენებენ შალვას სახელს, და დროდადრო მხოლოდ ვალერიან გაფრინდაშვილის ირონიული ფრაზა თუ დაარღვევს დაღლილსა და მოწყენილ გუნებას. ხშირად მიდიან უცნობები, უმეტესად სტუდენტები, ლაპარაკობენ სამძიმარის კილოთი.

თორმეტ საათზე ყველას სძინავს და მარტო ამ კუპეში ისმის ლექსები და რუსთაველის, პუშკინისა და ლაფორგის სახელები. ლაფორგის ლექსებს ჭიანურის ხმით ატირებს ტიციან ტაბიძე, პავლე ინგოროყვა და პაოლო იაშვილი იგონებენ პუშკინის ლექსს „19 ოქტომბერი“.

ეს ვრცელი ლექსი მართლაც ზუსტად ესადაგებოდა ქართველ მწერალთა იმდამინდელ განწყობილებას. „19 ოქტომბერში“ პუშკინი ხომ თავისი ლიცეუმის ამხანაგებს ელაციცება შორიდან, იხსენებს ერთად გატარებულ ძვირფას წუთებს და არწმუნებს, მეც თქვენთან მიგულეთ, ერთად რომ შეიკრიბებით და ჩვენთან ერთად ვიგულისხმოთ იმქვეყნად წასული მეგობრებიც, როგორც ცოცხლები და თანამეინახენიო.

რახან ასე ამაღელვებლად გაისმა პუშკინის სტრიქონები, პაოლოსათვის ამიტომაც უთხოვიათ ამ ლექსის თარგმნა. მასაც მალევე უთარგმნია და „რუბიკონის“ 1923 წლის 25 თებერვლის ნომერში

უკვე დაიბეჭდა. ეს გახლდათ პუშკინის პოეზიის პირველი ნიმუში, რაც პაოლომ აამეტყველა ქართულად და ამ პირველი და წარმატებული ცდით დაიწყო ის ღვანლი, მან რომ დასდო ამ რუსი პოეტის თარგმნას. პაოლო იაშვილის პუშკინი ხომ ქართული მთარგმნელობითი ხელოვნების ერთ-ერთი საუკეთესო მიღწევაა.

ამის გათვალისწინებით, მითუფრო საპატიოდ გამოჩნდება, რომ „19 ოქტომბრის“ თარგმანი ეძღვნება ქეთევან ბაქრაძეს.

მიზეზი უთუოდ ის ჩანს, რომ ეს ლექსი პირველმა პავლე ინგოროყვამ გაიხსენა და ძალდაუტანებლად შეჰქმნა ისეთი განწყობილება, რომ ყველას და, მათ შორის, პაოლოსაც გაუჩნდა სურვილი „19 ოქტომბერი“ ამ დღის სამახსოვროდ ქართულადაც აჟღერებულიყო.

პაოლო იმიტომ შეაგულიანეს, რომ ყველაზე მონდომებით ის აჰყვა და გააგრძელა პავლეს მიერ წარმოთქმული სტრიქონები. ეს ნამდვილად მნიშვნელოვანი მიზეზი გახლდათ, რომ იმ ვითარებაში ჩასახული სურვილი შეუსრულებელი არ დარჩენილიყო:

და ისიც ბუნებრივია, პავლე ინგოროყვასადმი მადლიერების ნიშნად თარგმანი ქეთევან ბაქრაძეს რომ მიეძღვნა, პავლეს ეს უფრო გაეხარებოდა.

60.

გაზეთ „ლაშარის“ – 1923 წელს რომ დაარსდებოდა და ერთი ნომრის გამოცემას ვერ გასცდებოდა – პირველ გვერდზე დაბეჭდილია მოკლე მიმართვა ახალი მწერლობის ორგანოთა რედაქციებისადმი – „ცისფერი ყანწები“ „მეოცნებე ნიამორები“, „ბარ-რიკადი“, და „ბახტრიონი“:

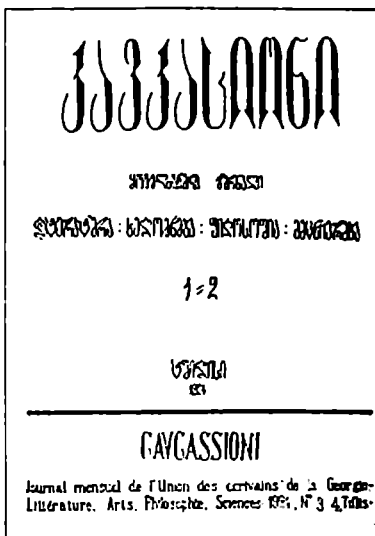
„ოფიციალური მინდობილობა მე უნებლიეთ მზლუ-დავს ვილაპარაკო თქვენს შესახებ უფრო ნიშან-დობლივ ხაზებში, და ამასთან უფრო ინტიმურის ენით. სრულიად საქართველოს ახალი მწერლობის კავშირის და „ლაშარის“ დავალებით გადმოგცემთ: ახალი ქართული მწერლობის მთლიანი ფალანგა, გაერთიანებული კავშირის და ლაშარის სახით, ესალმება კავშირის თვითეული ფრთის შემოქმედებითს საქმეს, და აღნიშნავს რა თქვენს დამსახურებას ქართული ხელოვნების წინაშე, გისურვებთ მხნედ განაგრძოთ თქვენი მუშაობა“. მიმართვას ახალი მწერლობის კავშირისა და „ლაშარის“ სახელით ხელს აწერს პავლე ინგოროყვა.

კავშირის სახელით – როგორც მისი იდეოლოგი.
„ლაშარის“ სახელით – როგორც რედაქტორი...

61.

პავლე ინგოროყვას დაევალა გამომცემლობის ხელმძღვანელობა და მომავალი ყოველთვიური ჟურნალის რედაქტორობა. გამომცემლობისა და ჟურნალის კოლეგიის წევრებად დაასახელეს: ვალერიან გაფრინდაშვილი, გალაკტიონ ტაბიძე, ირაკლი ტატიშვილი და სანდრო შანშიაშვილი. ერთდროულად ორი ასეთი მნიშვნელოვანი ეროვნული საქმე უნდა წარემართა და, რაც მთავარია, წუთის დაკარგვა არ შეიძლებოდა.

პავლე ინგოროყვას
რედაქტორობით
გამოცემული ჟურნალი
„კავკასიონი“, რომელიც
შეადარეს ტაძრის
სვეტთა შეკონებას

62.

პავლე ინგოროყვა თავის ვეება პორტუგელს აიღებდა, სულ გამოტენილს ათასგვარი ჩანანერებით და ყველაფერს გადმოალაგებდა, რადგანაც ცარიელ პორტუგელს ახალი დანიშნულება დაჰკისრებოდა: უნდა გამხდარიყო – არც მეტი, არც ნაკლები – ჟურნალ „კავკასიონის“ რედაქცია. ასე ცარიელი კი არ იქნებოდა: აქ უნდა მოეყარა თავი მხოლოდ და მხოლოდ საჟურნალო მასალებს, აქედან გადარჩეულიყო, ჩასწორებულიყო თუ უფრო საფუძვლიანად გადამუშავებულიყო, და აქედანვე ამოსულიყო ის ნომრები, პავლე ინგოროყვა ასეთი მოუთმენლობით რომ შეჰხაროდა და გატაცებითაც დასდევდა – ამ სიტყვის პირდაპირი მნიშვნელობით – ყოველ მასალას.

63.

პავლე ინგოროყვა ერეკლე ტატიშვილის კარის ზღურბლთან იჯდა დილაადრიან, მუხლებზე თავისი ჩანთა დაედო მაგიდასავით და ჟურნალ „კავკასიონისათვის“ მასალებს ამზადებდა (აბა, დროს ხომ არ დაკარგავდა!). და გაოცებულსა და შენუხებულ მასპინძელს პირობას აძლევდა, ასე ვიჯდები აქ ყოველ დღე, ვიდრე შეპირებულ წერილს საკიამუნზე მართლა ხელთ არ ჩამაბარებო...

ეს საქციელი რომ მხოლოდ კერძო შემთხვევად აღვიქვათ, მაშინაც მკაფიოდ დაგვანახებდა პავლე ინგოროყვას, როგორც რედაქტორის, მონდომებას, მაგრამ მთავარი ხომ ისაა, რომ კერძო ფაქტში განზოგადებულად იხატება პავლე ინგოროყვას მოღვაწეობის საერთო სულისკვეთება და, აგრეთვე, პიროვნული თავისებურება: თუ დასჭირდებოდა, ყველასთან მიმართავდა ამ უკიდურეს საშუალებას.

ასე მოხერხდა – პავლე ინგოროყვას ჭეშმარიტი რედაქტორული თვისებებით – მასალების ერთბაშად შეგროვება და პირველივე ნომერში მიღწევა იშვიათი კომპოზიციური მთლიანობისა.

64.

ჟურნალის სახელწოდებად „კავკასიონი“ რომ შეირჩეოდა, მხოლოდ ეს ღრმა სიმბოლიკა გასწვდებოდა პავლე ინგოროყვას იმ მტკიცე ეროვნულ-პოლიტიკურ მრწამსს, საქართველოს თავისუფლება მთელი კავკასიის თავისუფლებას რომ გადასჯაჭვოდა და უამისოდ ყოველგვარი იმედი უნუგეშოდ ჩაიფერფლებოდა.

65.

თამარ მეფე სიცოცხლეშივე გააღმერთეს. და თუ სადამდე მიდიოდა ეს გაღმერთება, რწმენა მისი წმინდანობისა, ამის ნიმუშად პავლე ინგოროყვა მონოგრაფიაში „ჩახრუხადე. პოეტი. მოგზაური“ იმონებდა იმ – მაშინ ნაკლებად ცნობილ – ფაქტს, რომ თვით თამარის დაქორწინებაც მიაჩნდათ ზეციურ განგებად, და თამარს უცქერდნენ როგორც ღვთისმშობელს, რომლისგან უნდა შობილიყო ახალი მესია.

აგერ მემატიანე რას წერდა, „თამარ მსგავს იქმნა ღვთისმშობლისა მარიამისა; მიუდგა თამარ განწმენდილითა გონებითა, და ტაძრისა ღმრთისა აღმსჭვალულისა სანთლისა სხეულისათა, მხურვალითა გულითა, და განათლებულითა სულითა, ტაბახმელისა ბეთლემ-მყოფელმან, მუნ შვა ძე, სწორი ძისა ღმრთისა, და უწოდა სახელი ახოვნისა მამისა თვისისა – გიორგი“.

და მართლაც, აპოთეოზი, გაღვთაებება ამაზე შორს ველარ წავიდოდა.

პავლე ინგოროყვა ერთ უაღრესად მნიშვნელოვან გარემოებასაც წარმოაჩენდა იმის ნათელსაყოფად,

თუ როგორ უცდიათ მესიანისტური იდეა რელიგიურ კულტადაც კი გარდაესახათ:

„აქ ჩვენ თვით თამარის სიცოცხლეშივე ვხედავთ დასაწყისს იმ ნმინდა რელიგიური კულტისას, რომელიც დღემდე არსებობს საქართველოს მთის თემებში, სადაც... თამარის სახელი შეუერთდა წარმართულ ხალხურ რელიგიურ გადმოცემებს, და სადაც თაყვანს სცემენ თამარს როგორც ახალ ღვთისმშობელს, და ლაშარს, როგორც ახალ მესიას...“

ასე გაღრმავდა და გაფართოვდა იდეის შინაარსი, ამგვარად გააზრებული გავრცელდა ხალხში და კულტის ჩანასახი შესაძლოა ნამდვილ კულტადაც დაფუძნებულიყო, მონღოლთა მიერ თავსდატეხილი კატასტროფა და ძლევამოსილი ქართული სახელმწიფოს დაცემა რომ არა. დაცემას მესიანისტური სულისკვეთებაც თან გადაჰყვა, ერის ცნობიერება დაირღვა და მისი თვითრწმენისა და სიმტკიცის შემანარჩუნებელი ეს იდეაც ამოიშალა. ამოიშალა წლობით, მერე საუკუნეობით, მაგრამ არა სამუდამოდ, ეროვნული ძარღვი რახან ფეთქავდა, ისიც ადრე თუ გვიან ისევ უნდა აღდგენილიყო.

ასე შეავსეს ერთმანეთი კავკასიის მთლიანობისა და მესიანისტურმა იდეებმა და ასე განსაზღვრეს ჟურნალ „კავკასიონის“ მიზანდასახულება, კავკასიური ერთიანობისა და მესიანიზმის რწმენა რომ დაედებოდა საფუძვლად.

66.

„კავკასიონის“ პირველი ნომერი – 1924 წლისა – უკვე შედგენილი და დასაბეჭდად მომზადებული იყო, როცა მიხეილ ჯავახიშვილმა მოთხრობა „ტყის კაცი“ მიაწოდა პავლე ინგოროყვას.

წინასწარ შეთანხმებულან, პავლე ინგოროყვას მიხეილთან ოჯახში რომ უნდა შეეველო საღამო ხანს და მოთხრობა იქ ერთად წაეკითხათ, მაგრამ

რედაქტორი რაღაც მიზეზის გამო ვერ მისულა და მეორე თუ მესამე დღეს მიხეილ ჯავახიშვილს „ტყის კაცი“ პაოლო იაშვილის ხელით გაუგზავნია, თან მოკლე ბარათიც უახლებია, ზოლიანი ქაღალდის ნაგლეჯზე ფანქრით დანერილი:

„ძმაო პავლე! გელოდე, არ მოხვედი. მოთხრობას გიგზავნი. უფრო მეტი გამოვიდა ვიდრე მეგონა. იმედია პირველ ნომერში დასტევ. მნახე. სალამი. შენი მიხეილ ჯავახიშვილი“.

პირველივე ნომერში მისი დაბეჭდვა უკვე ველარ მოხერხდებოდა და ამიტომ მომდევნო ნომერში გამოუქვეყნებია.

ნიჭიერი მწერალია, ცოდვას მაგის დალუპვით, ხელისუფლებას ისიც რომ ევედრებოდა სხვებთან ერთად, მაშინ ეს გარკვეული მოტივი უფრო იყო, ვიდრე რეალობა. მიხეილ ჯავახიშვილი ხომ კარგა ხანია, ათეულ წელზე მეტიც იყო, ჩამოსცილებოდა მხატვრულ ლიტერატურას და პოლიტიკურ სარბიელზე გადასულიყო (გარეგნულად ასე ჩანდა). ამ სარბიელზე, როგორც სხვათა, ასევე მის შესაძლებლობათა აღკვეთის მერე, მოსალოდნელია, კვლავ მწერლობას დაბრუნებოდა. ვისაც მისი ადრეული მოთხრობები ახსოვდა, კიდევ ეიმედებოდა მისი მწერლური ძალისა, პავლესაც ეს იმედი ჰქონდა და, აი, გამართლებაც, „ტყის კაცი“ – ორიგინალური და მძაფრი წარმოსახვის ნაყოფი.

67.

პავლე ინგოროყვას შემოუთვალეს: იქნებ სასამართლო პროცესს დაესწრო და სიტყვითაც გამოხვიდე ამბროსი ხელაიასა და სხვა სასულიერო პირთა დასაცავადო.

მის მიწვევას პროცესზე ადვოკატი კირილე ნინიძე მოითხოვდა: დაე ივანე ჯავახიშვილმა და პავლე ინგოროყვამ გამოთქვან თავიანთი მოსაზრება, მართებულია თუ არა ამბროსი ხელაიას პრეტენზია – უკანონოდ გადაეცა მოსაზღვრე რესპუბლიკებს საქართველოს ისტორიული მიწების ნაწილიო.

ადვოკატებს თვითონ ვერაფერი გაეწყობათ ხელისუფლების მიერ გათამაშებული სასამართლო ინსტენციების წინააღმდეგ და ამ იმედს ჩაბლაუჭებოდნენ, შესაძლოა ივანე ჯავახიშვილისა და პავლე ინგოროყვას გამოსვლამ, მათმა ორატორულმა ნიჭიერებამ და პიროვნულმა ავტორიტეტმა უშველოს ჩვენს თავგანწირულ სასულიერო მოღვაწეთ.

გასამართლების უშუალო საბაზი გენუის მსოფლიო სამშვიდობო კონფერენციისათვის გაგზავნილ მიმართვაზე ხელისმონერა გახლდათ (მიმართვა ევროპის სახელმწიფოებს ატყობინებდა, უკანონოდ დაგვადგეს მონობის უღელი), მაგრამ მთავარი მაინც ის იყო: რომ ხელისუფლება ვერაფრისდიდებით ვერ მოითმენდა ეკლესია-მონასტრებში გამეფებულ ეროვნულ სულისკვეთებას და მძაფრ დაპირისპირებას რუსიფიკატორულ რეჟიმთან.

ანკი სხვაგვარი სულისკვეთება რანაირად იქნებოდა გამეფებული, როცა სასულიერო ცხოვრებას კათოლიკოს-პატრიარქად მოვლენოდა ამბროსი ხელაია: ყოველგვარი ძალმომრეობის შეურიგებელი მოწინააღმდეგე, თვითგამორკვევისა და თავისუფლებისათვის მოღვაწე, ვისაც რუსიფიკატორულ პოლიტიკასთან მრავალწლიანმა ბრძოლამ თავს დაატეხა აუნერელი დევნილება-დაპატიმრება-გადასახლება და ცხოვრებაში ტკბილი და მყუდრო დღეები საერთოდ არ ჰქონია.

ვერც ეს ახალი ნამება და დამცირება შეაშინებდა, ვერც მოსალოდნელი სასიკვდილო განაჩენი და ყველაფერს კვლავაც ჩვეული სიმტკიცით შეხვდებოდა. მაგრამ მისი სიცოცხლე განწირული იყო და დამცველთა მონდომება ამაოდ ჩაივლიდა...

მსჯავრმდებელნი მოწმეებად ჩლუნგსა და უბირ პიროვნებებს გამოიყვანდნენ პროცესზე და სამღვდელოებას იმათ გაალანძღვინებდნენ, რათა დაემტკიცებინათ, აი, ესაა ხალხის აზრიო.

დამცველებმა იფიქრეს, შეიძლება ამით ვისარგებლოთ, და სასამართლოს ამიტომაც შესთავაზეს, ივანე ჯავახიშვილმა და პავლე ინგოროყვამაც მიიღონ პროცესში მონაწილეობაო.

მოტივად ის გამოიყენეს, ორივესათვის კარგადაა ნაცნობი სასულიერო ცხოვრება და ხალხის აზრსაც სწორედ ესენი გამოხატავენო.

პავლე ინგოროყვა, გარდა იმისა, რომ 1917 წელს საკათალიკოზო საბჭოს წევრ-მდივნად იყო არჩეული, 1920 წლის 1 აპრილს რესპუბლიკის ცენტრალური სამეცნიერო არქივის სასულიერო განყოფილების გამგედაც დაინიშნა...

სასამართლო ამის ნებას როგორ დართავდა, იმ ჭკუაზე იყო, ამათთვის აერევინებიანა დაწყობილი საქმე და გადაჭრით უარუყვია: ჯავახიშვილისა და ინგოროყვას მონაწილეობა პროცესში ზედმეტად და არასაჭიროდ მიგვაჩნიაო...

68.

მართალია „კავკასიონი“ ყოველთვიური ჟურნალი გახლდათ და: თავიდან რახან ორ-ორი ერთად გამოდიოდა, 1924 წელს, წესით, კიდევ ოთხი გაერთიანებული ნომერი უნდა გამოქვეყნებულიყო, მაგრამ ასე არ მომხდარა და გამოცემა მეორე კრებულის გამოსვლის მერე მალევე შეწყდა.

მთავლიტი ანუ სინამდვილეში ცენზურა სწორედ ამიტომ, ამ საყოველთაო აღტაცების გამო გამოიტანდა დადგენილებას ჟურნალის აკრძალვის თაობაზე:

„ვინაიდან ჟურნალი „კავკასიონი“ არის ნაციონალისტური, შოვინისტური და კონტრრევოლუციური, რომელიც არ სდგას საბჭოთა ხელისუფლების ნიადაგზე, ამიტომ „კავკასიონი“ დაიხუროს.“

ხელს აწერენ: თავმჯდომარე – გოგიბერიძე, მდივანი – ნ. დოლიძე. ესწრებოდნენ საგანგებო კომისიიდან – ბოროვი, ცკ-ს აგიტპრომიდან – ხოფერია“.

დადგენილება გამოტანილია 1924 წლის 3 ივნისს (მთავლიტის კოლეგიის სხდომის ოქმი 3).

ბოროვის გვარს მიწერილი არა აქვს, თუ რომელი ორგანიზაციიდანაა, ხოფერიასთან ხომ აღნიშნულია: ცკ-ს აგიტპრომიდანო. ბოროვი ჩეკადანაა მოვლინებული და ზედმეტად ამიტომაც მიიჩნევენ გაშიფრვას.

69.

მწერალთა კავშირში ვითარება გართულებულიყო და პავლე ინგოროყვას ერჩივნა მარტო გამომცემლობას კი აღარ ჩადგომოდა სათავეში, არამედ ამ ეროვნული კერისათვის უფრო ფართო მასშტაბი და ფუნქციები მოეპოვებინა და შეექმნა ბეჭდვითი საქმის კოოპერაციული საზოგადოება „ქართული წიგნი“, რომლის მთავარი დანიშნულებაც, ბუნებრივია, იქნებოდა კლასიკური და თანამედროვე

რჩეული ქართული სიტყვაკაზმული მწერლობის, სამეცნიერო ხასიათის წიგნების (პირველ რიგში ისეთი ნაშრომების, რაც უშუალოდ დაუკავშირდებოდა ქართული ცხოვრების საჭიროებას) და რჩეული ევროპული თხზულებებისა და სამეცნიერო ნაშრომთა თარგმანების გამოცემა, მაგრამ ამ მთავარი დანიშნულების გარდა, მიენიჭებოდა ბეჭდვითი საქმის ყველა დანარჩენი ფუნქცია: სახელმძღვანელოების გამოცემა, სკოლისათვის საჭირო ნივთების დამზადება, წიგნის მაღაზიების გახსნა, სტამბისა და ლითოგრაფიის მოწყობა, მოწყობა წიგნსაქინძავი, ანბანსასხამი და სახაზავი სახელოსნოებისა, გახსნა განყოფილებისა ყველა დაბა-ქალაქში, სადაც ამის საჭიროება აღმოჩნდებოდა და სხვა მისთანანი.

პავლე ინგოროყვამ უშუალოდ თვითონ არ ითავა არც საზოგადოებისა და არც, მანამდე – საორგანიზაციო ბიუროს თავმჯდომარეობა. და თუმცა მომზადებისა და გაძღოლის მთელმა სიძნელეებმა მის მხრებზე გადაიარა, არჩია თვითონ მდივნად ყოფილიყო, ხოლო თავმჯდომარედ მოეწვია ნიკო ნიკოლაძე, იმხანად შავი ქვის საზოგადოების „ჩემოს“ თავმჯდომარე (თვითონ ოფიციალურად მხოლოდ რამდენიმე წლის მერე ჩაუდგება სათავეში საზოგადოებას, როცა სამოციანელთა ეს უკანასკნელი მოჰიკანიც დატოვებს ამქვეყნიურ ცხოვრებას).

70.

ილია ჭავჭავაძის ტომების გამოცემა მაინც განსაკუთრებულ მოვლენად წარმოგვიდგება.

თავიდან რომ განაცხადეს პავლე ინგოროყვამ და ალექსანდრე აბაშელმა, ილიას ნაწერების გამოცემას ცხრა ტომად ვაპირებთო, მერე კი, როცა მეცხრე ტომიც გამოქვეყნდა (1928 წლის დამლევისათვის), დამატებითი ტომების გამოცემაც მოინდომეს და თუ ყველა ვერა, ერთი მაინც (მეათე) მიუმატეს. ეს ნამდვილად არ უნდა იყოს ხელისუფლებისათვის თვალის ახვევის ხერხი, თითქოსდა:

ათ ტომზე მეტი რომ დავასახელოთ, არ ებევროთ და სულ არ შეგვიშალონ ხელიო.

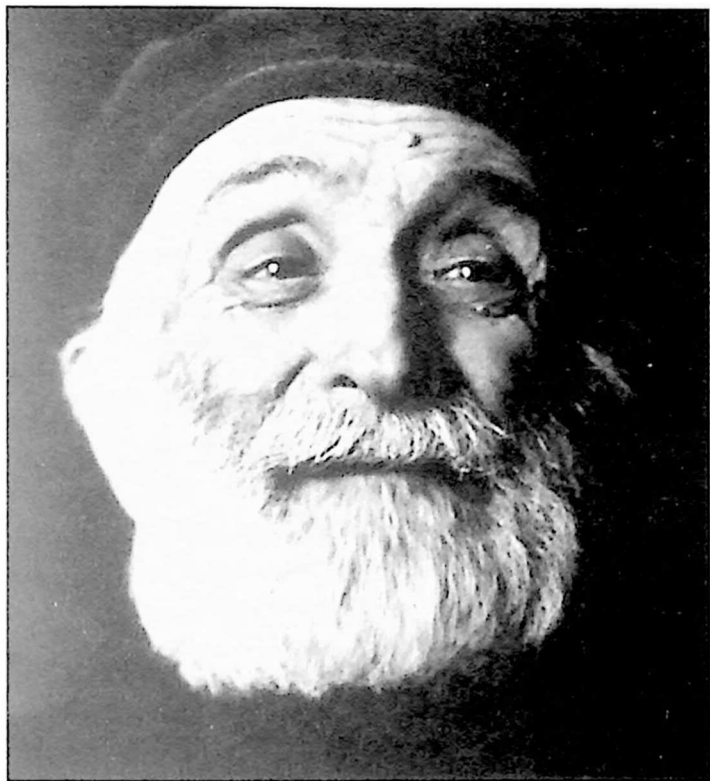
უბრალოდ, „ივერიის“ ნომრები გულმოდგინედ რომ დამუშავდა, ამასთან, საარქივო მასალები და უცნობი ხელნაწერი კრებულებიც აღმოჩნდა, სტილური ანალიზითა და „ივერიის“ ყოფილ თანამშრომელთა გამოკითხვით დაზუსტდა და დადგინდა, თუ რაოდენ ბევრი ხელმოუწერელი სტატია ეკუთვნოდა თურმე ილიას.

ეს მოულოდნელი აღმოჩენა გახლდათ თვით პავლე ინგოროყვასა და ალექსანდრე აბაშელისათვის, რომელთაც ილიას ტომეულების შედგენა და გამოსაცემად მომზადება ითავეს და ახლა გატაცებით განაგრძობდნენ დამატებითი ტომეების შედგენასაც, მაგრამ 1929-1930 წლებისათვის კიდევ უფრო გართულებული საზოგადოებრივი ვითარება ამდენის საშუალებას აღარ მისცემდათ.

ასეა თუ ისე, უთუოდ განსაცვიფრებელი საქმე აღსრულდა: ილიას ნაწერების ათტომეულის გამოცემა.

და მერე სად და როდის: უმძიმეს პირობებში და მის დაუძინებელ მტერთა თვალწინ.

ეს გახლდათ ილიას მკვდრეთით აღდგომა ქართული სულის გადასარჩენად, ჩვენი ეროვნული ცნობიერების გასამთლიანებლად და განსამტკიცებლად.

71.

1926 წლის 21-24 თებერვალს საქართველოს მწერალთა პირველი ყრილობა გაიმართება.

პავლე ინგოროყვა ყრილობაზე გამოსვლისას – როცა ხელისუფლების ერთგული მოხელენი თუ ხელოვნურად შექმნილი „მწერლები“ (ეგრეთწოდებული პროლეტკულტელები) გასაგლეჯად მიეტანნენ ქართული კულტურის ამ კერას, გასაგლეჯად მიეტანნენ ნამდვილ მწერლებს – მარტო თავის ორატორულ ხელოვნებას ვერ ენდო და წინასწარვე განსაკუთრებული სიბეჯითით მოემზადა.

მის არქივში შემონახულია ყრილობაზე წარმოთქმული სიტყვის სხვადასხვა ვარიანტი და მათ შორის განსხვავება, ერთი შეხედვით, უმნიშვნელოა, თითქოს მხოლოდ სტილისტური, ყველგან ერთი სათქმელი ტრიალებს და ერთი და იმავე თანმიმდევრობით. ოღონდ ეს სტილისტური განსხვავება თავისთავად სულაც არ გახლავთ აგრერიგად უმნიშვნელო და მკაფიოდ მეტყველებს ყრილობაზე არსებულ დაძაბულობაზე:

ამიტომ ხდება აუცილებელი თვითეული სიტყვის, თვითეული ფრაზის ყოველმხრივ აწონ-დაწონა და მოსალოდნელი დემაგოგიური თავდასხმებისათვის, რაც შეიძლება, ნაკლები საზრდოს მიცემა, თანაც, ცხადია, ისე, რომ ქართველი მოღვაწის ღირსება ერთი წუთითაც არ დაკნინდეს და თავის ლიტერატურულ იდეალებს კვლავაც განუხრელად მისდიოს.

თურმე რამხელა მღელვარებას იტევს ვარიანტთა შეუმჩნეველი სხვადასხვაობაც.

72.

რა დრო დამდგარიყო, ეროვნული იდეალებისათვის თავი უნდა ემართლებინათ ხელისუფლების წინაშე, და პავლე ინგოროყვა ამგვარ ვითარებაში ახერხებს, რომ თავისმართლებას არ მოჰყვეს, არამედ მხოლოდ განმარტოს ამ განწყობილების ფსიქოლოგიური და სოციალური საფუძველი და,

რაც მთავარია, მისი არსებობა აუცილებლობად დასახოს ეროვნული გადარჩენის ძიების გზაზე.

ამასთან, დიპლომატიურ ხერხით იქნებ მეტი უფლებანი გამოგლიჯოს ხელისუფლებას (დიპლომატიას აქ რა აზრი აქვსო, ამ ხერხის შესანიშნავად ამბობდა).

როგორც ჩანს, სიმართლის მტკიცების საშუალება ჯერ კიდევ არსებობდა.

– ნაციონალისტური სულისკვეთების განმტკიცებას ქართველ შემოქმედ ინტელიგენციის წრეებში აქვს თავისი ახსნა და თავისი ისტორია. დაჩაგრული პატარა ერის ნაციონალიზმი – ნუ შეგვეშინდება ამ სიტყვის – ეს არის თავდაცვის იარაღი. ეს ნაციონალიზმი არ არის რეტროგრადული მოვლენა, იგი თავისი ბუნებით რევოლუციურია და რადიკალური. რად გავიწყდებათ თუნდ ის ფაქტი, რომ აღმოსავლეთის პოლიტიკა საბჭოებისა, პატარა ერების ნაციონალიზმს ემყარება. და თუ თქვენ არა თუ აღმოსავლეთში, არამედ თვით რუსეთში შესაძლებლათ მიგაჩნიათ თანამშრომლობა უსტრიალოვისა, რა გახდა ჩვენში, რად არ შეიძლება ასეთი დამოკიდებულების დამყარება ქართულ ნაციონალისტურ ინტელიგენციასთან.

ამას განაცხადებდა საქართველოს მწერალთა პირველ ყრილობაზე 1926 წლის თებერვლის მიწურულს.

73.

მიხეილ ჯავახიშვილის უბის ნიგნაკებში ჩანიშნულია მრავალი მისი თანამედროვე, რომელთაც ვარაუდობდა თავისი მოთხრობებისა და რომანების პერსონაჟთა პროტოტიპებად. და 1927 წლის ჩანაწერში აღინიშნებოდა ეს განზრახვა:

პავლე ინგოროყვა – ტიპი.

და გული გწყდება, ეს ჩანაფიქრი აღუსრულებელი რომ დარჩა და „რუსთველიანას“ შემოქმედი ვერ წამოგვიდგება ერთ სახიერ და კოლორიტულ ხასიათად მიხეილ ჯავახიშვილის პერსონაჟთა ასერიგად სისხლსავსე და მრავალფეროვან გალერეაში.

არ მოხდა ის, რასაც პავლე ინგოროყვას ხასიათის შთაგონებით ხორცი შეასხეს:

ვასილ ბარნოვმა – პავლედ, მოთხრობაში „არქეოლოგიური ნაშთი“.

ალექსანდრე ქუთათელმა – ერემო გოდებანიძედ, რომანში „პირისპირ“.

კონსტანტინე გამსახურდიამ – მიხა ქილიფთარად, რომანში „ბელადი“.

გიორგი ლეონიძემ – ჩორეხად, ამავე სახელწოდების ნოველაში (რას წარმოიდგენდა ეროსი მანჯგალაძე, თუ ჩორეხის როლის შესრულებისას კინოფილმში „ნატვრის ხე“ უნებურად პავლე ინგოროყვას განასახიერებდა!).

ლადო ავალიანი კი თავისივე გვარ-სახელით, პავლე ინგოროყვადვე, შემოიყვანდა ნოველაში „ლოდის წონა“.

და ნეტა როგორ გამოიკვეთებოდა და რა სიუჟეტური ქარგა შემოექსოვებოდა პავლე ინგოროყვას ხასიათს – მიხეილ ჯავახიშვილის ხელით ამეტყველებისას?

ამ მხრივაც რომ მიიპყრობდა ამ მწერლის ყურადღებას – პროტოტიპადაც, თავისთავადაც ეს დეტალიც რაოდენ საგულისხმოა.

74.

აბასთუმანში 26 აგვისტოს საღამო ახლოვდებოდა. ხუთი საათია და წვიმს. ექვს საათზე კი ვარძიისაკენ უნდა გაემგზავრონ – ვარძია, თმოგვი და სამცხე-ჯავახეთის მთელი ის მხარე მოიარონ და მოინახულონ...

გამოდარების იმედს არ კარგავენ, მზე პირს იბანს და ამათაც გული უნათდებათ: ოღონდ წავიდეთ, ოღონდ გავცილდეთ აბასთუმანს და მერე უკან ხომ აღარ დავბრუნდებითო.

ხვალ აგვისტოს ოცდაშვიდია, ვარძიის დღესასწაულის (ღვთისმშობლობის) წინა დღე. გაუგიათ: მთელი სამცხე-ჯავახეთის ქართველობა იქ იქნებაო. და სწორედ ამიტომ უნდათ დროზე წავიდნენ, ლამის-თევას მიუსწრონ.

ეს განწყობილებანი და, საერთოდ, ამ ხუთდღიანი მოგზავრობის ცინცხალი და საგულისხმო შთაბეჭდილებანი ქრისტეფორე რაჭველიშვილმა შემოგვინახა სამოგზაურო ნარკვევში: „მესხეთ-ჯავახეთში“ („ქართული მწერლობა“, 1927, 11-12).

იგი იმხანად ავად ყოფილა, მაგრამ ვარძიის ნახვის ისეთი სურვილი ჰქონია, რომ აღარაფერი აგონდებოდა. მოგზაურობის ეს მშვენიერი დღიურიც, ერთ მხრივ, უთუოდ ამ მძაფრმა წადილმა დააწერინა, ხოლო მეორე მხრივ იმან, რომ მათთან ერთად მოგზაურობდა პავლე ინგოროყვა.

და ეს დაუფარავი სიხარული ნარკვევის დასაწყისშივეა გამჟღავნებული – „მერე ასეთი მოგზაურობა ხომ იშვიათად შეგხვდება: ჩვენთან მოდის პავლე ინგოროყვა, სათანადო რუკით შეიარაღებული, საქართველოს წარსულისა და მისი ძეგლების მცოდნე, ძველ წარწერათა წამკითხველი: მასთან მოგზაურობა უბრალო გასეირნება როდია“.

პავლეც ახალი ნაავადმოყოფარია, მაგრამ კვლავ თავისი დაუმცხრალი ენთუზიაზმის იმედი აქვს.

75.

ისედაც ხახაში ჩავარდნოდა ტოტალიტალურ რეჟიმს და რა გგონიათ, თავზეხელაღებულ საქციელსაც არ მოიშლიდა – კონსტანტინე გამსახურდიას რომ დააპატიმრებდნენ და მოსკოვში „ბუტირკის“ ციხეში გამოამწყვდევდნენ, პავლე ინგოროყვა რკინის ქალამნებს ჩაიცვამდა, რკინის ჯოხს აიღებდა და ქვეყანას ააწრიალებდა.

„როგორც გავიგე, – გაიხსენებს კონსტანტინე გამსახურდია მემუარებში „ლანდებთან ლაციცი“, – ტფილისელ ჩემს ამხანაგებს ნამეტნავად შეუწუხებიათ იქაური ხელისუფლება. ერთ დიდ კაცს აგრე უთქვამს თურმე: ან აბაშელი და ინგოროყვა გავასახლოთ საქარველოდან, ან ის ოხერი გამსახურდია აქ ჩამოვათრიოთ“.

პავლემ უკვე აღარ იცოდა, კონსტანტინე ისევ მოსკოვის ციხეში იმყოფებოდა თუ საკონცენტრაციო ბანაკში მიეჩინათ ადგილი... იქნებ სულაც დახვრეტა მიესაჯათ...

ამიტომ აქ გული ველარ დაუდგა და მოსკოვს მიაშურა: იქნებ სასწაულით რაიმე ვუშველო, ან ის მაინც დავადგინო: კვლავ ციხეშია თუ არაო.

საიმედოს ვერაფერს ხედავდა, მაგრამ ცდა ხომ არ შეიძლება დაეკლო.

ამიერკავკასიის წარმომადგენელთან (ცაკის პრეზიდუმის წევრთან) შეაღწია და მისი შუამდგომლობის მეოხებით გეპეუს პროკურორმა აცნობა, შეგიძლია ბუტირკის საავადმყოფოში მიხვიდე, მე უკვე დავრეკეო.

ციხის კომენდანტისაგან შეტყობით კი შეიტყო, გამსახურდია აქ იმყოფებაო, მაგრამ მისი ჩვენების უფლება არ მისცეს: ჩვენ მხოლოდ ისეთ ტუსაღებს ვანახვებთ, რომელთაც სასამართლოს წესით აქვთ სასჯელი მისჯილი, ხოლო ვისაც ჩეკამ გამოუტანა

განაჩენი, მათთან შესახვედრად სპეციალური ორდერია საჭირო გეპეუს მმართველობის ხელმონერით, ტელეფონით დარეკვა არა კმარაო.

პავლე დაფაცურდა, მაგრამ ის მოსკოვიდან გასულიყო, ეს სამსახურში არ იმყოფებოდა, გეპეუს კომენდატურაში უთხრეს, განცხადებანი ტუსალთა სანახავად მხოლოდ სამშაბათ-ოთხშაბათს მიიღებო...

ამ ამო ხეტილის ამბავს მეუღლეს მისწერდა და დასძენდა, ყოველგვარ ზომას მივიღებ, რათა კონიას ნახვა მოვახერხო, საერთოდაც, თავს არ დავზოგავ, რაც შემეძლებაო.

ნახვა ვერა, მაგრამ ბარათის შეგზავნა მაინც მოახერხა:

„არ შეგეშინდეს მე დღეს ვინახულე ორჯონიკიძე, ენუქიძე და კალინინი. დახვრეტამდის არ მივა საქმე“.

„ლანდებთან ლაციცის“ ცნობით: კონსტანტინეს ბარათი დაუღეჭია და გადაუყლაპავს. მერე ქუჩაში გადაუხედავს და თვალი მოუკრავს მონრიალე შავჩოხიანი კაცის ლანდისათვის.

„მე მივხვდი, თუ ვინ იყო ეგ“-ო.

პავლეს თავგამოდებამ, მართალია, სოლოვეცკის კუნძულებზე გადასახლებას ვერ აარიდა, მაგრამ დახვრეტისაგან კი უთუოდ იხსნა.

76.

ალექსანდრიის ბიბლიოთეკის ხანძარსა და და და-
ლუპვას პავლე ინგოროყვა ისე განიცდიდა, ისეთი
სიმძაფრით, თითქოს ეს ტრაგედია ეს-ესაა მოხდა
მის თვალწინო, და ამიტომაც მოიხსენიებდა თავს
ალექსანდრიელად ანუ იმ კულტურის მემკვიდრედ,
იმ მფეთქავი მუხტის გამგრძელებელ-გადამტანად.

„ალექსანდრიელს ალექსანდრიელიო“, ამიტომაც
წაუწერდა ლევან ასათიანს საჩუქრად მიძღვნილ
წიგნზე.

ეს სიტყვა მოიცავდა მისთვის მთელს გარდასულ
ცივილიზაციებს, ყველა ცივილიზაციას ცალ-ცალკე
ხომ არ ჩამოჰყვებოდა, რომელიმე ერთ სიტყვას
უნდა გაემთლიანებინა და ეს სიტყვა გახლდათ
სწორედ „ალექსანდრიელი“.

დახლებზე დაიყრებოდა ძველი ძვირფასი გამოცე-
მები.

და მაინც, ქართულ კულტურას ახალი ძვირფასი
გამოცემები შეემატებოდა.

ნუთუ ამათაც ის სამწუხარო ბედი მოელოდა?!

ამგვარ ეჭვებს მხოლოდ ფანატიკური რწმენა გა-
ფანტავდა.

ნაკლებ გულამღვრეულნი არც სხვები შეჰყურებდნენ სულიერი კულტურის რღვევას და განა იოსებ გრიშაშვილის „გენიოსების ბედი ტფილისის ბაზარზე“ (დაიწერა 1927 წელს) ამავე განცდათა მძაფრი გამოხატულება არ არის?

თითქოს გროტესკული სურათია, თუ წონით როგორ ყიდულობს ლირიკული გმირი ვანქის ბაზარში, მტვრიან ქუჩებში, დამპალ ჰავაზე ექვს გირვანქა: შოთას, აკაკის და ჭავჭავაძეს, მაგრამ სინამდვილეში ლექსი გროტესკულს კი არა, სავსებით რეალისტურ, ლამის ნატურალისტურ სურათებს წარმოსახავს. და საერთო ვითარების აღდგენის გარდა, ამ ლექსში ჩვენთვის განსაკუთრებით ერთი სტროფია საგულისხმო:

აი, სად ჰყრია ჩვენი დიდება! ლამის სირცხვილით
ამენვას ლოყა! აი, ქართლის ხმა სად იყიდება, –
ჯავახიშვილო და ინგოროყვა!

ასე გამოარჩია ეს ორი პიროვნება და მკაცრი მუნათიც დასდო: თქვენ სადა ხართ, ასეთი ამბები რომ ხდებაო.

გამოარჩია, როგორც ყველაზე სახელოვანი მოღვაწენი და ეს მხოლოდ პირადი აზრი არა ყოფილა, პავლე ინგოროყვას იმხელა ავტორიტეტი მოეხვეჭა, ივანე ჯავახიშვილის გვერდით და განზოგადებულ კონტექსტში მისი ხსენება არც მოულოდნელი ჩანდა და არც შემაცბუნებელი.

77.

კლასიკური ხანის ქართულ მხატვრულ აზროვნებას ქრისტიანობამდელი ლიტერატურული ტრადიციის აღორძინებად მიიჩნევდა.

ქრისტიანობამდელ და კლასიკურ მწერლობას შორის შემაერთებელი ხიდი სასულიერო ლიტერატურა

კი არ ყოფილა, არამედ სასულიერო ლიტერატურის მიღმა ჩაკარგული და, არსებითად, მინისქვეშ განვითარებული საერო მწერლობის ნაკადი, რომლის არსებობის დასტურად ზოგადი კანონზომიერებისა და ფორმალურ-ტექნიკურ ჩვენებათა გარდა (ხომ გახსოვთ: სასვენ ნიშანთა სისტემა, ხანმეტობა, კალიგრაფია)... გამოდგებოდა ლეონტი მროველის თხზულებაში შემონახული ორი სტრიქონი განთქმული ირანული ეპოსიდან:

„უფალთა ნიგნი“ („რომელმან შეკრა ჯაჭვითა ბევრასფი გუელთა უფალი, და დააბა მთასა რაის ზედა, რომელ არს კაცთ-შეუვალი“), სტრიქონები, სადაც უმეტნაკლებოდ წარმოგვიდგება იგივე სალექსო ფორმა დაბალი შაირისა, რაც ბევრად უფრო გვიან გამოიყენა შოთა რუსთველმა;

აგრეთვე, „პროკოპის მარტვილობის“ ძველ ქართულ ტექსტში (რომელიც საკალენდრო ტერმინოლოგიის მიხედვით არაუგვიანეს VI-VII საუკუნეთა ხანას ეკუთვნოდა) მიკვლეული სტრიქონი ორმარცვლიანი საზომით („არა კეთილ არს მრავალუფლები, ერთ უფალ იყენ და ერთ მეუფეი“)...

არამცთუ ცალკეული სტრიქონები, თვით ერთი ტერმინიც რაოდენ საგულისხმო მოსაზრებას ბადებდა, როცა პავლე ინგოროყვა შენიშნავდა, რომ არაბულიდან მომდინარე სახელწოდება „მოშაჰირე“ (პოეტი) VIII-XI საუკუნეებში მკვიდრდებოდა ჩვენ-

თან და ისე გავრცელდებოდა, რომ თვით ბერძნულიდან თარგმნილ ძეგლშიც გამოიყენებდნენ („მენანდროს მოშაჰირე“), მისთვის ეს სარწმუნო ჩვენება გახლდათ ქართულ-არაბულ პოეზიას შორის ახლო ურთიერთობისა.

საერთოდ, სალექსო ფორმებზე დაკვირვება ცხადყოფდა, რომ მაშინდელი სასულიერო პოეზია ქრისტიანულ მსოფლიოში და, მათ შორის, ქართულიც, ბიზანტიურ ნიმუშთა გავლენას განიცდიდა, ხოლო რადგანაც ბიზანტიური ჰიმნოგრაფია არ იცნობს რითმას, ქართულ სასულიერო ნიმუშთა გვერდით კი ჩვენს სასულიერო პოეზიაში გვხვდებოდა რითმიანი ლექსებიც, რაც ყოვლად შეუძლებელია ბიზანტიური წარმოშობისა ყოფილიყო და პავლე ინგოროყვამ ამიტომ მიიჩნია ძველი ქართული საერო მწერლობის გადანაშთად.

საამისოდ მეტყველი საბუთი გახლდათ ჰაგიოგრაფიული პოემა „წამებაი მიქელ საბანმინდელისა ანუ აბუკურა“, რომელიც მთლიანად გაერითმათ.

ასე ავსებდა ერთმანეთს ზოგადი კანონზომიერება და ეს საგულისხმო დეტალები, რაც ცალ-ცალკე იქნებ ნაკლებმნიშვნელოვანიც ყოფილიყო, მაგრამ ერთად თავმოყრილი და ამ საერთო კანონზომიერების ფონზე განსჯილი დაბეჭდვით გვევლინებოდა იავარქმნილი ლიტერატურის ნაშთად.

78.

პავლე ინგოროყვას ღრმა და მახვილგონივრული დაკვირვებების წყალობით გამოიკვეთა იმ ხიდის არსებობა ქრისტიანობამდელსა და კლასიკურ საე-

რო ლიტერატურას შორის, რაც მართლაც აუცილებელი შემაერთებელი რგოლი და დასაყრდენი უნდა გამხდარიყო, ერთი მხრივ, წარმართული ქართული კულტურის შესაცნობად და, მეორე მხრივ, კლასიკური ხანის მხატვრული აზროვნების ღრმად და შესაფერისი განზოგადებისათვის.

„რუსთველიანასა“ და „ჩახრუხაძეში“ ქართული ლიტერატურის ოქროს ხანა ევროპულ რენესანსს რომ მიაგვანა, ბუნებრივია, იქ ჯერ მხოლოდ იმ ეპოქის სურათის აღდგენა სცადა, რათა მსგავსების რეალური საფუძველი სხვებისთვისაც შესამჩნევი ყოფილიყო.

მაგრამ ეს გაბედული ჰიპოთეზა მომხიბლავ მოსაზრებად დარჩებოდა და კონცეფციად და თეორიად ვერ გარდაისახებოდა, თუ მისი სათავეები არ გამოიკვეთებოდა.

„ქართულ წარმართულ კალენდარში“ ამ სათავეებს არკვევდა, თუმცა გამხელით არ გაუმხელია.

და როცა იმ ძარღვს მიაგნო, რომელიც თანდათან შეივსებოდა „რუსთაველის ეპოქის სალიტერატურო მემკვიდრეობაში“, ჩანაფიქრს დღის სინათლეზე გამოიტანდა და საერო ლიტერატურის განვითარების მაგისტრალს ზოგად ხაზებში რომ დასახავდა, რენესანსის ჰიპოთეზას უკვე კონცეფციის მნიშვნელობას მიანიჭებდა.

79.

ის, რომ პავლე ინგოროყვა შეეცადა შუა საუკუნეების საერო მწერლობის წარმოშობა წარმართული ტრადიციების აღორძინებით აეხსნა, ჩვენს დღევანდელ სამეცნიერო ლიტერატურაში მნიშვნელოვან მიგნებადაა მიჩნეული, იმდენად, რამდენადაც, არსებითად, აქედან გადაიზარდა საერო მწერლობის წარმოშობის პრობლემა რენესანსის თეორიაში.

ერთი სიტყვით, მის მნიშვნელობას აფასებდნენ მხოლოდ იმის მიხედვით, რომ პავლე ინგოროყვას ამ მტკიცებებმა ყველაზე მძლავრი და მასშტაბური საფუძველი შეუქმნა რენესანსის თეორიის ჩამოყალიბებას.

80.

სრულიად საქართველოს საბჭოთა მწერლების ფედერაციის საბჭოს IV პლენუმზე, 1930 წლის 15 ნოემბერს, მრისხანე მოხსენება გამოეტანათ: ჩვენი ფედერაცია ვერ განახლდა, რადგანაც მის ირგვლივ შემოკრებილია მწერალთა ძველი შემადგენლობა და საქმეს ვერც ის გარემოება შველის, რომ ფედერაციის დაარსების დროს დაიწერა ბრწყინვალე საბჭოთა დეკლარაციებიო. ჩვენს ფედერაციაში გაერთიანებულია ის მწერლებიც, რომელნიც მტრულად არიან განწყობილნი საბჭოებისადმი, სოციალიზმის მშენებლობისადმი. და ისინიც, რომელნიც ნეიტრალური პოზიციებით იმიჯნებიან ახალი ცხოვრებისაგან. ეს გარემოება დაუშვებელია და დაუყოვნებლივ უნდა გამოსწორდეს, უპირველეს ყოვლისა, ფედერაციის საბჭოთა ნაწილის აქტიური მონაწილეობითო.

საგანგებოდ იხსენიებენ პავლე ინგოროყვას:

„ჩუმი და უწყინარი პავლე ინგოროყვა ფრიად მოხერხებულად მოღვაწეობს. „შოთა რუსთაველსა“ და „ქართული წიგნის“ კლასიკებს ამოფარებული. მისი მეთაურობითაა „აკადემიკები“ ჩინური კედლების აღმართვით რომ ცდილობენ გამიჯნვას თანამედროვეობიდან, მწერლობის გასაბჭოების წინააღმდეგ ბრძოლას“.

81.

ბოლშევიკური ხელისუფლების მიერ საგანგებოდ შექმნილმა კომისიამ, რომელსაც მწერალთა კავშირის განმენდა ევალეობდა, მოიწვია სხდომა, გარკვეული კატეგორიების მიხედვით დაჰყო ქართველ მწერალთა აკადემიური ასოციაცია და სია დასამტკიცებლად წარუდგინა პრეზიდიუმის გაფართოებულ სხდომას.

1931 წლის 17 მაისს, სხდომაზე, სიმონ წვერაყამ ჯერ პირველი კატეგორიის მწერალთა სია წაიკითხა და კენჭიც უყარეს.

1. გამსახურდია კონსტანტინე – კომისიის მიერ გამორიცხული იქნა როგორც პოლიტიკურად მიუღებელი, რომელიც მან გამოამჟღავნა თავის მხატვრულ ნაწარმოებებში.

დაადგინეს: წინადადება ერთხმად იყო მიღებული.

2. ინგოროყვა პავლე – კომისიამ გამორიცხა როგორც პოლიტიკურად მიუღებელი და მავნე მწერალი.

დაადგინეს: გამორიცხვა დადასტურდა ერთხმად.

82.

საქართველოს მწერალთა კავშირის გაფართოებული პრეზიდიუმის სხდომის ანგარიში და გამორიცხულ მწერალთა სია მალევე გამოქვეყნდა გაზეთ „კომუნისტის“ 1913 წლის 9 ივნისის ნომერში.

აქ ზოგიერთი ცვლილებაა ოქმთან შედარებით, პირველ რიგში მაინც ის, რომ გერონტი ქიქოძე აღარ ჩანს გამორიცხულთა შორის, ეტყობა, მოხერხდა მისი გადარჩენა. განსხვავებით მეორე და მესამე კატეგორიაში მოყოლილ მწერალთაგან, რომელნიც

ჩამოთვლილნი და მხოლოდ ზოგადად შეფასებულნი არიან, პირველ კატეგორიით გარიცხულნი საგანგებოდ არიან დახასიათებულნი კომისიის მიერ საგულდაგულოდ მოჩხრეკილი მასალების მიხედვით.

ყველაზე ვრცელი დახასიათება პავლე ინგოროყვას ერგო და მისი გადაკითხვისას უთუოდ გაგვახსენდება ოქმის მოკლე ჩანაწერი, მაგრამ, ცხადია, ეს გაცილებით უფრო მწვავედაა შედგენილი და, რაც მთავარია, ის თუ ჯერ გაფრთხილება და მხილება იყო პარტიული პოზიციიდან, ეს უკვე საბოლოო განაჩენია:

„პავლე ინგოროყვა გამორიცხულ იქნა, როგორც აშკარა რეაქციონერი და შოვინისტი მწერალი, რომელმაც ჯერ კიდევ ანტისაბჭოთა ჟურნალის „კავკასიონის“ რედაქტორობის დროს ნათლად გამოამჟღავნა თავისი რეაქციონური და ნაციონალისტური სახე. ამავე რეაქციონური ხაზით ის საქმიანობდა აკადემიურ მწერალთა კავშირში და ეს საქმიანობა მან გამოააშკარავა მწერალთა ყრილობებსა და კრებებზე გამოსვლებშიც თავისი ანტისაბჭოთა დეკლარაციებით. პავლე ინგოროყვა იყო ქართული მწერლების რეაქციონური და შოვინისტური ნაწილის ორგანიზატორი და ხელმძღვანელობდა რეაქციონურ „ქართ. წიგნის“ გამომცემლობას, რომელიც წარმოადგენდა მისი ხელმძღვანელობის დროს საბჭოთა ხელისუფლების წინააღმდეგ განწყობილ მწერალთა თავშესაფარს“.

83.

ეს მიგნება მაშინვე გახმაურებულა საზოგადოებაში და დიდი ინტერესიც გამოუწვევია: პავლე ინგოროყვას უძველესი წარწერები გაუშიფრავსო...

გარკვეულ წრეებში ასეც გახმაურებულიყო – ურარტული წარწერების გასაღები უპოვიაო, მა-

გრამ რა უშავს, მთავარი ხომ ის გახლდათ და ალტაცება და ინტერესი იმას გამოეწვია, რომ იეროგლიფური დამწერლობა ქართული ენის მეშვეობით ახსნილიყო...

და თუმცა ტექსტების საბოლოო გაშიფვრა და ხეთური გრამატიკის დამუშავება ჯერ შორს იყო და ამ საქმეს პავლე ინგოროყვა ათ წელიწადს მოანდომებდა, მაგრამ წინასწარ შთაბეჭდილებების გამოთქმა უკვე შეიძლებოდა და პავლე ინგოროყვა საზოგადოების დაინტერესებას რომ შეიტყობდა, გადაწყვეტდა, საჯარო ლექციას წავიკითხავო.

საჯარო ლექცია ერთხელ გადაიდებოდა, მეორედაც, მესამედაც...

მიზეზს არაეინ განმარტავდა.

ხალხი მოუთმენლად ელოდა და ვერ აეხსნა, ნეტა რატომ არ აკითხებენ ან რამდენჯერ შეიძლება გადაუდონო...

კოტე ჯავრიშვილი ვახტანგ ბერიძესთან გაგზავნილ ბარათში ამ შემთხვევას საგანგებოდ ჩაურთავდა: „პ. ინგოროყვამ აღმოაჩინა ვანის ტბის წარწერების წაკითხვის გასაღები. მოხსენება რამოდენიმეჯერ დაინიშნა, მაგრამ გადადებულ იქნა იმდენჯერვე. ჯერ არ ყოფილა.“

არ წაკითხეს.

84.

1934 წელს დიდი ზარ-ზეიმით ჩატარებული მწერალთა პირველი საკავშირო ყრილობისათვის ქართული ლიტერატურის თაობაზე მთავარი მოხსენების ყველაზე მოზრდილი და განსაკუთრებით მნიშვნელოვანი ნაწილის დაწერა პავლე ინგოროყვას დაევალა.

„ნაციონალისტ“ პავლე ინგოროყვას. „რეაქციონერ“ პავლე ინგოროყვას. „შოვინისტს“... საქართველოს მწერალთა კავშირიდან გარიცხულ, ხელისუფლები-

საგან დევნილსა და ათვალწუნებულ პავლე ინგოროყვას.

მოხსენება ყრილობაზე უნდა წაეკითხა მალაქია ტოროშელიძეს – სახელმწიფო საგეგმო კომისიის თავმჯდომარესა და მწერალთა კავშირის ხელმძღვანელს, გამოცდილსა და დამსახურებულ პარტიულ მუშაკს და მოხსენებაც იმის შესაფერისი მოამზადა, რა შეხედულებებსაც მთელი მონდობებით ამკვიდრებდნენ აგერ ათ წელზე მეტია: რომ ქართულ ლიტერატურას არავითარი ისტორია არა ჰქონია, რომ ის ეგნატე ნინოშვილმა დაიწყო და მხოლოდ მას მერე განვითარდა მძლავრი ნაბიჯებით, და რომ არნახულ სიმაღლეებს სწორედ ჩვენი დღეების ღირსეული მხატვრული ამეტიყველებით მიაღწია... რომ... რომ... რომ...

ყრილობის დაწყებამდე თვით სტალინმა მოინდომა მოხსენების გაცნობა, და რაოდენ გამაოგნებელიც უნდა ყოფილიყო ტოროშელიძისათვის, სასტიკად დაუწუნა.

იმას მნიშვნელოვანი საფიქრალ-საზრუნავი გასჩენოდა და ასეთი აზრები არაფრისდიდებით არ გამოადგებოდა:

ყრილობისათვის დიდი რეზონანსის მოპოვებას ესწრაფოდა და მითუფრო აუცილებელი გამხდარიყო დაემტკიცებინა, ერთი მხრივ, თვითონ იმპერიისათვის და მეორე მხრივ, ევროპისათვის, რომ

იმპერიის სადავეები რომელიღაც ველური და უცნობი ქვეყნის ნაშიერს კი არ ეგდო ხელთ, არამედ მის სათავეში ღირსეულად მოსულიყო შვილი იმ ერისა, რომელსაც თურმე დიდი და ხანგრძლივი კულტურა ჰქონია.

ამიტომ ის ფურცლები უკანვე გამოატანა და მკაცრად მოსთხოვა, სასწრაფოდ, რამდენიმე დღეში მოემზადებინა ახალი მოხსენება: მისი სურვილის შესაფერისი.

ტოროშელიძე თბილისში დაბრუნებისთანავე დაფაცურდა და მაშინვე მოუყარა თავი რამდენიმე კაცს, ვინც მოხსენების ახალ ვარიანტს დაუწერდა.

ქართული ლიტერატურის ისტორია რომ პავლე ინგოროყვას ღრმად და მთლიანობაში ჰქონდა გააზრებული და თანაც შთამბეჭდავად დაწერდა, ყველას კარგად მოეხსენებოდა, და თუმცა სწორედ ამის გამო უცქერდნენ უნდობლად, ახლა უშუალოდ მისი ჩარევა დასჭირდებოდათ.

მიაკითხეს და ისიც ხალისით დათანხმდა: დაწერილთა ციმციმ იმ რამდენიმე დღეში დაწერა.

ასე მოულოდნელად და უცნაურად დაემთხვა ერთმანეთს სტალინისა და პავლე ინგოროყვას ინტერესები.

თუმცა მიზნები სრულიად სხვადასხვა ჰქონდათ, მაგრამ სტალინის პირადი სურვილი ამ კერძო

შემთხვევაში ძლიერ ხელსაყრელი აღმოჩნდა ჩვენი კულტურისათვის, თან საგულისხმო პერსპექტივაც გამოიკვეთა.

ახლა მთავარი იყო მოხსენების ეს ნაწილი ისე დანერგილიყო, სტალინის იმედი არ გაეცრუებინათ და იმას არამართო ყრილობაზე ნაკითხვის ნება დაერთო და იქაც ამაყად მოესმინა, არამედ მის ირგვლივ გარკვეული აჟიოტაჟის შექმნაზეც მონდომებით ეზრუნა.

ბოლოსდაბოლოს, ის მოსალოდნელი სიკეთე ჩვენი ლიტერატურისათვის, რაც მაშინვე განჭვრიტა პავლე ინგოროყვამ, ამ აჟიოტაჟს უნდა მოჰყოლოდა და ახლა ყველაფერი მის უნარზე ეკიდა.

და მოვლენები კიდევ ისე წარიმართა, როგორც პავლე ინგოროყვას ხელიდან გამოსულ საქმეს შეჰფეროდა, თუ განზრახ არ ჩაახშობდნენ ხოლმე.

აქ ჩამხშობი ვინ იყო, სტალინმა „ტოროშელიძის“ ეს ახალი მოხსენება წინასწარვე რომ წაიკითხა, მოიწონა, ქართული ლიტერატურის ზოგადი სურათის ასეთნაირი შეფასება, ძირითადად „ვეფხისტყაოსნის“ მახვილგონივრული ანალიზის ირგვლივ თავმოყრილი დაკვირვებანი და გაბედული ჰიპოთეზები, მათ შორის კი ყველაზე ეფექტური ჩანდა ქართული რენესანსის (კულტურული აღორძინების) იდეა.

85.

დღეს გაოცებასაც კი იწვევს, ვთქვათ, მწერალთა საკავშირო ყრილობაზე მალაქია ტოროშელიძის მიერ წაკითხული, სინამდვილეში კი პავლე ინგოროყვას მიერ დაწერილი, მოხსენების ის ადგილი, როცა სიტყვა ჩამოვარდება მიხაილ ლერმონტოვის „მწირის“ ერთი პასაჟის ილია ჭავჭავაძისეულ თარგმანზე. ეს დაკვირვება პავლე ინგოროყვას ილიას ტომების კომენტარებშიც აქვს აღნიშნული და ეჭვს არა ტოვებს, რომ ნამდვილად მისია.

არადა, ისეთი ფაქტი ამოატივტივა, ადვილი შესაძლებელი იყო ცუდად წასვლოდა ისედაც ძლიერ გართულებული ცხოვრება.

ოლონდ ვიდრე ეს დაკვირვება გამოითქმოდეს, ჯერ გარკვეული ფონი იქმნება საიმისოდ, რომ ის ძალიან მწვავედ არ გაისმას: მსჯელობაა იმის თაობაზე, თუ რარიგ მძაფრად განუცდიათ ქართველებს ლერმონტოვის „დემონის“ სტრიქონი „нежали ро́нные гру́зины“ შეურაცხყოფელად აღუქვამთ და სამ სხვადასხვა მთარგმნელს თავისებურად გადაუსხვაფერებია, მაგრამ ისე კი, რომ „ლაჩარი ქართველების“ ხსენება არ დაუტოვებიათ.

და ამას მოსდევს „მწირის“ იმ სტროფის თარგმანი, არამცთუ გადასხვაფერებული, არამედ სრულიად შებრუნებული, მძაფრი პოლემიკით აღვსილი,

როგორც ლიტერატურული შურისგება ჩვენი დიდი ეროვნული ტკივილისა და ბედისწერის სულ სხვა – დამპყრობლის თვალთ აღქმისათვის.

И божья благодать сошла
На Грузию! – Она цвела
С тех пор в тени своих садов,
Не опасаяся врагов,
За гранью дружеских штыков.

წერდა ლერმონტოვი, ილია კი არ დაუთმოვდა:

მას აქეთ, რაც კურთხევა ღვთისა
მიეცა ტანჯულს ივერიის ერს,
რაც კარგი ექნას რუსისა შტიკსა,
ღმერთმა იმ რუსსვე ასკეცად მისცეს.

ეს ფაქტი გამოემზეურებინა და თვითონაც გულს იოხებდა: ღმერთმა იმ რუსსვე, ღმერთმა იმ რუსს-ვეო...

თანაც, ისეთი რა დაეწერა ან ილიას და ან პავლე ინგოროყვა ისეთს რას იმეორებდა: ხომ ირწმუნებოდნენ, რუსულმა იარაღმა მშვიდობა და ბედნიერება მოუტანა საქართველოსო?!

ჰოდა, რა ბედნიერებაც მოეტანა, იმას უსურვებდნენ თვითვე ასკეცად.

მოხსენების ეს ერთი ადგილიც თვალსაჩინო ნიმუშია, რომ პავლე ინგოროყვა კვლავაც სიმართლესა და თავისი უბედური ქვეყნისა და მწერლობის ინტერესებს იცავდა.

86.

პავლე ინგოროყვას მიერ შედგენილი მოხსენების წაკითხვას მწერალთა პირველ საკავშირო ყრილობაზე დიდი შთაბეჭდილება მოჰყოლია. და ცხადია, ეს მარტო საბჭოური ცხოვრების წესისათვის ნიშანდობლივი „დაკვეთილი აღტაცება“ არ ყოფილა.

სხვადასხვა ეროვნების მწერლებმა ნათლად იგრძნეს, რომ შოთა რუსთველის სახელის ასეთი შარავანდით შემოსვა კერძო ფაქტად არ დარჩებოდა და მოასწავებდა ყოველი ეროვნული ლიტერატურის დაფასებასა და მათთვის ძვირფასი მწერლების, არსებითად, მკვდრებით აღდგენას. მთელი ეს შთაბეჭდილება, გულწრფელი სიხარული და აღტაცება, რაც მაღაქია ტოროშელიძის გამოსვლამ გამოიწვია, ეკუთვნოდა მხოლოდ და მხოლოდ პავლე ინგოროყვას მიერ დაწერილ ნაწილს.

87.

კრემლის სვეტებიან დარბაზში შოთა რუსთაველის ვეება პორტრეტის გამოკიდებას საქართველოში ბუნებრივად მოჰყვებოდა დადგენილება „ვეფხისტყაოსნის“ შემოქმედის შოთა რუსთაველის იუბილის თაობაზე, როგორც უმნიშვნელოვანესი ეროვნული და საერთაშორისო მოვლენისა.

შეიქმნა საიუბილეო კომიტეტი, რომლის უცვლელი მდივანიც პავლე ინგოროყვა გახლდათ, ხოლო თავმჯდომარე – სახალხო კომისართა საბჭოს მაშინდელი თავმჯდომარეები – რამდენჯერმე შეიცვალა, მაგრამ ისინი ხომ მაინც ფორმალურად ითვლებოდნენ ხელმძღვანელებად, თორემ კომიტეტის მთელი საორგანიზაციო საქმიანობა და იუბილის წარმატებით ჩატარება უმთავრესად პავლე ინგოროყვას მხრებზე გადავიდა.

88.

ნიკოლოზ ბარათაშვილი პირად ბარათში ირწმუნებოდა, რომ:

„მერანის“ შექმნა მისთვის შთაეგონებინა ილია ორბელიანის დატყვევებას იმამ შამილის მიერ.

პავლე ინგოროყვა მიიჩნევდა, რომ:

პოეტმა ეს დრამატული ამბავი კონსპირაციის მიზნით მოისაბაბა და სინამდვილეში „მერანის“ შთაეგონებელი გახლდათ ლეკური ლეგენდა ალექსანდრე ბატონიშვილზე, რუსების განსადევნად თავგადაკლულ მებრძოლსა და საერთოკავკასიურ გმირზე, ყოველთვის უვნებლად რომ უსხლტებოდა მტერს და ამიტომაც შეიქმნებოდა ის ლეგენდა: თითქოსდა მფრინავი რაში რომ ჰყავდა და მისი წყალობით აღწევდა თავს ყოველგვარ განსაცდელს.

რაკილა 30-იან წლებშიც აკრძალული იყო ალექსანდრე ბატონიშვილის ჰეროიკული პიროვნების

ხსენება, პავლე ინგოროყვა მონოგრაფიაში ნიკოლოზ ბარათაშვილზე მხოლოდ იმას აღნიშნავდა, რომ:

ილია ორბელიანი შეუძლებელია ყოფილიყო „მერანის“ შთამაგონებელი, როგორც გაორებული ადამიანი, არსებითად ხორცშესხმა იმ ცხოვრების წესისა, ილია ჭავჭავაძე ამ გზის მიმდევრებს იანიჩრებად რომ მოიხსენიებდა: შენი რაა, რომ ამშვენებ შენს დამლუპველს ოსმალეთსაო?!

პავლე ინგოროყვა კი თავის იმ მიგნებას – „მერანში“ ალექსანდრე ბატონიშვილის დაუოკებელი, თავისუფლების წყურვილით აღსავსე სული რომ განზოგადებულიყო – გაუზიარებდა სანდრო ახმეტელს, რომელიც მოინდომებდა ამ ტრაგიკულ უფლისწულზე სპექტაკლის დადგმას და პიესას დაუკვეთდა ლიტერატურაში ის-ისაა შემოსულ პოეტსა და დრამატურგს გიორგი შატბერაშვილს.

მაგრამ ისე მოხდებოდა, რომ:

დააპატიმრებდნენ გიორგი შატბერაშვილს.

დააპატიმრებდნენ და სულაც დახვრეტდნენ სანდრო ახმეტელს.

ხოლო პავლე ინგოროყვას ის დაკვირვება შემოინახებოდა არა პირადად მისი, არამედ ოთარ ჩხეიძის ბიოგრაფიული რომანის წყალობით (ვასილ ბარნოვზე).

89.

1939 წლის 12 ოქტომბერს პავლე ინგოროყვა ზედიზედ მერამდენედ რომ გადაეყრებოდა გალაკტიონ ტაბიძეს, ამას თავისებურად განაზოგადებდა და რაღაც შემთხვევითობად კი არ მიიჩნევდა, არამედ განსაკუთრებულ მნიშვნელობას მიანიჭებდა:

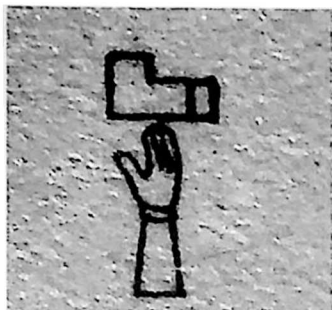
– ჩვენ უკანასკნელ დღეებში ხშირად ვხვდებით ერთმანეთს. ეს უდიდესი სიმჰათიის ნიშანი უნდა იყოს.

გალაკტიონს ძალიან გაახარებდა ეს სიტყვები და ეს განზოგადება, მაშინვე დღიურში შეიტანდა, რათა არ დაკარგულიყო, და დასძენდა:

დიდებული ადამიანიაო.

90.

ხეთურ იეროგლიფურ ტექსტებს თვალს რომ აჩვენდა, იმთავითვე გამოარჩია ის იდეოგრამა-სიმბოლო, რომლითაც აღნიშნულიყო ცნება „აღვაშენე“; და გამოარჩია იმიტომ, რომ ეს სიმბოლო წარმოადგენდა გამოსახულებას ხელისას სახუროთმოძღვრო იარაღით – გონიოთი.

ხეთური იეროგლიფი:
მე ავაშენე

იდეოგრამის შინაარსის ამოკითხვა არ გაძნელებია, რადგანაც გამჭვირვალე სიმბოლიკა ცხადად აჩენდა ამ შინაარსს. მოგვიანებით კი გაშიფრული ტექსტების ანალიზიც ამასვე დაადასტურებდა.

ხეთური სახელმწიფო გაქრებოდა, მაგრამ ეს სიმბოლიკა გადანაშთად შემორჩენილიყო ძველ საქართველოში, თანაც რარიგ გამორჩეულ ხუროთმოძღვრულ ძეგლზე – სვეტიცხოვლის ტაძარზე.

ეს საგულისხმო შეხვედრა, უშუალო კავშირი ხეთურ იდეოგრამასა და ქართულ სიმბოლურ გამოსახულებას შორის არამარტო ეჭვმიუტანლად დაუბეჯითებდა ამ გამოსახულების ნამდვილ მნიშვნელობას, ძიების ჟინსაც გაუცხოველებდა: იეროგლიფურ სისტემაში მოულოდნელად ასერიგად მშობლიური დეტალისათვის მიეგნო...

დარწმუნებით ძნელია თქმა, ეს მიგნება თავის დროზევე რომ გამომზეურებულიყო, თუ გადაფა-

სვეტიცხოვლის ამშენებლის არსუკისძის მარჯვენა

რავდა მას კონსტანტინე გამსახურდიას მიერ შექმნილი ლეგენდა, დღემდე რომ მოსდევს სვეტიცხოვლის აგების ისტორიას და ტრაგიკულ შემთხვევად აღბეჭდილა მკითხველის წარმოსახვაში.

პავლე ინგოროყვას მტკიცებით, სვეტიცხოველზე გამოსახული ხელი გონიოთი არავითარ ტრაგიზმს არ გულისხმობდა და ნიშნავდა ხუროთმოძღვარის ტვიფარს, „მე ავაშენეო“.

კონსტანტინე გამსახურდიას რომანის მიხედვით კი: ეს მოკვეთილი მარჯვენაა.

ერთი ეყრდნობოდა სიმბოლოს შინაარსს, მეორე – გარეგნული ფორმის თავისებურ განმარტებას, ერთი ხეთურ სამყაროსთან პოულობდა საერთოს, მეორე – ხალხური ლექსის სტრიქონებთან („...დამიჭირეს, მკლავი მომჭრეს, რატომ კარგი აგიგია“), ერთი ისტორიულ სიმართლეს აღადგენდა, მეორე – მხატვრულ გამონაგონს ამკვიდრებდა.

სიზუსტისათვის აქ უნდა დაემატოს ის, რომ სვეტიცხოვლის ამშენებლისათვის მკლავის მოკვეთის ლეგენდა გამსახურდია მდე არსებობდა, უკვე მანამდე დაუკავშირეს ის ხალხური ლექსი ფასადის სიმბოლურ გამოსახულებას, მაგრამ სწორედ ამ რომანის წყალობით ამოიზიდა მკრთალ ვარაუდთა ჩარჩოებიდან, გაზვიადდა და განსაკუთრებული პოპულარულობაც მოიპოვა.

მერე რა, რომ ლეგენდა და სიმბოლური გამოსახულება ყოვლად შეუსაბამო გახლდათ ერთმანეთისათვის და, ხეთურ იდეოგრამა-სიმბოლოსთან უშუალო კავშირი რომც არა, ძალაუნებურად ინვევდა კითხვებს, რასაც თვითონ პავლე ინგოროყვა მოგვიანებით ერთი პირადი საუბრისას ამგვარად ჩამოაყალიბებს:

ეს თუ მოჭრილი მკლავია, თანაც მეფისა და სამღვდელოების მიერ განწირული ხუროთმოძღვარისა, ვინ და რა მოტივით ამოტვიფრავდა ტაძრის ფასადზე, ანდა მოჭრილ მკლავს გონიო რილასთვის ესაჭიროებაო?!

მერე რა, რომ ეს კითხვები იოლად და პირწმინდად არღვევს ლეგენდას და თვალსაჩინოს ხდის მის გულბრყვილობასა და არადამაჯერებლობას...

მხატვრული გამონაგონის შთაბეჭდილება ისეთი მძლავრი აღმოჩნდა, რომ ხალხის ცნობიერება შეუსაბამობებს აღარ ჩაჰკვირვებია, აღარც გულბრყვილობა და არადამაჯერებლობა შეუნიშნავს და გამონაგონის ხიბლს მთლიანად მიენდო.

ბოლოსდაბოლოს, ისტორიული რომანის შემოქმედი სულაც არ არის მოვალე ნაბიჯ-ნაბიჯ მისდიოს და არსად გადაუხვიოს მოვლენების, ფაქტების სიზუსტეს. ის კი არა, ხან გადახვევა თუ შეგნებული დარღვევა ისტორიული სინამდვილისა აუცილებელიც ხდება სიუჟეტის მძაფრი განვითარების ან მხატვრული კონფლიქტის შესაქმნელად, და თუ ამან ისეთი შთაბეჭდილება აღძრა, რაც „დიდოსტატის მარჯვენას“ გამოუწვევია, განა შეიძლება ცალკეული დარღვევანი – თუნდ მნიშვნელოვანნი – გაუმართლებელი მოგვეჩვენოს?

ოლონდ ერთი რამ აუცილებელია: მხატვრული გამონაგონი ისტორიულ სინამდვილეს არ უნდა გაუიგივდეს და მკითხველის ცნობიერებაში მხატვრული გააზრების გვერდით უთუოდ უნდა არსებობდეს რეალური წარმოდგენა: თუნდ გამონაგონი ბევრად ეფექტურად ერვენებოდეს და მისი ისტორიულობა ერჩივნოს, მაგრამ ცოდნით რეალური ვითარებაც უნდა იცოდეს.

91.

შინაგან საქმეთა კომიტეტში პავლე ინგოროყვა-ზეც ითხოვებოდა ცრუ დოკუმენტები, გროვდებოდა აგენტურის ცნობები თუ ძალით ამორთმეული ჩვენებები.

ვთქვათ ასეთი:

იურისტ დავით წერეთელს, საქართველოს მწერალთა კავშირის ლიტფონდის დირექტორის მოადგილეს 1937 წლის 20 ივნისს რომ ჰკითხავდნენ: 12 ივნისს დაკითხვაზე თქვენ გამოთქვით სურვილი მოგეცათ ამომწურავი ჩვენება საქართველოს საბჭოთა მწერალთა კავშირში არსებული კონტრრევოლუციურ ნაციონალისტურ-ფაშისტური ორგანიზაციის შესახებ. დაგვისახელეთ ორგანიზაციის შემადგენლობაო, – ისიც იძულებით ჩამოთვლიდა ვითომდა კონტრრევოლუციური ორგანიზაციის წევრებს:

1. მიხეილ ჯავახიშვილი,
2. კონსტანტინე გამსახურდია,

3. გერონტი ქიქოძე,
4. პავლე ინგოროყვა,
5. ტიცვიან ტაბიძე... და კიდევ სხვებსაც – 25 კაცს.

იმასაც დასძენდა: ამ ორგანიზაციის წევრებმა არაერთი ანტისაბჭოთა ნაწარმოები შექმნეს და მჭიდროდ დაუკავშირდნენ საბჭოთა კავშირის სხვა ქალაქების კონტრრევოლუციონერ მწერლებს, მაგალითად, ბორის პასტერნაკს, ბრიკს, აფინოგენოვს, ავერბახსო...

ან სხვა პიროვნებისაგან ჩამორთმეული ჩვენება:

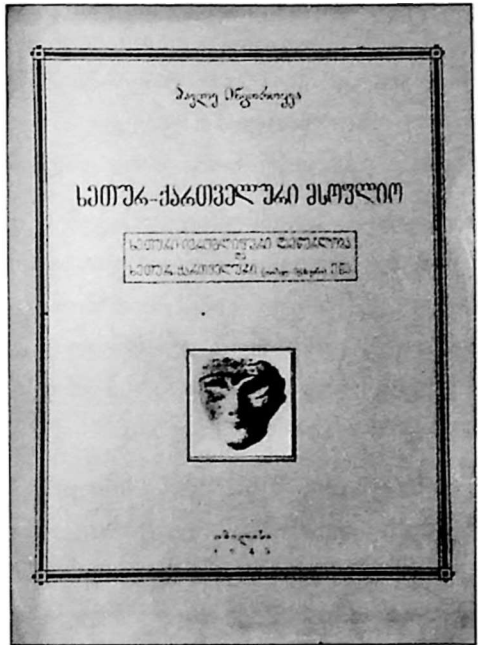
„ეს ყველაფერი მე ვიცი თვითონ ივანე ჯავახიშვილისაგან. მან აგრეთვე მითხრა ისტორიულ-ფილოლოგიური ფაკულტეტის ყოფილი სტუდენტის, ამჟამად უნივერსიტეტის დოცენტის ბარამიძის დაკავშირებულობაზე კონტრრევოლუციურ-ნაციონალისტურ ორგანიზაციასთან. იგი ჩვენს ორგანიზაციაში ჩაბმული იყო პავლე ინგოროყვას მიერ“ (1 სექტემბერი, 1938 წ). ანდა კიდევ სხვა პიროვნებისაგან:

„სახელმწიფო მუზეუმში ისხდა ამ განწყობილებების (ფაშისტური) პირთა მუდმივი შტაბი იქ მომუშავე ჯავახიშვილის, გრიგოლ წერეთლის, ინგოროყვას, ბარამიძისა და სხვათა სახით. მათთან მუდმივი კავშირი ჰქონდათ ს. ყაუხჩიშვილს, ს. ჯანაშიას, ვ. ბერიძეს და სხვა“ (3-5 თებერვალი, 1939 წელი).

92.

ქართული ასომთავრული ანბანის საფუძვლად ხეთური იეროგლიფების გამოყენება ის გამაერთიანებელი რგოლი გახლდათ, რომელიც გადააბამდა და სისხლხორცეულად დააკავშირებდა უშორეს ეპოქებს, ცივილიზაციის ერთი უწყვეტი ჯაჭვის სხვადასხვა ნაწილებს და პავლე ინგოროყვას კიდევ ერთხელ და დაბეჯითებით რომ განუმტკიცდებოდა რწმენა ქრისტიანობამდელი ქართული ლიტერატურული ტრადიციის არსებობისა, ამ თვალსაწიერიდან გადმომზიარალი ახალი წელთაღრიცხვის მე-4 საუკუნეს (როცა ქრისტიანობა სახელმწიფო სარწმუნოებად გამოცხადდა იბერიაში) მიიჩნევდა ახალი პერიოდის დასაწყისად ქართულ მწერლობაში.

„ხეთური
იეროგლიფური
დამწერლობის“
ხელნაწერის
თავფურცელი

93.

პავლე ინგოროყვას ხეთოლოგიური ძიებანი შთაა-
გონებდა ლეო ქიაჩელს „ხეთიანის საიდუმლოებას“,
მოთხრობას, რომლის პირველი ვარიანტიც 20-იანი

წლების დამდეგს შეიქმნებოდა, საბოლოო სახით კი 40-იანი წლების შუა ხანებში გაფორმდებოდა. პირველ ვარიანტს ამ ძიებათა შორეული ექო მიწვდომია, ლიტერატურულ წრეებში მოარული ხმა, რომ პავლე ინგოროყვა ამ უძველეს იეროგლიფებს შებოდა – ასე იგრძნობა მისი გადაკითხვით.

საბოლოო გადამუშავებისაკენ კი, ეტყობა, იმან უბიძგა, ხეთური წარწერები გაიშიფრა და ქართული ენობრივი სამყაროს მონაცემებით აიხსნაო, ახლა ეს ხმა რომ დატრიალდებოდა და ყველა მოუთმენლად მოელოდა „ხეთური იეროგლიფური დამწერლობის“ გამოცემას.

მოთხრობაში სწორედ ხეთური იეროგლიფური წარწერები ინახავს დიდ საიდუმლოს – პირველ ვარიანტში უფრო მკრთალად, საბოლოო ვარიანტში უფრო სახიერად – ქართული მოდგმის უშორეს წარსულზე, მის იმ ოდინდელ ფესვებზე, ხეთურ სამყაროსაც რომ აღწევდა.

მაინცდამაინც ხეთურს, და სათაურად „ხეთიანის საიდუმლოებაც“ ამიტომ დარქმეოდა, განსხვავებით პირველი ვარიანტისაგან, „ნატახტარის საიდუმლოება“ რომ ერქვა. ხეთიანის ძველთაძველ კოშკში აღმოაჩენს წარსულის ძიებით გატაცებული სამი ახალგაზრდა ისტორიკოსი და მათი უფროსი მეგობარი ნაშთს იმ ძველი დიდებისა, იმ საგანძურს, იეროგლიფური ენით რომ მეტყველებს.

94.

მეგონა, იმ დღეს მარტო მე ვიჯექი ბრალდებულის
სკამზე, მაგრამ გამოიჩინა, რომ იმავე კაბინეტში
რამდენიმე ინტილიგენტი დაეკითხათ, საგულვე-

ბელი წევრები საქართველოს ვეზირთა საბჭოს თუ დივანხანისა, – ჩაინიშნავდა გერონტი ქიქოძე 1954 წლის 12 მარტს დასრულებულ მემუარულ თხზულებაში „თანამედროვის ჩანაწერები“, რომლის გამოქვეყნებასაც მაშინ ვერც იფიქრებდა და იმ დროისათვის ტოვებდა სანდო საისტორიო წყაროდ, როდესაც საქართველო თავს დააღწევდა რუსულ კაბალას.

ჩამოთვლას მაინც ერიდება იმ რამდენიმე ინტელიგენტისა, იმავე საბრალდებო სკამზე რომ დაესვათ. როგორც მას ჩამოართვეს პირობა – კრინტი არ დაეძრა იქ მომხდარზე, ისე იმათ, და ვაითუ „თანამედროვის ჩანაწერებისათვის“ მიეგნოთ, მაშინ ხომ შესაძლოა მათთვისაც მოეთხოვათ პასუხი – რა გალაპარაკებდათო.

და მკითხველთაგან ზოგი თვითონვე დაეხვრიტათ, როგორც დამნაშავენი, ზოგიც სხვადასხვა რეპრესიაში მოეყოლებინათ და ადრინდელი გავლენისა მისხალიც აღარ შენარჩუნებოდათ, მაგრამ რეჟიმი კვლავაც მრისხანედ გამოიყურებოდა და არა ღირდა სიის ჩამოწერა.

რამდენიმე ინტელიგენტი დაეკითხათო...

და ერთ-ერთი მათგანი პავლე ინგოროყვაც გახლდათ.

95.

პავლე ინგოროყვას ერეკლე ტატიშვილისაგან ეცოდინებოდა, რომ არსებობდა ასეთი პოეტი: ნიკო სამადაშვილი – რომელიც წერდა შესანიშნავ ლექსებს, მაგრამ ტრაგიკული განცდითა და ესქატოლოგიური სულით განმსჭვალულს, და ამიტომაც ვერ აქვეყნებდა.

ძალიან დაინტერესდებოდა, რადგანაც ამას ეტყოდა უალრესად განსწავლული და დახვეწილი გემოვნების პიროვნება, და კიდევ გამოართმევდა ნიკო სამადაშვილს ლექსების ხელნაწერ კრებულს, თითქოს ნიკოლოზ ბარათაშვილის დრო ყოფილიყო, იმას სხვა გზა რომ არც ექნებოდა, უჟურნალობისა და უგამომცემლობის პირობებში, თუ არა ლექსების მხოლოდმა ხელნაწერად გავრცელებისა საზოგადოებაში.

პავლე მოიწონებდა ამ მძაფრი განცდებით, უჩვეულო ხედვით, დრამატული ხილვებითა და სახეებით აღსავსე ლირიკას, თუმცა ალაგ-ალაგ ყურს მოჭრიდა პოეტური „ხორკლი“ თუ „ხინვი“ მისი რაფინირებული გემოვნების პატრონს, და პოეტს ხელნაწერ კრებულს რომ დაუბრუნებდა, ურჩევდა:

– შეიძინეთ მეტი კულტურა.

ეს ალბათ ასეც მოხდებოდა, ამ ლექსების გამოქვეყნების საშუალება რომ ყოფილიყო, ნაბეჭდი ტექსტები თავისთავად უკარნახებდა ავტორს ცალკეულ ჩასწორებასა და დახვეწას, რადგანაც პუბლიკაციისას უფრო თვალშისაცემი იქნებოდა ის ზოგიერთი ხარვეზი, რაც ხელნაწერებში მაინცდამაინც არ იგრძნობა და პავლე ინგოროყვას თვალი და ყური უნდა მოგმადლებოდეს, ეს მაშინაც რომ არ გამოგეპაროს.

96.

„გიორგი მერჩულეს“ შექმნის უამი დამდგარიყო...

და ეს ნაკვლევი, რომელიც ბუმბერაზი წიგნის სახით მოვევლინება უახლეს ქართულ კულტურას, სხარტად ასეთნაირად შეფასდება:

– დიდი მარჯია საქართველოსი!

ეს გრიგოლ რობაქიძის შეფასებაა. აქ ისიც გავითვალისწინოთ, რომ „მარჯი“ მისთვის უაღრესად ტევადი სიტყვა გახლდათ და ფართო და ამაღლებულ შინაარსს მოიცავდა.

ამგვარი ძლიერი შთაბეჭდილება სულაც არ არის გასაკვირი:

პავლე ინგოროყვას მართლაც გამორჩეული ნიგნი შეექმნა, სხვათა შორის, მეტად მოკლე დროში, და ერთი მძლავრი შეტევით.

კულტურისა თუ საზოგადოებრივი ცხოვრების საერთო ფონის თვალსაჩინოდ გამოკვეთა ნიშანდობლივია პავლე ინგოროყვას თხზულებათათვის, მაგრამ ქართული სინამდვილე განსაკუთრებული სისრულითა და შთამბეჭდაობით მაინც ორ ნიგნში წარმოსდგება: ერთია „შოთა რუსთაველი“ და მეორე „გიორგი მერჩულე“;

ერთგან ოქროს ხანის საქართველოა, თავისუფალი და ძლევამოსილი, კულტურის მწვერვალზე მდგარი და

მეორეგან – დაცემული, გვემული, ოლონდ – რაც მთავარია – შინაგანად გაუტეხავი, კულტურული და სახელმწიფოებრივი მთლიანობისათვის მეგრძოლი და თავისუფლებისაკენ შეუპოვრად მიმსწრაფი.

97.

1953 წლის 2 იანვარს პავლე ინგოროყვას სტუმრები რომ ეწვეოდნენ, სუფრა აიშლებოდა თუ არა, მასპინძელი გედევან ხელაიას სთხოვდა: დარჩი, რალაც მინდა გითხრაო, – და კიდეც გაუმჟღავნებდა: რასაც გეტყვი, საიდუმლოა, და არავისთან არაფერი წამოგცდესო.

ამას გაუკვირდებოდა: განა რა საიდუმლოა ასეთიო.

პასუხად კი ამცნობდნენ: მცდელობა მეათე საუკუნის ქართული მუსიკის გასაშიფრად მგონი წარმატებით დავაგვირგვინეო.

მუსიკის ნოტების სახელმძღვანელოების მოტანას სწორედ მას დაავალებდა და გედევან ხელაია მეორე დღესვე კონსერვატორიის ბიბლიოთეკიდან გამოიტანდა სათანადო ლიტერატურას და პავლე ინგოროყვას მიართმევდა.

მას სიჭაბუკიდანვე სწამდა პავლე ინგოროყვას უჩვეულო მიგნებებისა და აღმოჩენებისა და ამჯერადაც დაბეჯითებით ირწმუნებდა, რვა ძირითადი სანოტო ნიშანი მათემატიკური სიზუსტითაა დადგენილიო.

98.

1956 წლის სექტემბრის თვეში პავლე ინგოროყვა გედევან ხელაიასთან ერთად რომ ესტუმრებოდა გიორგი ახვლედიანს, ძველი ქართული მუსიკალური დამწერლობის გაშიფრვის ამბავს ამცნობდა და წინ დაუდებდა გადანერილ ტექსტებთან ერთად საგალობლებზე დართული ნიშნების თანამედროვე ნოტებზე გადატანილ რამდენიმე ნიმუშს, მასპინძელი კი აღტაცებული რომ დარჩებოდა, ეს სთხოვდა:

– ხელი უნდა მომიწერო, გიორგი, ამ ჩემს გაშიფრულ მასალაზე, რომ მე ვარ პირველი... სიფრთხილეს თავი არასოდეს სტკივა, თუ გაიგეს ამის შესახებ, იტყვიან, ეს პავლემ კი არა, ჩვენ გავშიფრეთო!.. ესეც არ იყოს, ამ საკითხების შესწავლით ბევრი მუსიკათმცოდნეა დაინტერესებული.

99.

კონსტანტინე გამსახურდია გაყვებოდა თან აბას-თუმანში და თბილისში დაბრუნებისთანავე ბარათს მისწერდა (1953, 16 სექტემბერი): გზაში ხანგრძლივად ვესაუბრე პროფესორს და გამოტეხილად მითხრა, სრულიად არაფერია საშიშიო.

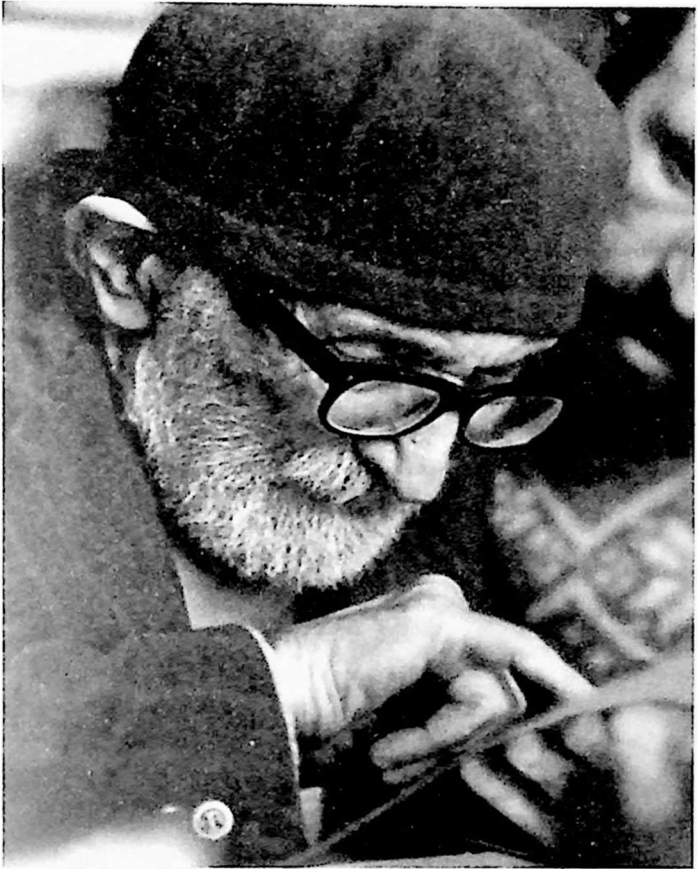
გულის გასამაგრებლად ეუბნება ასე: არაფერია საშიშო, – თორემ მერე ისე ეხვეწება: თავი დაიმშვიდე და ნურაფერს იღარდებო, – ეტყობა, არც ისე იოლად უნდა იყოს პავლე ინგოროყვას მდგომარეობა:

„შენ მუდამ შეუპოვარი ვაჟკაცი იყავი, სიკვდილისა სიცოცხლით დამთრგუნველი. სანამდის მე ცოცხალი ვარ, გეყოლები როგორც შეუმუსრავი კლდე, „ნიავესაც არ მოგაკარებ“. იცოდე მთავარზე უმთავრესია შთაგონება, ე. ი. თვითშთაგონება. ყველაფერი კარგად იქნება. როცა გამოკეთდები, ერთი გავისეირნოთ ძველი ძეგლების სანახავად“.

დიდი სიყვარულით მოგიკითხეს მირანდამ, თამრიკომ და ზვიადმაო, – ცოლ-შვილისგანაც ატყობინებს დიდ სიყვარულსაც და ძლიერ შეშფოთებასაც და ამასაც დასძენს:

„...ზვიადი აგრე ამბობდა: ბიძია პავლეს ვერაფერი მოერევაო“.

ყმანვილკაცს თუ ვინმესი სწამდა, სწორედ ბიძია პავლესი. მამისგანაც ბევრი რამ სმენოდა, თვითონ მისთვისაც ხშირად მოესმინა, მისი წიგნებიც გადაეკითხა და განსაკუთრებით „რუსთველიანათი“ მოხიბლულიყო. მის თვალში პავლე ინგოროყვა ბუმბერაზად წარმოსდგებოდა და, თუმცა შეაშფოთებდა მისი მძიმე ავადობა, თავს დაიმშვიდებდა: მაინც ვერაფერი მოერევაო.

100.

„გიორგი მერჩულე“ ის ნიგნია, რომელიც თითქოს ჩვეულებრივად არც უნდა გამოქვეყნებულიყო. და ბუნებრივად დაჰყვა კიდეც იშვიათი შემთხვევა.

ეს შემთხვევა დიდხანს იყო მიჩუმათებული და მხოლოდ მცირედთათვის ცნობილი, ვიდრე ამ ათიოდე წლის წინათ ციალა ქაროსანიძე ამოატივტივებდა.

გამომცემლობა „საბჭოთა მწერალი“ (რომელიც მის მიერ დაარსებული „ქართული წიგნის“ საფუძველზე შეიქმნა) იმხანად მძიმე ფინანსურ გასაჭირში ჩავარდნილიყო, სამეურნეო ანგარიშზე იმყოფებოდა, თავი ძლივძლიობით გაჰქონდა.

ასეთ დროს „გიორგი მერჩულეს“ (ოთხმოცი საავტორო თაბახი) ჰონორარის გაცემა იმას ნიშნავდა, რომ გადაულახავი განსაცდელის წინაშე დამდგარიყვნენ. ასე ირწმუნებოდა გამომცემლობის ადმინისტრაციაც, ბუღალტერიაც და სტამბის დირექტორიც: სხვა რა დაგვრჩენია, დიდი კლიტე უნდა მოვიტანოთ და გამომცემლობის კარებს დავადოთო.

მაგრამ ხომ დარჩენილიყო ეს ერთადერთი შანსი: „გიორგი მერჩულეს“ ჰონორარი.

ერთადერთი და გამომცემლობისა და სტამბის გადამრჩენიც...

და ცოტა ხანში თანამშრომლები და სტამბის მუშები აღტაცებულნი ულოცავდნენ ერთმანეთს გადარჩენას, პავლე ინგოროყვას ჰონორარზე უარი უთქვამს, არც კი დაფიქრებულა, ჩვენი სავალალო ყოფა რომ შეუტყვიაო. მთელი ჰონორარი აქ დატოვაო.

101.

გიორგი ნატროშვილს განსაკუთრებით უყვარდა ამ შემთხვევის გახსენება. და მოგვიანებით სტატიას „მატიანეთა და წყაროთა კვალზე“ სწორედ ამ ამბის გახსენებით დაიწყებს:

1959 წელს, მოსახლეობის სრულიად საკავშირო აღწერა და, აი, სტატისტიკურ სამმართველოში მისი კაცი, ამოალაგებს ვეება პორტფელიდან რვეულებს ზუსტი ცხრილებით, აღწერის მონაცემთა შესანიშნავი ანალიზით და მოითხოვს დამატებით ცნობებს ზოგიერთი რამის დასაზუსტებლად.

იმასაც დასძენს: მინისტრთა საბჭოში ვიყავი და იქიდან თქვენთან მომასწავლესო.

ვინ არის, რა უნდა, რომელი სამმართველოდანაა? – გაკვირვებით შეჰყურებს ამ სამმართველოს მუშაკი, – ეს ყველაფერი ასე ზუსტად საიდან იცის და სახელმწიფოებრივ საქმეშიც რა მონდომებით ერევა. და გული არ უთმენს:

– ვინ ბრძანდებით?

– მე ის კაცი ვარ, – მიუგებს მოსული, – ვისაც ყველაფერი ეხება და ეკითხება, რაც კი საქართველოს შეეხება.

ვაითუ ოფიციალური ცნობა მომთხოვოს, ვიდრე სათანადო მასალებს გამაცნობდესო, და ამიტომ წინასწარვე იჭერს თადარიგს. მე ის კაცი ვარო...

ის კაცი იყო სწორედაც და სამმართველოს მუშაკსაც უნებლიეთ აღმოხდება:

– ბატონო, თქვენ პავლე ინგოროყვა ხომ არ ბრძანდებით?

102.

1961 წლის 27 აგვისტოს რიცხვით დათარიღებული ეს ბარათი დასთან გამოეგზავნა გრიგოლ რობაქიძეს და დიდ აღტაცებას გამოთქვამდა „გიორგი მერჩულეს“ გამო.

ამასაც მიაწერდა:

„ესაა ჩემი აზრი, რომელსაც აცნობებ ავტორს შეხვედრისას. ეს საჭიროდ მიმაჩნია“.

და ლიდა რობაქიძეც სასწრაფოდ მოძებნიდა პავლე ინგოროყვას.

პავლეს ხელი აუთრთოლდებოდა, ნაცნობსა და ძვირფას ხელნაწერს რომ დახედავდა; და თრთოლვა მერე გენახათ, სიტყვებს რომ გაარჩევდა:

„კარგა ხანია მოვათავე კითხვა პავლე ინგოროყვას წიგნისა – „გიორგი მერჩულე“, როცა ვკითხულობდი, მოგწერე: შესანიშნავია-მეთქი. ახლა გწერ: ეს წიგნი დიდი გამარჯვებაა, დიდი. თავისებურება მისი, არაჩვეულებრივი: კითხულობ მას და ხედავ: საქართველო იზრდება, ვითარ ცოცხალი არსი, ვრცელდება თანდათან, მკვიდრდება ნელინელ, დგინდება, მტკიცდება. წიგნი ციხე-სიმაგრედაა აღმართული, ისეთ ციხე-სიმაგრედ, რომელსაც ვერარა შელახავს და ვერარა აიღებს. ამას ესეც უნდა დაერთოს: ამ მძლავრ ხელებში დიდი მადლიცაა“.

103.

პავლე ინგოროყვას მიაწვდიდნენ ემიგრაციაში მოღვაწე ქართველი სწავლულის ალექსანდრე მანველიშვილის შეფასებებებს „გიორგი მერჩულესი“:

„აქ ავტორი გვევლინება როგორც მეცნიერი მხედარი, რომელიც იცავს მამა-პაპათა მიერ სისხლით მორწყულ მინას. და მათ გაპოხიერებულ ნიადაგზედ შექმნილ ქართულ კულტურას, სიმართლისა და ისტორიული ჭეშმარიტების საფუძველზე“.

და კიდევ:

„პავლე ინგოროყვას სწავლება საქართველოს სამხრეთის საზღვრების შესახებ, მასზე ჩვენი უფლებებისა და სხვათა შესახებ უნდა გახდეს გამოღვიძებული ერის ახალ თაობათა სახელმძღვანელოდ და აქ კიდევ ერთხელ პ. ინგოროყვა გვევლინება არა როგორც მარტო მკვლევარი, არამედ როგორც მასწავლებელი ერის, სვე-ბედის განმგებელი“...

104.

ოთხი აკადემიკოსი მწერალი – კონსტანტინე გამსახურდია, გიორგი ლეონიძე, გალაკტიონ ტაბიძე და იოსებ გრიშაშვილი – ვრცელ განცხადებას დაწერდა საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის სახელზე და ოფიციალურად წააყენებდა პავლე ინგოროყვას კანდიდატურას.

განცხადება დასამტკიცებლად მწერალთა კავშირის გამგეობის პრეზიდიუმის სხდომებზე გაუტანიათ 1955 წლის 30 ივნისს.

განცხადება, რომელშიც ლაკონიურად, ოღონდ მრავალმხრივ და ზუსტად იყო წარმოჩენილი პავლე ინგოროყვას მეცნიერული ინტერესები და მისი მოღვაწეობის გამორჩეული მნიშვნელობა, გიორგი ლეონიძეს წაუკითხავს.

კონსტანტინე გამსახურდიას სიტყვა უთხოვია და, თითქოს სრულიად არ კმარობს განცხადების შედგენაში მონაწილეობასო, ხელახლა ვრცლად უსაუბრია პავლე ინგოროყვას მეცნიერულ ღვაწლზე. მართლაც ვერ კმარობდა, განცხადებაში ხომ პიროვნულ თვისებებზე ვერ ჩამოაგდებდა სიტყვას, ახლა კი ამასაც საგანგებოდ გამოჰკვეთდა („მწერალთა ახალი თაობების საგულისხმოდ მე მინდა ხაზი გა-

ვუსვა პავლე ინგოროყვას არამართო განსაკუთრებულ შრომის უნარს და მის დიდ ნიჭს, მის ადამიანურ ღირსებებსაც... დიდი მორალური სიფაქიზით ცნობილია ჩვენს მწერლურ ოჯახში, მეგობრობაში უებრო რაინდი, გაჭირვების ჟამს ერთგული... თავის არც ისე მაგარი ფიზიკური კონსტიტუციის მიუხედავად მაშინაც არ ეშვება საწერ მაგიდას და სტამბას, როცა მისი ჯანმრთელობა კატასტროფის ზღურბლზეა მისული") და არც სხვა მხრივ მოიღლებოდა პავლე ინგოროყვას ქებით.

კონსტანტინე გამსახურდია თავის ხელით წაიღებდა განცხადებას აკადემიაში.

პავლე ინგოროყვა თუ ეჭვობდა, ნეტა იქ რა იქნებო, მაგრამ კონსტანტინე ეჭვებს უქარწყლებდა, სულ ასე წარმატებით მოთავდება ყველაფერი, მე დამიჯერე, აკადემიაში მოწინააღმდეგე არა გყავს, თუ გეყოლება და შეცვლით ისინი მაინც ვერაფერს შეცვლიანო.

პავლეს ასე დაბეჯითებით უმტკიცებდა, თვითონ კი გულის სიღრმეში მაინც შიშობდა, რაიმე გაუგებრობა არ მოხდესო და კვლავ აკადემიას მიაშურებდა, კვლავ სათითაოდ ჩამოივლიდა პრეზიდუმის წევრებს... და კვლავ დაიმედებული გამობრუნდებოდა.

მაგრამ თურმე ეს იმედი უნუგეშოდ უნდა გაცრუებულიყო.

105.

სრულიად მოულოდნელად ისეთი ვითარება შეიქმნა, რომ პავლე ინგოროყვას აკადემიის არჩევნებში მონაწილეობის უფლებასაც არ მისცემდნენ.

კატორღიდან ახალ დაბრუნებულ ლევან გოთუას ჯერ კიდევ ვორკუტის ბანაკში მყოფი ზურაბ მიქელაძისათვის წერილი რომ გაუგზავნია 1955 წლის 27 აგვისტოს და თბილისურ ამბებსაც ატყობინებდა, ესეც უცნობებია, როგორც იმხანად მწვავე და გახმაურებული მოვლენა:

„აქეთ ახალი და თავისებურ დისკუსიის გამომწვევი „მერჩულე“ გახლავთ. ზოგ ვინმეს (სომხებს, აფხაზებს) საშინლად არ მოეწონათ და ათასგვარი, ვგო-

ნებ ჯერჯერობით უშედეგო, ქვეშ-ქვეშა იერიშები მიიტანეს აქაც და მოსკოვშიაც“.

ეს მეტად არაჯანსაღი აუიოტაუი „გიორგი მერჩულეს“ ირგვლივ განსაკუთრებით აფხაზეთის მხარეში შეექმნათ; და ტენდენციურად განწყობილ, გარუსებულ აფხაზ მეცნიერებსა და პარტიულ წრეებს მოსახლეობის გარკვეული ნაწილი აეყო-ლიებიანთ, თავიანთ აზრებს პავლე ინგოროყვას მიაწერდნენ და ხალხს ჩააგონებდნენ, ჩვენი აყრა და აქედან გასახლება გადაუწყვეტიათ და „გიორგი მერჩულე“ ამის იდეურ საფუძველს ამზადებსო...

პავლე ინგოროყვას მთელი ცხოვრება არ მოჰკლებია ათასგვარი ცილისწამება და ახლა ესეც მიმატებოდა...

ყველამ ხომ არ იცოდა, სინამდვილეში რას ამტკიცებდა ქართველი სწავლული – და ზოგი თუ განზრახ აყალბებდა რეალურ ვითარებას, უმეტესობას გულწრფელად სჯეროდა, ჩვენს მიმართ მტრულადაა განწყობილიო.

უბედურება სწორედ ეს იყო...

არადა, ნეტა რა თვალთ უნდა წაეკითხათ „გიორგი მერჩულეს“ ეს თავი (რაც აფხაზეთის მხარის ისტორიას ეძღვნება), რომ გარდა პირუთვნელი კვლევა-ძიებისა, ობიექტური ისტორიული სურათის აღდგენის ცდისა, სავსებით მკაფიო სტრიქონებს შორის რაიმე უკეთური განზრახვა ამოეკითხათ?..

106.

ბუმბერაზ წიგნში „გიორგი მერჩულე“ ისტორიულ, გეოგრაფიულ და ლინგვისტურ მონაცემთა დეტალური და მიუკერძოებელი ანალიზის წყალობით დასაბუთდებოდა, რომ აფხაზეთი გახლდათ ისტორიული ქართული მხარე, ეს დასკვნა კი გამოიწვევდა იმპერიული ხელისუფლების გულისწყრომას და წამოშლიდა აფხაზებს, რათა „გიორგი მერჩულე“ ამოღებულიყო სამეცნიერო მიმოქცევიდან და მისი ავტორიც დასჯილიყო.

საქართველოს კომუნისტური პარტიის ცენტრალური კომიტეტი მღელვარების გამწვავებას მოერიდა და, პირველ ყოვლისა, ის მოიმოქმედა, რომ აკადემიაში პავლე ინგოროყვას კანდიდატურა მოახსენებინა: იქნებ გულისწყრომა ამით დავაცხროთო.

იმ ათასგვარმა ქვეშ-ქვეშა იერიშებმა აქაც და მოსკოვშიც თავისას მიაღწია.

ეს ძალმომრეობა რომ შეუტყვია, გალაკტიონს ისე დაწყვეტია გული, რომ მაშინვე საგანგებოდ ჩაუნიშნავს (1955 წლის 8 სექტემბრის ჩანაწერი):

„ჩვენ რომ აკადემიის წევრობის კანდიდატად პავლე ინგოროყვა წარვადგინეთ (მწერალთა კავშირმა). ეს არ მოსწონებიათ მაღლა. დაუბარებიათ სამივე მდივანი და უბრძანებიათ, უკანვე წაიღეთ თქვენი წარმოდგენა“.

107.

პავლე ინგოროყვას ფუნდამენტურ მონოგრაფიაში „გიორგი მერჩულე“ წარმოისახებოდა ისტორიულად სავსებით სანდო და დამაჯერებელი სურათი აფხა-

ზეთის მხარის ქართული ეთნიკური სათავეისა, რაც გამოიწვევდა აფხაზ მოსახლეობაში მღელვარებასა და საპროტესტო გამოსვლებს და საქართველოს კომუნისტური პარტიის ცენტრალური კომიტეტში გადაწყდა, ეს წიგნი საერთოდ უნდა აიკრძალოს, რასაც კრემლის მიერ წაქეზებული აფხაზები ითხოვდნენ, რათა „გიორგი მერჩულე“ სამუდამოდ დაესამარებინათ.

და ეს გადაწყვეტილება მეცნიერთა ხელით უნდა აღსრულებულიყო. კიდეც დაუბარებიათ ისტორიის ინსტიტუტის სწავლული მდივანი ედიშერ ხოშტარია-ბროსე და განუცხადებიათ: არის აზრი პავლე ინგოროყვას წიგნის „გიორგი მერჩულეს“ ამოღების შესახებო...

როცა დანაბარები ნიკო ბერძენიშვილს მოახსენეს, იმჟამად ისტორიის ინსტიტუტის დირექტორს, იმას აშკარა უკმაყოფილება ვერ დაუფარავს, „წიგნის ამოღება – ეს რაღა მეთოდიაო“.

და საკმაოდ შეუპოვრობაც გამოუჩენია, რათა თავსმოხვეულ უმსგავსობას არამცთუ არ აჰყოლოდა, მთლად მისი ჩაფუშვისთვის მიეღწია.

არა, აზრად ნეტა ვის მოუვიდა, რომ ნიკო ბერძენიშვილის ავტორიტეტს, როგორც ენებათ, ისე მოიხმარდნენ: ამხელა მეცნიერსა და მოღვაწეს საკუთარი ხელით გადააცემინებდნენ ანათემას და

1924 წლის აგვისტო-სექტემბრის ტრაგედიის გლოვისა და პროტესტის ნიშნად: ვახტანგ კოტეტიშვილი, კონსტანტინე გამსახურდია, პავლე ინგოროყვა, ალექსანდრე აბაშელი

დაასამარებინებდნენ წიგნს, რომელიც იმას ღირშესანიშნავ მეცნიერულ მოვლენად მიაჩნდა.

მან კი სწავლულ მდივანს დააბარა ცენტრალური კომიტეტის სამეცნიერო განყოფილებაში: ამ საკითხზე ინსტიტუტი თავის დასკვნას მოგახსენებთო.

და მალევე წარუდგენია რეცენზია, „მოხსენებითი ბარათი“, რომელიც ემყარებოდა ისტორიკოსების: მერი ინაძის, მარიამ ლორთქიფანიძისა და თვითონ ნიკო ბერძენიშვილის საგანგებოდ დაწერილ ნარკვევებს და უმთავრესად იწონებდა „გიორგი მერჩულეს“, კერძოდ, აფხაზეთის ნაწილს, ხოლო შენიშვნები გამოხატავდა მეცნიერულ მოსაზრებათა სხვადასხვაობასა და ცალკეულ დეტალთა თუ დებულებათა დაზუსტების სურვილს და ვრცელი მსჯელობა ბუნებრივად ბოლოვდებოდა სამართლიანი შეფასებით: „...პავლე ინგოროყვას დამსახურება ამ საკითხის მეცნიერულ შესწავლაში უდავოდ საპატიოა. საკითხის დასმითა და რიგი დებულებების სწორად გადაწყვეტით ავტორმა საგრძნობლად წასწია წინ საქართველოს ისტორიის ამ პრობლემის მეცნიერული შესწავლის საქმე“.

ცენტრალურ კომიტეტში რას ელოდნენ და ახლა წინ რა ედოთ; და თუმცა „მოხსენებითი ბარათი“ ძალიანაც არ ეჭაშნიკებოდათ, მაგრამ პავლე ინგოროყვას წიგნის „ამოღებაზე“ ჯერჯერობით ხელი უნდა აეღოთ.

108.

– ხეთური იეროგლიფები წავიკითხე, – ეტყოდა პავლე ინგოროყვა ანა კალანდაძეს, ძლიერ დაინტერესებულს ძველი ქვეყნებითა და სამყაროთი, სულიერად იქით რომ მიილტვოდა და პოეზიაშიც კანთიელად და შთამბეჭდავად წარმოსახავდა ამ განცდას, – უცებ რომ აღმომეჩინა ეს ყველაფერი, გავგიჟდებოდი!.. ეს ხეთური სამყარო დაახლოებით დღევანდელ ტრაპიზონთანაა, იქ, სადაც ქართველები ცხოვრობენ თურქეთში. ეს არის ის არიან-ქართლი, საიდანაც წმინდა ნინო იყო წარმოშობით – კაპადოკია. ნინო თავის სახლში მოვიდა: ქართლიდან ქართლში!.. ამაზე მიმანიშნებელი ცნობები აქვთ ძველ ისტორიკოსებს – იოსებ ფლავიუსსა და სხვებს. ოთხი ძველი სამყარო: ეგვიპტე, შუამდინარეთი, ხეთა და საბერძნეთი. ბერძნები დიდად არიან დავალებულნი ხეთური კულტურისაგან.

ნიშანდობლივია, რომ პირველი ლირიკული კრებულის გამოსვლამდე ანა კალანდაძე ჩამოწერდა იმ პიროვნებათა სიას, რომელთა თხოვნითაც მათთვის გადაწერდა ლექსებს. და ერთგან აღნიშნავდა:

– ბატონმა პავლე ინგოროყვამ მთხოვა და გადავუწერე ლექსები, მივართვი შინ 1949 წლის 22 მარტს.

109.

პავლე ინგოროყვა „მნათობის“ რედაქციაში შეივლიდა: ერთ კარს შეაღებდა, თვალს მოავლებდა და ვისაც ეძებდა, იქ რომ ვერ დაინახავდა, მაშინვე გამოიხურავდა, ოთახში ედიშერ ყიფიანი და თენგიზ გოგოლაძე ისხდნენ და საუბრობდნენ.

თენგიზი მერე დაბეჯითებით ველარც გაიხსენებდა, მოთხრობა დატოვებული ჰქონდა თუ ის-ის იყო მიეტანა, ველარც იმას გაიხსენებდა, რამ წამოავლებინა ხელი ფანქრისა და ფურცლისათვის და რამ ჩაახატვინა ქუდი, ვეება პორტფელი, მარცხენა ხელი რკალად რომ შემოვლებია, და ორი ტერფი. ესაა და ეს.

და ედიშერ ყიფიანი ამ სახელდახელო მონახაზს რომ დახედავდა, აღფრთოვანდებოდა: შენ მხატვარიც ყოფილხარ ძმაო.

„...ამ ძუნწი ხაზებით, ისე, რომ სახე და სხეული ამ ადამიანისა არც კი გვიჩვენა, ავტორმა მოახერხა კარგად გადმოეცა ხასიათი. იგი ჩვენი დიდებული მწერალი და მეცნიერი პავლე ინგოროყვაა, თავისი განუყრელი პორტფელით. ჩვენ მას ზურგიდან შევყურებთ... თავი საერთოდ არც არის მოხაზული, მაგრამ ისეთი შთაბეჭდილება გექმნებათ, თითქოს

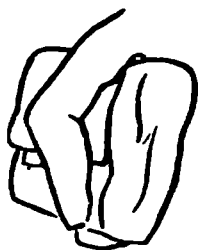
შეჰყურებდეთ თქვენსკენ მომავალ ამ საოცარ ადამიანს, მისი ღრმად ჩამჯდარი თვალებიდან წამოსული შუქი განათებდეთ. იგი გიახლოვდებათ თქვენ და ის რკალად მოხრილი მარცხენა მკლავი თითქოს შემზადებული აქვს, რათა ეს ჯადო-პორტფელი მძიმედ გადმოიღოს და ენერგიულად დაგიდოთ მაგიდაზე, ზედ გაშლილი ხელის მტევნები დაალაგოს და თავის რალაც საოცარ აღმოჩენასა თუ მიგნებაზე დაგიწყოთ მღელვარე საუბარი... ნოველასავით არის ეს ნახატი“.

ვახტანგ ჭელიძე ამ ძუნწ ხაზებში, სახე რომ არც ჩანდა, თვალებიდან წამოსულ შუქსაც ხედავდა, რადგანაც ის ჯადო-პორტფელი მის წინაშეც არაერთხელ დადებულა მაგიდაზე, გაშლილი ხელის მტევნებიც დაწყობილა და პავლე ინგოროყვა რალაცა საოცარ აღმოჩენასა თუ მიგნებაზე ალაპარაკებულა მღელვარედ.

თვალებსა და იქიდან წამოსულ შუქსაც ამიტომ ამჩნევს.

ვისაც პავლე ინგოროყვა არასოდეს უნახავს, ნახატზე თვალები იქნებ ვერც იგულისხმოს ასე გამოორჩეულად, მაგრამ მთლიანი მონახაზი მასაც კი აგრძნობინებს, არაორდინარული პიროვნება უნდა იყოს გამოსახულიო.

ამ პიროვნების მაღლი გადმოსულა მეგობრულ შარჟზეც.

თენგიზ გოგოლაძის
მეგობრული შარჟი

110.

თენგიზ გოგოლაძის მიერ შექმნილ მეგობრულ შარჟს პავლე ინგოროყვასი შეაფასებდნენ როგორც თავისებურ ნოველას. და ისე მოხდებოდა, რომ მართლაც მოიქსოვებოდა ნოველასავით სტატია ამ ნახატის გარშემო და ასეც დაერქმეოდა – „მეგობრული შარჟი“.

ოთარ ჩხეიძე სივრცეში გაბნეული ამ რამდენიმე შტრიხიდან, პირველ ყოვლისა, ღიმილს რომ უნდა იწვევდეს, თბილ, ტკბილ, გულგახსნილ, საამურ ღიმილს, რეალისტურსა და დრამატულ შინაარსს ამოიტანს – თავისთავად ივსება გამოტოვებული ხაზები, სუსტი სხეული ძლიერი სულით ივსება და ამოძრავდება.

პავლე ინგოროყვას მოძრაობის მარშრუტი კი მართლაც დრამატული იერით შეფერილა:

„...მიდის და ადის კიბეებიდან კიბეებზედა, აღმართებიდან აღმართებზედა, ადის და ჩამოდის; ადის ისე, რო დიდი იმედი არ ეტყობა სახეზედა, ჩამოდის ისე, რო იმედი რო არ დაუკარგავს; ადის და ჩამოდის, ადის და ჩამოდის, ააქვს და ჩამოაქვს ის სავსე პორტფელი, ააქვს და გადუხსნის, თუ შეაღწია, გადუხსნის და უმტკიცებს, უმტკიცებს და ვერას უმტკიცებს, რადგან რო ჰხვდებიან არცთუ მაინცდამაინც ერუდირებული ადამიანები, ანთუ მუხთალნი, ანთუ ისეთნი, რო მოქცეულან მისთა მოშურნეთა თუ მეტოქეთა გავლენის ქვეშა, ცენზიან მოშურნეთა, ცენზიან მეტოქეთა გავლენის ქვეშა, და რო უმტკიცებს და ვერას უმტკიცებს, რალა თქმა უნდა; ვერ უმტკიცებს და მაინც არ ეშვება, ადის და ჩამოდის, ააქვს და ჩამოაქვს, მოხრილი ადის, მოხრილი ჩამოდის, პორტფელის სიმძიმითა, ფიქრის სიმძიმითა, სუსტი სხეულითა, ძლიერი სული როლა იმაგრებს, მეტი არაფერი, მეტი არაფერი – ძლიერი სული“.

111.

არც ისე დიდი ხნის წინათ პავლე ინგოროყვას მხოლოდ ზოგადი წარმოდგენა ჰქონდა მუსიკის თეორიასა და ისტორიაზე, სრულებით არ იცნობდა ახალ სანოტო სისტემას, მისთვის ეს შეუცნობელი სფერო გახლდათ: თვითონ მუსიკის მოსმენა იტაცებდა, სიმღერა-გალობანი ატყვევებდა: ხალხურიც, კლასიკურიც, საეკლესიოც, მაგრამ ამ მხრივ მისი განათლება და ცოდნა, არსებითად, მოსმენითა და აღქმით ამოიწურებოდა.

ახლა კი, როცა ჰიმნოგრაფიის რიტმული აღნაგობის კვლევამ ძველი მუსიკალური დამწერლობის საიდუმლოს გადაჰყარა, მუსიკის თეორიაცა და ისტორიაც საკმაოდ მალე, ოღონდ ისე სრულყოფილად შეესწავლა, რომ თანამედროვე სანოტო ნიშნების მომარჯვება სულ რაღა იყო...

და იოლად გადაიტანდა კიდევ ახალ სანოტო ნიშნებზე მეთათე საუკუნის ჩანაწერებს.

პირველად ღვთისმშობლისადმი მიძღვნილ საგალობელს („გიხაროდენ!“).

ესეც პირველი შთაბეჭდილება და განცდა: მღელვარე, ერთიანი, განუყოფელი:

– ძნელი გადმოსაცემია განუმეორებელი განცდა იმ წუთებისა, როდესაც პირველად მოვისმინე საუკუნეთა წიაღიდან შემოდნეული ხმები, ჩვენგან ათეული საუკუნით დაშორებული ბგერები.

112.

პავლე ინგოროყვა ახლა მეათე საუკუნის მელო-
დიებში დანთქმულიყო და ერთიმეორის მიყოლე-
ბით ხსნიდა და ხსნიდა საგალობელთ: ათს, ოცს,
ორმოცს, სამოცს, ოთხმოცს... და არც ნეტარების
ბურუსი იფანტებოდა და არც მუსიკის მშვენიერება
ფერმკრთალდებოდა, მის თვალწინ იბადებოდა –
ხელახლა და სამუდამოდ – დიდებული მელოდიები,
საკვირველი თავისი შინაგანი ლოგიკით და მუსიკა-
ლური აზრის სიღრმით.

და თუმცა საგალობელთა მშვენიერებას არაფერი
მოჰკლებია, მაგრამ გამაოგნებელი შინაგანი აღტ-
კინება თანდათან ჩაცხრა და პავლე ინგოროყვა
რომანტიკული განწყობილებებიდან გამოერკვა,
ყველა ჰიმნის გაშიფვრა ჯერ შორს იყო, გამოსა-
ძიებელი და დასაზუსტებელი კიდეც რამდენი რამ
გამოილანდა, მაგრამ რაც გახსნა და დაადგინა,
სავსებით კმაროდა საიმისოდ, რომ თავისი აღმო-
ჩენა სხვებისთვისაც გაეზიარებინა – მუსიკოსები-
სათვის, ვინც ამ სამყაროში თავს უფრო მშობლიუ-
რად გრძნობდნენ.

გიორგი ახვლედიანის მონახულებისა და მისთვის ძველი ქართული სანოტო ნიშნების გაშიფრული ნიმუშების გაცნობის შემდეგ კვლავ გედევან ხელაიას იახლებდა და 1956 წლის 30 სექტემბერს ოპერისა და ბალეტის სახელმწიფო თეატრის დირიჟორს დიდიმ მირცხულავას ესტუმრებოდა.

იმავე სახლში – თერთმეტსართულიანი რომ შერქმეოდა, როგორც იმუამად ყველაზე მაღალ შენობას დედაქალაქში – ცხოვრობდნენ ოპერის მომღერალი მიხეილ ხელაია და მუსიკათმცოდნე პავლე ხუჭუა და შეხვედრას ისინიც ესწრებოდნენ.

პავლე ინგოროყვა მოკლედ აუხსნიდათ, თუ რომელი ხანისა იყო ეს საგალობლები და როგორ მოხდა მათზე დართული ნიშნების გადატანა თანამედროვე ნოტებზე.

პირველი საგალობელი, რომელსაც დიდიმ მირცხულავა დაუკრავდა, მიქაელ მოდრეკილის კრებულიდან ამოღებული ჰიმნი იქნებოდა – „გიხაროდეს ქალწულთა სიქადულო“.

როიალზე აჟღერებული მუსიკა ძალდაუტანებლად ადასტურებდა პავლე ინგოროყვას ამოხსნის სიზუსტეს.

ათი საუკუნის წინანდელი მუსიკის მოსმენა თვალზე ცრემლს მოჰგვრიდა ყველას და ცრემლები მოადგებოდა თვითონ პავლესაც...

113.

გედევან ხელაიას გაგზავნიდა კომპოზიტორთა კავშირში ანდრია ბალანჩივაძესთან და ბარათს გაატანდა. ითხოვდა: ძველი ქართული მუსიკალური დამწერლობის გაშიფვრის ჩემს მიერ მიგნებული გასაღები არავინ მიითვისოსო.

5 ოქტომბერს კი საქართველოს სახელმწიფო მუზეუმის დირექტორს გაუგზავნიდა განაცხადს: თქვენს განკარგულებაში არსებული ყველა საეკლესიო გალობის ჩანაწერი შესაძლებელია მხოლოდ ჩემი გასაღებით ამოიხსნასო.

და აი, პავლე ინგოროყვა მიდის საქართველოს კომპოზიტორთა კავშირში და მდივნებს, ცნობილ კომპოზიტორებს ანდრია ბალანჩივაძესა და ალექსი მაჭავარიანს აცნობს კვლევის მთელ პროცესს.

მეცნიერები განუცვიფრებია მის ნაამბობს და ალექსი მაჭავარიანს სურვილი გამოუთქვამს, ყველა დებულებასა და თვით გაშიფრულ მუსიკალურ ტექსტებს უფრო ღრმად და გულდასმით გავეცნობიო.

გულდასმით შესწავლამ არამცთუ არ გაუნელა ანაზღეული აღფრთოვანება, პირიქით, უფრო გაუცხოველა და თავი მოვალედ მიიჩნია, პავლე ინგოროყვას აღმოჩენას უკვე მანამ გამოხმაურებოდა და თავისი გულწრფელი განცდა წინასწარვე ეუწყებინა საზოგადოებისათვის, სანამ მკვლევარი მთელს თავის ძიებებსა და მიგნებებს მონოგრაფიულად დაამუშავებდა.

ეგ არის, კომპოზიტორი წერას ცოტა მიუჩვეველი გახლდათ და შიშმა შეიპყრო, ვაითუ ისე ნათლად და მწყობრად ვერ ჩამოვაყალიბო სათქმელი, როგორც შინაგანად ვგრძნობ და როგორც ამხელა

აღმოჩენა იმსახურებსო. თავის კრთომას პავლე ინგოროყვას გაუმხელდა, პავლესგან გია მარგველაშვილი შეიტყობდა და კომპოზიტორს შესთავაზებდა, თქვენ მოიფიქრეთ და მესაუბრეთ და ჩანანერს მე მოვამზადებ, სტილურადაც მე დავხვეწო.

ასე დაიწერა და გამოქვეყნდა ალექსი მაჭავარიანის სტატია ქართულადაც და რუსულადაც.

გაშიფრული ნიშნები შეადგენს სავსებით ორგანიზებულ მელოდიასო – პირად შთაბეჭდილებებს გამოთქვამდა კომპოზიტორი – ხასიათდება ღრმა ეროვნულობით და ავლენს მჭიდრო კავშირს სახალხო-გუნდურ მუსიკასთან. და ოთხმოცივე საგალობლის მოსმენისას დიდებული ძველქართული მუსიკა ჟღერდაო.

პავლე ინგოროყვას გაახარებდა ასეთი შეფასება და სულაც არ ჩათვლიდა ნაადრევად, მონოგრაფიას უკვე ჩაჯდომოდა, ოღონდ ვიდრე დაასრულებდა, თვითონაც მოინდომებდა ინტერვიუს გამოქვეყნებას „ლიტერატურული გაზეთის“ ფურცლებზე, სადაც ძირითად დებულებებს გამოთქვამდა.

ასეთი აჩქარება არა სჩვეოდა, მაგრამ „ხეთური დამწერლობის“ ბედი გულზე მძიმედ აწვა და ის ააჩქარებდა, ვაითუ მონოგრაფიის გამოქვეყნება ამჯერადაც გამიძნელონ და მთავარი დებულებები მაინც იყოს დაბეჭდილიო.

114.

პავლე ინგოროყვა ერთმა საკითხმა დააინტერესა: ხომ არ შემოუნახავს XIX-XX საუკუნის საეკლესიო საგალობლებს ძველქართულ საგალობელთა კვალიო – და ხელნაწერთა ინსტიტუტს ეწვია, რათა ენახა იქ არსებული ქართული საეკლესიო მუსიკის ყველა ჩანაწერი.

მართლაც გადასცეს XIX საუკუნის ოთხმოციან-ოთხმოცდაათიან წლებში ძველქართული სასულიერო მუსიკის საუკეთესო მცოდნეთაგან ჩანერილი ქართული საეკლესიო საგალობელთა კრებულები, რომელიც მანამდე სრულიად უქმად იდო.

პავლე ინგოროყვა ჩაათვალიერებს თუ არა კრებულთა სარჩევს, უმაღლვე გამოარჩევს მრავალ სხვა

თხზულებას შორის მისთვის კარგად ცნობილ ლექსთა პირველ სტრიქონებს.

ეს ხომ ის ჰიმნები იყო, „გიორგი მერჩულეში“ რომ გამოექვეყნებინა და რამდენიმე ძველ საგალობელს დასდებოდა საფუძვლად.

კეთილი და პატიოსანი: ეს ხომ იმას ნიშნავს, რომ მეათე საუკუნის პოეტური ტექსტები არც ისე დიდი ხნის წინათ კვლავაც სრულდებოდა.

ნეტა მუსიკაც თუ შემორჩა?

შესადარებლად ერთ-ერთი ქორალი აიღო, „სასწაულითა“, რომლითაც იხსნებოდა მეათე საუკუნის საგალობელთა კრებული, მოიძია ოთხმოციანი წლების ჩანაწერშიც და თვალსაჩინოდ გამოიკვეთა მსგავსება – ნიშანთა დიდი ნაწილი დაემთხვა ერთმანეთს.

მეცხრამეტე საუკუნის ჩანაწერები უფრო რთული ჩანდა, მაგრამ მსგავსება მაინც აშკარა იყო.

ირაკლი ანდრონიკაშვილი ამ ეპიზოდის მოყოლას მღელვარე ინტონაციით ამთავრებს, რათა მკაფიოდ გამოჩნდეს სიტუაციის განსაკუთრებულობა:

– პავლე ინგოროყვამ კინაღამ გრძნობა დაკარგა ასეთი განსაცვიფრებელი დამთხვევით გაოგნებულმა. ინსტიტუტში დღემდე იგონებენ, როგორ ითხოვა მან დასუსტებული ხმით ჭიქა წყალი...

115.

ჭაბუა ამირეჯიბი საკონცენტრაციო ბანაკიდან მის-
წერდა ლადო სულაბერიძეს 1957 წლის 24 თებერ-
ვალს:

„შენი გამოგზავნილი „ლიტ. გაზეთი“ ქართული მუ-
სიკალური ანბანის ამოხსნის სტატიითურთ მივიღე
და სიმართლე გითხრა ასეთ აღტაცებაში კარგა
ხანია არაფერს მოვუყვანივარ. გახსოვს, თუ არ
ვცდები პავლე ინგოროყვას მიუძღვნა ვალერიან გა-
ფრინდაშვილმა: „შავ ჭიანურის აჩრდილს გადარებ,
ხარ დაფერფლილი ცეცხლის ნაცარი,“ დაფერფლი-
ლი კი არა, ინტუიციის კოცონი ყოფილა ეგ ბერი-
კაცი. ვგონებ, განსვენებული ბატონი ივანეს მეტს,
სხვას არავის მიუძღოდეს ქართული კულტურის
წინაშე ამდენად მნიშვნელოვანი დამსახურება. ძა-
ლიან მაინტერესებს, რას წარმოადგენს თვით ჰანგი
ამოხსნილი ნაწარმოებებისა? ბერძნული საეკლე-
სიო მუსიკის გავლენის პროდუქტია, თუ წმინდა
ქართული მუსიკის ნიმუში?“

116.

საერთაშორისო კულტურულმა ორგანიზაცია „იუნესკომ“ ქართული სანოტო ნიშნების გაშიფრვას საგანგებო რადიოგადაცემა მიუძღვნა 1962 წლის 22 აგვისტოს და გადაცემისას ეს სასულიერო მელოდიებიც ააჟღერა, ჟურნალ „კურიერ იუნესკო“-ს მაისის ნომერში კი მსოფლიოს მრავალ ენაზე რომ გამოდის, კერძოდ: ინგლისურ, ფრანგულ, ესპანურ, გერმანულ, არაბულ, იაპონურ, იტალიურ და რუსულ ენებზე – გამოქვეყნდა პავლე ინგოროყვას არცთუ ვრცელი, ოლონდ უაღრესად ტევადი და განზოგადებული შინაარსის წერილი: „დაკარგული ქართული ჰიმნები“.

ევროპის კულტურული წრეები ღრმად დააინტერესა ათასწლოვანი საიდუმლოს ამოხსნის ამ ფაქტმა და მათთვის მანამდე უცნობი ქართველი მკვლევარის სახელი ერთბაშად გახმაურდა ევროპელ მუსიკის (საერთოდ კულტურის) მოამაგეთა შორის. ფრანგი კომპოზიტორისა და ხალხური მუსიკის სპეციალისტის ალბერტო ჰემზისა და მუსიკისმცოდნე ბატია მაიერის სტატიები „კურიერის“ მომდევნო ნომერშივე დაიბეჭდა. ამას მოჰყვა პავლე ინგოროყვას პასუხები მუსიკოსთა შეკითხვებზე...

117.

1966 წელი ახლოვდებოდა, მისი გამოანგარიშებით: შოთა რუსთველის საიუბილეო თარიღი – და ამ მოსაზრებასა და განზრახვას ყველაზე უკეთ ამ ორი რუსთველოლოგიური ნაშრომის ერთად გამოცემა განამტკიცებდა: „რუსთველიანა“ და „რუსთველიანას ეპილოგი“ საზოგადოებრივ აზრს ასე მიიმხრობდა და აიყოლიებდა.

იმხანად ამ საქმის აღსრულება უფრო საშური გამხდარიყო, რაზეც, სხვათა შორის, მეტყველებს „რუსთველიანას ეპილოგში“ ჩართული ეს ფრაზაც – „ამრიგად, ახლო წლებში, 1966 წელს, სრულდება რვაასი წელი შოთას დაბადებიდან“ – როგორც მართლაც საგანგებოდ ჩამორეკილი ზარი.

118.

ახლოვდებოდა 1966, რომელიც უკვე აღარ იქნებოდა ჩვეულებრივი თარიღი: გაჩნდა შესანიშნავი საშუალება, რომ ის ქართველი ერის შეგნებაში რუსთველის დაბადების მე-800 წლისთავად აღბეჭდილიყო, ხოლო მისი აღნიშვნა განუმეორებელ ეროვნულ მოვლენად გადაქცეულიყო.

ეს თარიღი განუმეორებელი იქნებოდა ყოველ დროსა და ვითარებაში, მაგრამ ახლა მის აღნიშვნას ის გამორჩეული მნიშვნელობა ჰქონდა, რომ უკიდურესად შეზღუდულსა და დახშულ ეროვნულ გრძნობებს გარკვეული გასაქანი მიეცემოდა და პატრიოტული აღტკინება სათაყვანო სახელის ირგვლივ დატრიალდებოდა.

ამ სახელს წინ ვერაფერი გადაელობებოდა, ამ თარიღის ღირსეულად აღნიშვნას ვერაფერი დააბრკოლებდა და გაქელილი ეროვნული თავმოყვარეობა მცირე შვებას იგრძნობდა.

პავლე ინგოროყვას რომც გამოეგონებინა რუსთველის დაბადების თარიღი და ხელთ არავითარი რეალური მონაცემები არა ჰქონოდა, ასეთი საქციელი საზოგადოებრივ-ეროვნული თვალსაზრისით მაშინაც სავსებით გამართლებული იქნებოდა. მითუმეტეს, აქ გამოგონილი არაფერი ყოფილა და საბოლოო დასკვნა მეცნიერულ კვლევას ეყრდნობოდა.

არა ისეთ დამაჯერებელსა და უდავოს, როგორც პავლე ინგოროყვა თვლიდა?

არა ისეთ ეჭვმიუტანელს, როგორც ერთი შეხედვით გამოიყურებოდა?

თუნდაც, თუნდაც...

უკეთესი ნამდვილად არაფერი ჩანდა, რეალურ ხელჩასაჭიდად სხვა რამ არ გამოდგებოდა და პავლე ინგოროყვას ამ მიგნების ეროვნული მუხტი იოლად გადაფარავდა სანინაალმდეგო შეხედულებებს.

ალბათ არა სამუდამოდ – ვინ იცის, შემდგომ რა გარკვეულიყო და დაზუსტებულიყო – მაგრამ 1966 წლის საზოგადოებრივი მნიშვნელობა ამით ნამდვილად აღარ შეიცვლებოდა.

1937 წელს გადახდილი „ვეფხისტყაოსნის“ შექმნის 750 წლის იუბილევ პავლე ინგოროყვას თავდადებული გარჯის წყალობით აღინიშნა: წამომწყებიც თვითონ იყო და მთავარი მომხსენებელიც, და საერთოდ, იუბილის ორგანიზაციული მხარე მთლიანად მას დააწვა და წარმატებითაც გაართვა თავი.

ის თარიღი უფრო დიდი პირობითობის მიხედვით დადგინდა, ახლა კი მეტი დამაჯერებლობა შეეძინა, თანაც, 750 წელთან შედარებით, 800 წელი გაცილებით შთამბეჭდავად გამოიყურებოდა.

და „რუსთველიანასა“ და „რუსთველიანას ეპილოგის“ ერთობლივი გამოცემა დიდი საიუბილეო მზადების პირველმაცნე და მახარობელი გახლდათ.

პავლე ინგოროშვი

ტომი I

თბილისათა
შვიდტომეულის
I ტომის (1963)
გარეკანი

119.

შოთა რუსთველის დღეებისადმი მიძღვნილი საყოველთაო-სახალხო დღესასწაული მისი უშუალო ხელმძღვანელობით ჩატარდებოდა და მონაწილე-

თაგან ეს სახელი ყველაზე მეტად იტრიალებდა. აბა, სხვაგვარად როგორ იქნებოდა:

პავლე ინგოროყვა – რუსთველის დაბადების თარიღის დამდგენი.

პავლე ინგოროყვა – მთელი დღესასწაულის ორგანიზატორი.

პავლე ინგოროყვა – საიუბილეო საღამოზე მთავარი მომხსენებელი.

პავლე ინგოროყვა – „ვეფხისტყაოსნის“ რედაქტორ-გამომცემელი, დადგენილი ტექსტისა, სწორედ იმ დღეებში რომ გამოქვეყნდებოდა.

პავლე ინგოროყვა – შოთა რუსთველზე მონოგრაფიის ავტორი.

ეს მონოგრაფიაც იმხანად გამოიცემოდა.

პავლე ინგოროყვა, პავლე ინგოროყვა... ასე იბრუნებდა, ასე გადავიდოდა ბაგიდან ბაგეზე და სავსებით ბუნებრივადაც: ვინც იყო ამ დღეების შთამაგონებელი, ყველაზე უკეთ ვისაც შეეძლო გაძლოლა, იგივე აღასრულებდა და თვითონაც ყველაზე თვალსაჩინოდ წარმოსდგებოდა.

„ვეფხისტყაოსნის“ აკადემიური გამოცემაც ჩაეფიქრებინა 13 ტომად და წინასწარი გეგმაც შეედგინა, რა უნდა შესულიყო ამ 13 ტომში და როგორ უნდა განაწილებულიყო.

120.

პავლე ინგოროყვას ჯერ აგრძნობინეს და მერე დაბეჯითებით მოსთხოვეს შოთა რუსთველის დაბადებიდან 800 წლისთავის საიუბილეო ზეიმზე მთავარი მოხსენების წაკითხვა შენთვის კი არა, მწერალთა კავშირის თავმჯდომარისათვის იქნება უფრო უპრიანიო.

თავმჯდომარისა და მის მეხოტბეთა ეს სურვილი მარტო იმას არ ნიშნავდა, რომ ირაკლი აბაშიძე მხოლოდ ტრიბუნაზე შემდგარიყო პავლე ინგოროყვას ნაცვლად. ჩანაფიქრი ბევრად უფრო ღრმა გახლდათ: ასეთი შენაცვლება თავისთავად აფიქრებინებდა ხალხს, რომ მთელი იუბილის შთამაგონებელი და ორგანიზატორი მწერალთა კავშირი და, სახელდობრ, მისი გამგეობის თავმჯდომარე იყო. საამისოდ ხმებსაც წინასწარ გაავრცელებდნენ.

თარიღი ვის გაერკვია, ეს ფაქტი მიყრუვდებოდა, ზოგადად ითქმოდა – ქართულმა მეცნიერებამ დაადგინა, ანდა უფრო დიდსულოვნად – ჩვენმა შესანიშნავმა მეცნიერებმა დაადგინესო, „ვეფხის-

ტყაოსნის“ აკადემიური ტექსტის გამოცემა სხვებს დაევალებოდათ და იმ სხვების სახელით გამოქვეყნდებოდა, მათ შორის, თავმჯდომარის სახელიც აუცილებლად იქნებოდა გარეული.

შოთა რუსთველზე პავლე ინგოროყვას თხზულება თუ გამოიცემოდა, ბოლოსდაბოლოს, სულ ხომ ვერ ჩამოაშორებდნენ საიუბილეო დღეებს, გვერდით სხვების გამოკვლევებსაც ამოუყენებდნენ, როგორც არანაკლები მნიშვნელობის ნაშრომებს.

ერთი სიტყვით: პავლე ინგოროყვა ამ დღეების მხოლოდ რიგითი მონაწილე იქნებოდა.

მთავარი მოხსენების წაკითხვაზე შენ ნუ იზრუნებო, რომ აგრძნობინეს, გაეცინა. აბა, სერიოზულად უნდა აღექვა? ვერ გაიგო, რას მოითხოვდნენ მისგან. ვერ გაიგო და უფრო მკაფიოდ გაუმეორეს. მაინც სასაცილოდ არ ეყო. პირველი ნაბიჯი ასე უიმედოდ ჩაიფუშა, მაგრამ სხვა საშუალებანი ხომ რჩებოდა პავლე ინგოროყვას წინააღმდეგ, მისი რუსთველოლოგიური ნაშრომებისათვის აუტოდაფეს მოსაწყობად.

მწერალთა კავშირის ერთ-ერთ სხდომაზე ეს ნაშრომები საჯაროდ დაიგმობოდა, როგორც მცდარ და ყალბ შეხედულებებზე დაყრდნობილი და მორალურად განადგურებულ პავლე ინგოროყვას უკვე ადვილად ჩამოაცილებდნენ მის მიერ შთაგონებულ და ორგანიზებულ საიუბილეო ზეიმს.

121.

მწერალთა კავშირში გამართულ ერთ-ერთ სხდომაზე პავლე ინგოროყვას რუსთველოლოგიური ნაშრომების ყოვლად უმართებულო და უზნეო განქიქებისას ქეთევან ანანიაშვილს მწარედ გაახსენდებოდა პავლე ინგოროყვას სიცილი იოსებ გრიშაშვილის ოჯახში, იოსები რომ იტყოდა: მთელი ხარფუხი პავლეს ფეხზე წამოუდგაო!.. გაახსენდებოდა, როდესაც ტენდენციური, დაუნდობელი შემოტევებისაგან „დალენილ“ პავლე ინგოროყვას დაინახავდა, ტრიბუნიდან რატომღაც პირდაპირ დარბაზში რომ გადმოსულიყო.

იდგა – გაოგნებული, სრულიად მარტო დაცარიელებულ დარბაზში, თუმცა... დარბაზი გადავსებულიც რომ ყოფილიყო, ის მაინც მარტო იგრძნობდა თავს.

და ქეთევან ანანიაშვილს ისეთი შთაბეჭდილება დარჩებოდა, რომ „გიორგი მერჩულეს“ შემოქმედი ველარც დროს განიცდიდა და ველარც საკუთარ არსებობას.

დარბაზს გარედან ხმაური ისმოდა – აქედან გასული ხალხი თავისი გზით მიედინებოდა, ზოგი ალბათ გულგრილად, ზოგიც ალბათ ფიქრიანად.

ეს ჩუმად მიუახლოვდებოდა ბატონ პავლეს.

უეცრად დაინახავდა, რომ პორტფელი კათედრაზე დარჩენოდა.

ჩამოუტანდა.

ამასობაში სირა ჭიჭინაძეც მიუახლოვდებოდა გახევებულს, შეგრძნებადაკარგულს.

ხელს მოჰკიდებდნენ, კიბეზე ჩამოიყვანდნენ.

ის ბავშვივით, მორჩილად გაყვებოდათ.

ქუჩაში ბესო ჟღენტის მანქანას დაინახავდა მოგონების ავტორი და მასთან მივიდოდა... ის მაშინვე დაფაცურდებოდა, მანქანაში ჩაისვამდა ბატონ პავლეს და შინ წაიყვანდა.

შერისხული მადლობის თქმასაც ვერ მოახერხებდა, მაგრამ მისი თვალები უფრო მეტს გამოხატავდა...

და ქალს აგონდებოდა პავლე ინგოროყვას მაშინდელი სიცილი, ხარფუხისდროინდელი, გულღია სიცილი, უღრუბლო, მეგობართა სიყვარულით განათებული... და ეჭვიც არ ეპარებოდა, რომ იგი გულში კვლავაც იცინოდა, ოღონდ მწარედ, ძალიან, ძალიან მწარედ... მაგრამ ვისზე ან რაზე?.. მხოლოდ უფალმა თუ უნყოდა!..

122.

პავლე ინგოროყვას რუსთველოლოგიური მონაპოვრის საჯარო განხილვის, სინამდვილეში კი აუტოდაფეს შედეგები ირაკლი აბაშიძეს მალევე მოუხსენებია ოფიციალურად შოთა რუსთაველის საიუბილეო კომიტეტისათვის 1965 წლის 26 აპრილს გამართულ სხდომაზე, რომლის დღის წესრიგსაც პავლე ინგოროყვას მონოგრაფიის მიმართ დადგენილების გამოტანა შეადგენდა.

„პ. ინგოროყვას ნაშრომის განხილვამ მაღალ მეცნიერულ დონეზე ჩაიარა, – ირწმუნებოდა მომხსენებელი, – მან გვიჩვენა, რომ ეს საერთოდ საინტერესო მონოგრაფია ნიჭიერი მკვლევარისა შეიცავს

მრავალ საკამათო, ზოგჯერ უსაფუძვლო დებულებებს. ნაშრომის სამეცნიერო-პოპულარული ხასიათი გამორიცხავს პირწმინდად ჰიპოთეტურ მოსაზრებათა გამოთქმას.

პირადი საუბრისას ამხ. პ. ინგოროყვამ აღიარა ეს.

ჟურნალ „მნათობის“ რედაქციამ გადაწყვიტა თავი შეეკავებინა მონოგრაფიის ბეჭდვის გაგრძელებისაგან. სამეცნიერო-პოპულარული ბროშურის გამოსაცემად შეიძლება გამოყენება აკად. ბარამიძის, მთარგმნელ ნულაძის, ახალგაზრდა რუსთველოლოგთა ცაიშვილის და სხვათა ნაშრომებისა“.

როგორ გგონიათ, თვითონ სამსჯავროს მომწყობთ ერთი წამით მაინც სჯეროდათ, პავლე ინგოროყვას დებულებანი მეცნიერულადაა დაუსაბუთებელი და სიმართლის ძიების წყურვილმა არ მოგვასვენაო?..

მეტიც შეიძლება ითქვას:

აუტოდაფე იმ დღითა და იმგვარი სასურველი ფინალით – პავლე ინგოროყვა რუსთველის იუბილეს რომ ჩამოაცილეს – ერთბაშად რომ არ მოთავებულიყო და ვინმეს, ძალზე თავგამოდებულს, კვლავ ენერგიულად გაეგრძელებინა პავლე ინგოროყვას კონცეფციის გმობა და რუსთველის დაბადების თარიღის გაქარწყლება კი აღარ ენდომებოდათ.

დაბადების თარიღი ხომ კონცეფციის აუცილებელი ელემენტი იყო.

„განხილვაზე“ ერთი აღნიშნეს, რუსთველი ზუსტად 1166 წელს რომ დაიბადა, ამის დამტკიცება არ ხერხდება, მკვლევარის საექვო დებულება არ მართლდებაო. ეს გაკვრით ითქვა და გათავდა. იქ იმის ერთ-ერთ მაგალითად სჭირდებოდათ, თუ რამდენი შეცდომა აღმოეჩინათ მონოგრაფიაში, თორემ ამ თარიღის საბოლოო უარყოფას რას მოითმენდნენ.

ამხელა დავიდარაბა იმისთვის კი არ წამოუწყიათ, იუბილის ჩატარების თარიღიც ეჭვეკეშ დამდგარიყო, მაშინ რაღას იზამდნენ.

1166 წელი უდავო და უყოყმანო უნდა ყოფილიყო, თორემ სხვაგვარად როგორღა აღინიშნებოდა 1966 წელს 800-წლიანი იუბილე?

მერე რა, რომ ეს თარიღი პავლე ინგოროყვას დაედგინა. ახლა ამას რაღა მნიშვნელობა ჰქონდა. თავიანთი „ვერსია“ ხომ წინასწარვე მოემზადებინათ: მეცნიერებამ მიაგნოო, მორჩა და გათავდა.

ყვავ-ყორნებივით დამესივნენო, – ესღა უთქვამს, შინ რომ მობრუნებულა, არავისთვის შეუხედავს. მოშვებულსა და მხრებჩამოყრილს თავისი ოთახის კარი შეუღია, შესულა და ლოგინზე წამხობილა.

მოვლენები თავისი გზით წავიდა და პავლე ინგოროყვა განზე დარჩა, რათა საზეიმო დღეების უბრალო მაყურებელიც არ ყოფილიყო. ზეიმობდა ყველა, დიდი თუ პატარა, და ზოგმა არც იცოდა,

ზოგმა კი რატომღაც მიივიწყა ამ დღეების ნამდვილი შემოქმედი.

თუ ვინმე მოისაკლისებდა, ან იმით რა იცვლებოდა, მხოლოდ სინანულითა და მწუხარებით გაივლებდნენ გულში, რომ საშველი არც იყო და არც იქნებოდა.

პავლე ინგოროყვა ერთადერთი რუსთველის ძეგლის გახსნას დაესწრო ახალციხეში.

იქაც ხალხში ჩაკარგული იდგა და ისე ადევნებდა თვალს ხალხსაც და ძეგლისთვის საფარველის ჩამოხსნასაც. აჰა, ჩამოხსნეს და აღტაცებამ გააყრუა იქაურობა...

არა, არაფრით შეეძლო შინ გამოკეტილიყო და ერთხელ მაინც არ მისულიყო რომელიმე თავყრილობაზე.

გულში ალბათ აღთქმა დაედო, ამ დღეებში საერთოდ არსად გამოვჩნდებო, მაგრამ ვერ მოუთმინა გულმა და, შინ დაბრუნებული ახლობლებთან თითქოს თავს იმართლებსო: „არ შემეძლო არ წავსულიყავი... რა ვქნა არ შემეძლო... იქ მაინც... ახალციხეში მაინც... ამ ერთხელ... მხოლოდ ერთხელ... უნდა წავსულიყავი“.

და ეს ნაწყვეტ-ნაწყვეტი ფრაზები ყველაზე უკეთ ამჟღავნებდა მის შინაგან მღელვარებასა და გულისტკივილს.

123.

ვახტანგ ჭელიძეს არამცთუ ახსოვდა, საგანგებოდ აღწერდა კიდევ, როგორ უყვარდა პავლე ინგოროყვას სტამბა და სტამბის მუშები, ეს ალალი ადამიანები, თავგანწირვით რომ ემსახურებოდნენ ქართულ კულტურას.

მათთან ძალიან კარგად გრძნობდა თავს, იქ ყველა მისი ერთგული გახლდათ, მისადმი კეთილგანწყობილი, რაც ასე ენატრებოდა და ასეც ესაჭიროებოდა ამ სათუთი გულის ადამიანს.

შინაურივით შედიოდა სტამბაში – ეს მისთვის ყველგან ნებადართული გახლდათ – ყველას გულითადად მიესალმებოდა, ალერსიანად გაუღიმებდა. დამკაბადონებლები მოჰკრავდნენ თუ არა თვალს, რაც უნდა საშური სამუშაო ჰქონოდათ დაზგაზე გაშლილი, მაშინვე გვერდზე გასწევდნენ იმ სამუშაოს და პავლე ინგოროყვას წიგნს გადმოიღებდნენ. ბატონ პავლეს ეს ეამაყებოდა. პორტფელს სკამზე ჩამოედებდა, ხელნაწერებს ამოიღებდა, ძეგნითა და ჩხრეკით მიაგნებდა საჭირო ფურცლებს და... იწყებოდა!

გვერდში ედგებოდა დამკაბადონებელს, ყოველი სტრიქონის ჩასწორებას თვალს მიადევნებდა, თვითონვეც გამოიტანდა ლინოტიპზე ჩამოსხმულ ცხელ სტრიქონებს და დამკაბადონებელს მიაწვდიდა.

და ყველა გაოცებული რჩებოდა, რომ:

აქ, სტამბის მძიმე ჰაერში, რაც პავლე ინგოროყვას სწეული ფილტვებისათვის ყველაზე მავნებელი გახლდათ, თავს ძალიან კარგად გრძნობდა და საათობითაც იდგებოდა დაზგასთან ხელებდაკაპინებული.

იგი არამარტო წერდა თუ ადგენდა ცალკეულ წიგნებსა თუ ტომეულებს, არამედ დაბეჭდვაშიაც მონაწილეობდა, მთელი არსებით მონაწილეობდა.

და პავლე ინგოროყვასთან მეგობრობა სტამბის მუშებსაც ცხადია საამაყოდ ექნებოდათ.

124.

როდესაც პავლე ინგოროყვა გაჰყვებოდა გიორგი მთავარმონამის ხატს ჰერეთის ბაგრატიონთა სახლიდან ხობამდე, XII-XIII საუკუნის ქართული ხელოვნების ნამდვილ შედეგს, დეტექტიური ძიების წყალობით აღმოაჩენდა ნათესაურ კავშირს შოთა რუსთველსა და ცოტნე დადიანს შორის.

ხატი მზითვად გაეტანებინათ პოეტი ქალისათვის – ბორენა, რომელიც გახლდათ ძმისწული შოთა რუსთველისა და მეუღლე ცოტნე დადიანისა.

პავლე ინგოროყვა ამ მიგნებას დასძენდა, რომ:

შოთასა და ცოტნეს ნათესაობა უფრო დიდი გახლდათ, ვიდრე ოჯახური და ხორციელი ნათესაობა. მათ აკავშირებდათ უკვდავი ნათესაობა სულისა. მათ აერთებდათ სიყვარული სამშობლოსი. როდესაც ცოტნე დადიანი, სამშობლოსათვის თავგანწირული, მივიდოდა მონღოლებთან ანისს და მხრებშეკრული დაჯდებოდა მეგობრების გვერდით, კობტასთავის შეთქმულების მონაწილეთა, აქ მას, ქვეყნისათვის თავდადებულთა შორის, დახვდებოდა მოხუცი შოთაც.

კოლაუ ნადირაძე ამ ნარკვევს – „რამდენიმე ახალი ფურცელი შოთა რუსთაველის ბიოგრაფიიდან“ – მიიჩნევდა სრულფასოვან ეპიკურ ქმნილებად.

მისი დაბეჯითებით:

რომც არ დადასტურებულიყო ამ დეტექტიური ძიების ჭეშმარიტება, თავისთავად დაკავშირება შოთა რუსთაველისა და ცოტნე დადიანისა, მათი დანათესაება, მაშინაც კი ძალზე მნიშვნელოვანი იქნებოდა, როგორც ქართული მხატვრული აზროვნების მონაპოვარი.

და კოლაუ ნადირაძე პავლე ინგოროყვას ამ ნარკვევს დააყენებდა აკაკი წერეთლის პოემის – „ნათელა“ – გვერდით, ოდესმე ეს ორი თხზულება ერთად რომ უნდა გამოცემულიყო, როგორც ორი ეპიკური ძეგლი – ცოტნე დადიანის სახელითა და სახეებით მომარაგანდებული.

125.

ვასილ ბარნოვი შექმნიდა საქართველოს მხატვრულ ისტორიას – ასე წარმოსახავს მისი მოთხრობები და რომანები ამ ისტორიის ერთიან პანორამას. თუმც მწერალს არსად აღუნიშნავს, ამგვარი რამ თუ განეზრახა, მაგრამ შესაძლებელი გახდა მის შემოქმედებაში ამ შინაგანი სისტემის აღმოჩენა-დადასტურება. და ოდესმე მისი მხატვრული მემკვიდრეობა ისტორიული ქრონოლოგიის თარგზე დალაგდება.

აღნიშვნით, ვასილ ბარნოვისა არ იყოს, არც პავლე ინგოროყვას აღუნიშნავს, რომ თავისი ნაღვანი ასეთივე მთლიანობაში ესახებოდა, არც სახელწოდება ჩაუწერია სადმე, არც მონოგრაფიების სია დაულაგებია ამ ბუნებრივი რიგით. მხოლოდ სიცოცხლის ბოლოს გაამხელდა და ისიც პირადი საუბრისას:

– დაიწერა „ქართული ცივილიზაციის ისტორია“...

„დავწერე“ კი არა, სწორედ ასე: „დაიწერა“, თითქოს სხვაზე ამბობდა და არა საკუთარ თავზე.

არც იმას განმარტავდა, რას ნიშნავდა ეს სიტყვები – რომელიმე კერძო მონოგრაფიას?!

მაგრამ ამ ფრაზის აზრი იოლი მისახვედრია.

პავლე ინგოროყვას ამ სათაურის ცალკე წიგნი არ დაუწერია და არც შეიძლება დაეწერა. რადგანაც „ქართული ცივილიზაციის ისტორია“ უკვე შექმნა და გამოკვლევათა წყება იმ თანმიმდევრობით აღავსებდა საქართველოს სულიერი ცხოვრების მეცნიერულად გააზრებულ სურათს, როგორც ამ მონუმენტური ქმნილების თვალსაჩინოდ გამოკვეთილი შინაგანი სისტემა თავისთავადაც გვამცნობს.

თავიდან ისიც უთუოდ გუმანსა და ქვეცნობიერ წადილს მიჰყვებოდა, ეროვნული ენერგიის შეცნობის დაუოკებელ ჟინს და ძიებასა და ჯაფაში მოულოდნელად გამოჩნდა არა ერთი რომელიმე ეპოქის ან ერთი რომელიმე კულტურული სფეროს, არამედ მთლად ცივილიზაციის სურათი.

ნეტა როდის მიაგნო თავის მონოგრაფიებში ჩაბუდებულ ამ შინაგან სისტემას?

როდის გააცნობიერა ასე მკაფიოდ?

სიცოცხლის ბოლო ხანებში თუ მანამდე კარგახნით ადრე?

მთავარია, რომ ეს შინაგანი სისტემა არსებობს და ოდესმე პავლე ინგოროყვას მეცნიერული მემკვიდრეობა ისტორიული ქრონოლოგიის თარგზე დალაგდება.

გამომცემლობა არტანუჯი

☒ თბილისი, ილია ჭავჭავაძის გამზ. 5

☎ 2-25-05-22, 2-91-22-83, 5(93) 25-05-22

www.artanuji.ge info.artanuji@gmail.com

📖 გამომცემლობა არტანუჯი / Artanuji Publishing

სტამბა დამანი
Print House Damani

თბილისი, პ. ჩანჩიბაძის ქუჩა 6

☎ 214 34 01, 577 33 38 57

stamba.damani@gmail.com

📖 სტამბა დამანი / Print House Damani